

Laura Neilick
Ninja Setälä
Diakonia-ammattikorkeakoulu
Sosionomi (YAMK)
Osallisuuden edistäminen ja sosiaalinen kuntoutus
Opinnäytetyö, 2020

KUN PALVELUJÄRJESTELMÄ SULKEE ULOS

Tukialus-hankkeen etsivä ja jalkautuva työ päihteiden käyttäjien tukena

TIIVISTELMÄ

Laura Neilick, Ninja Setälä

Kun palvelujärjestelmä sulkee ulos – Tukialus-hankkeen etsivä ja jalkautuva työ päihteiden käyttäjien tukena

101 sivua, 7 liitettä

Helmikuu 2020

Diakonia-ammattikorkeakoulu

Osallisuuden edistäminen ja sosiaalinen kuntoutus

Sosiaali- ja terveystieteen YAMK-tutkinto

Sosionomi (YAMK)

Opinnäytetyössä tutkittiin päihteitä käyttävien ihmisten ja Tukialus-hankkeen työntekijöiden kokemuksia Tukialus-hankkeen etsivästä ja jalkautuvasta päihdetyöstä. Lisäksi opinnäytetyössä selvitettiin, millaisia tarpeita Tukialus-hankkeen kohtaamalla päihteiden käyttäjillä on ja miten heidän parissaan tehtävää työtä voitaisiin kehittää. Opinnäytetyön avulla saatiin myös arvokasta tietoa etsivästä ja jalkautuvasta päihdetyöstä ammatillisena työmenetelmänä. Aihetta on aiemmin tutkittu Suomessa vain vähän.

Laadullisen opinnäytetyön aineisto koostui kaduilla päihteitä käyttävien ihmisten yksilohaastatteluista, Tukialus-hankkeen työntekijöiden ryhmähaastattelusta sekä opinnäytetyön tekijöiden kirjoittamista kenttäpäiväkirjoista. Haastattelut toteutettiin puolistrukturoituina teemahaastatteluina ja kenttäpäiväkirjat muodostuivat osallistuvan havainnoinnin pohjalta. Saatu aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti.

Opinnäytetyön tulokset osoittivat, että päihteitä käyttävillä ihmisillä oli vain positiivisia kokemuksia Tukialus-hankkeen työstä ja he olivat kiitollisia Tukialuksen työntekijöille saamastaan avusta. Merkityksellisinä Tukialuksen työssä pidettiin työntekijöiden aitous, inhimillistä työtettä ja arvostavaa kohtaamista. Tärkeäksi koettiin myös työntekijöiden jalkautuminen kaduille ja siellä tehtävä haittoja vähentävä työ. Myös Tukialuksen työntekijät kokivat tekevänsä arvokasta työtä päihteiden käyttäjien keskuudessa tukiesseen heitä palveluihin hakeutumisessa sekä saadessaan tietoa kohderyhmän tarpeista. Tulosten mukaan tärkeänä pidettiin myös päihdesairausten luonteen ymmärtämistä. Keskeisinä tuloksina näyttäytyivät etsivän päihdetyön tarpeellisuus sekä nykyisen palvelujärjestelmän muutostarve. Tuloksissa ilmeni lisäksi useita kehittämissuhteita sosiaali- ja terveyspalveluille.

Keskeisimpinä johtopäätöksinä voidaan pitää palvelujärjestelmän toimimattomuutta ja tarpeisiin vastaamattomuutta päihteiden käyttäjien kohdalla. Tähän vaikuttavat osaltaan palvelujärjestelmän rakenteet sekä negatiiviset asenteet päihteiden käyttäjiä kohtaan. Lisäksi tulokset osoittavat haittoja vähentävän työn toteuttamisen olevan osittain riittämätöntä palvelujärjestelmässä. Tulosten perusteella etsivän päihdetyön olisi tarpeellista ja perusteltua olla pysyvä osa palvelujärjestelmää. Tukialus-hankkeen toteuttamaa etsivää päihdetyötä voidaan pitää hyvänä käytäntönä. Opinnäytetyön tuloksissa ilmeneviä etsivän työn toteuttamisen ja palvelujen kehittämisen mahdollisuuksia tulisi tarkastella yhteiskunnassa laajemmin.

Asiasanat: etsivä ja jalkautuva päihdetyö, haittojen vähentäminen, kokemus, päihderiippuvuus

ABSTRACT

Laura Neilick, Ninja Setälä

When the service system shuts out – Outreach work in the project Tukialus supports substance abusers

101p., 7 appendices

February 2020

Diaconia University of Applied Sciences

Master's Degree in the Promotion of Social Inclusion and Social Rehabilitation

Master of Social Services

The aim of this study was to find out how the clients and the employees of the project Tukialus experience outreach work for substance abusers in the streets of Helsinki. The other goal was to investigate substance abusers' needs and to produce development ideas for the project as well as the social and health services in general. The subject has not been studied in Finland before.

The study was qualitative. The material was collected by participant observation and by interviewing the staff members and the clients of the project by using a theme interview as a method. Staff members were interviewed in a group interview session, and the clients were interviewed individually. The material was analysed by material-based content analysis.

The findings show that the clients had only positive experiences of the project's work, and they were grateful for the help they had received. Genuineness, appreciative encounters and humane work methods were mentioned to be significant in the work of Tukialus. Harm reduction work in the streets was also crucial to the clients. The employees found their job meaningful because of the support they are available to provide for the substance abusers in their endeavours of reaching the services and information needed. Understanding substance addiction as an illness was a major outcome. Need for the outreach work for substance abusers and the necessity of change in the current social and health care system was also a result of the study. The study gave several development ideas for the services as well.

As a conclusion, the availability of the services was found challenging, and the system does not respond to the needs of substance abusers. The problem seems to be in the structures of the services and on the attitudes towards drug users. Harm reduction work also seems deficient. Outreach substance abuse work seems to be a justifiable part of the service system. The work done in the project Tukialus can be seen as a good practice. Possibilities of organizing outreach work more extensively and developing social and health care services in the society should be considered.

Keywords: experience, harm reduction, outreach work with substance abusers, substance addiction

SISÄLLYS

JOHDANTO	4
1 PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA PÄIHDEHAITAT	6
1.1 Päihteiden käyttö Suomessa.....	6
1.2 Päihteiden ongelmakäyttö.....	9
1.3 Päihteiden ongelmakäytön vaikutukset	11
1.3.1 Fyysiset vaikutukset ja päihdekuolemat.....	11
1.3.2 Päihteiden käyttö ja psykiatriset häiriöt	13
1.3.3 Päihteiden käytön sosiaaliset vaikutukset	15
1.4 Päihdehaittojen vähentäminen	16
2 ETSIVÄ JA JALKAUTUVA PÄIHDETYÖ	19
2.1 Etsivän päihdetyön kohderyhmä.....	19
2.2 Etsivän päihdetyön tarve.....	21
2.3 Etsivä päihdetyö käytännössä	23
2.4 Etsivä päihdetyö osana palvelujärjestelmää	25
3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET	27
4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS	28
4.1 Laadullinen tutkimusmenetelmä.....	28
4.2 Kokemuksen tutkiminen	29
4.3 Tukialus-hanke tutkimuskohteena	30
4.4 Aineiston keruu.....	31
4.5 Aineiston analysointi	35
5 KOKEMUKSIA ETSIVÄSTÄ JA JALKAUTUVASTA PÄIHDETYÖSTÄ.....	40
5.1 Tukialus-hankkeen työtä arvostetaan.....	40
5.2 Kohdatuksi tulemisen merkityksellisyys	42
5.3 Työntekijöiden tärkeät ominaisuudet.....	45
6 TARPEITA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSIA PALVELUJÄRJESTELMÄLLE.....	47
6.1 Päihteiden käyttäjien tarpeet	47
6.2 Palvelujärjestelmän muutostarve	51
6.3 Toiveet tulevaisuuden päihdetyölle	53
7 YHTEENVETO TULOKSISTA	57
8 POHDINTA	60
8.1 Tulosten pohdinta	60
8.2 Opinnäytetyön eettisyys.....	68
8.3 Opinnäytetyön luotettavuus	73
9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSAIHEET	81
LÄHTEET.....	84
LIITE 1. Teemahaastattelurunko Tukialus-hankkeen asiakkaille.....	95
LIITE 2. Teemahaastattelurunko Tukialus-hankkeen työntekijöille	96
LIITE 3. Suostumuslomake asiakkaille	97
LIITE 4. Suostumuslomake työntekijöille	98
LIITE 5. Tiedote haastattelusta	99
LIITE 6. Tiedote havainnoinnista	100
LIITE 7. Tiivistetty tiedote tutkimuksesta	101

JOHDANTO

Erityistä tukea tarvitsevien aikuisten asiakkaiden käsite on määritelty vuonna 2015 voimaan tullessa sosiaalihuoltolaissa. Lain määritelmässä erityistä tukea tarvitsevilla aikuisella tarkoitetaan henkilöä, jolla on erityisiä vaikeuksia hakea ja saada tarvitsemiaan sosiaali- ja terveyspalveluja. Päihteiden ongelmakäyttäjät mainitaan yhtenä erityistä tukea tarvitsevana asiakasryhmänä. Päihdeongelma aiheuttaa usein erityistä tuen tarvetta, jotta asiakas löytää palvelut, osaa hakea niitä ja lopulta pääsee niiden piiriin. (Kuusisto & Kalliomaa-Puha 2019, 93.)

Vaikka sosiaali- ja terveyspalveluja olisi saatavilla, ne eivät kuitenkaan ole kaikkien saatavissa. Arvioiden mukaan vain kolmasosa päihteiden käyttäjistä saa tarvitsemiaan palveluja. Päihdeongelmien hoitamattomuus johtaa kiistatta ongelmien kasautumiseen ja syvenemiseen, mikä on merkittävä kansanterveydellinen ja -taloudellinen ongelma. Olenaisista olisikin tehdä riittävän kokonaisvaltainen arvio alueellisista palvelutarpeista sekä etsivää työtä sosiaali- ja terveydenhuollossa asiakkaiden todellisiin tarpeisiin vastaamiseksi. (Poikonen 2018, 38-39.) Etsivä päihde- ja mielenterveystyö ei ole lakisääteistä palvelua. Se täydentää olemassa olevaa palvelujärjestelmää hakeutumalla kontaktiin palveluiden ulkopuolelle jääneiden ihmisten kanssa (Juvonen 2010, 69).

Opinnäytetyössä tutkitaan päihteitä kaduilla käyttävien ihmisten sekä etsivää päihdetyötä tekevien kokemuksia etsivästä ja jalkautuvasta päihdetyöstä. Työtä toteuttaa Diakonissalaitoksen Tukialus-hanke, jonka tehtävänä on jalkautua Helsingin kaduille ja julkisille paikoille, ja tavoittaa siellä kaikkein heikoimmassa asemassa olevia päihde- ja mielenterveysongelmaisia ihmisiä. Kokemusten lisäksi opinnäytetyössä tutkitaan päihteiden käyttäjien ja hankkeen työntekijöiden näkemyksiä kohderyhmän tarpeista. Opinnäytetyössä tuodaan myös esiin hankkeen työntekijöiden ja kohderyhmän kehittämisehdotuksia sosiaali- ja terveyspalveluille sekä etsivälle ja jalkautuvalle päihdetyölle. Aihetta on tutkittu aiemmin Suomessa vain vähän.

Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen monestakin näkökulmasta. Suomalaisen runsaan alkoholin käytön rinnalla huumeiden käyttö Suomessa on yleistynyt, huumekuolemat

ovat lisääntyneet ja mielenterveyden häiriöistä on tullut uusi kansansairaus (THL. Huumeet; THL. Kansantaudit; THL. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet). Suomalaisten hyvinvoinnin ja terveyden jakautuminen väestössä on yhä eriarvoisempaa (THL. Hyvinvointi ja terveyserot). Myös huumeiden käytön dekriminointi on ollut esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa viime vuosina. Asiantuntijoiden mukaan huumeiden käyttöön tulisi rangaistavuuden sijaan puuttua sosiaali- ja terveydenhuollon tuen ja hoidon keinoin, jolloin huumeiden käytön ehkäisyyn ja haittojen vähentämiseen tarvitaan uusia keinoja ja menettelytapoja (Hakkarainen & Tammi 2018). Edelleen käynnissä oleva sosiaali- ja terveydenhuollon uudistus luokin ainutlaatuisen tilaisuuden järjestää mielen-terveys- ja päihdepalvelut toimiviksi ja vaikuttaviksi ennaltaehkäisystä kuntoutukseen saakka (Wahlbeck ym. 2018).

Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen myös sen tekijöille, jotka työskentelevät päihteiden käyttäjien parissa. Opinnäytetyö vahvistaa tekijöiden ammatillista osaamista ja ymmärryksen kehittymistä kohderyhmän parissa sekä sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä työskennellessä.

1 PÄIHTEIDEN KÄYTTÖ JA PÄIHDEHAITAT

Päihde on yleisnimitys keskushermostoon vaikuttaville kemiallisille aineille, jotka aiheuttavat euforiaa eli mielihyvää ja vaikuttavat ihmisen psyykkisiin ja fyysisiin toimintoihin sekä tajunnan tasoon (Lappalainen-Lehto, Romu & Taskinen 2008, 65; Holmberg 2010, 11). Päihteitä ovat alkoholi, tupakka ja huumeet sekä päihtymystarkoitukseen käytetyt lääkkeet, liuottimet ja impattavat aineet (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. Keskeiset käsitteet.; Holmberg 2010, 11). Markkinoille tulee lisäksi jatkuvasti uusia päihdyttäviä aineita, joita ei kuitenkaan ole vielä ehditty luokitella laittomiksi huumausaineiksi (Holmberg 2010, 11). Tässä opinnäytetyössä päihteillä tarkoitetaan pääsääntöisesti alkoholia, huumausaineita sekä päihtymystarkoitukseen käytettäviä lääkkeitä.

1.1 Päihteiden käyttö Suomessa

Alkoholi on Suomessa laillinen päihde. Alkoholin käyttö on kielletty alle 18-vuotiailta ja väkevien juomien osalta alaikäraja on 20 vuotta. Alkoholilain säädöksen tarkoituksena on ehkäistä alkoholin aiheuttamia haittoja alkoholin käyttäjille, muille ihmisille ja koko yhteiskunnalle rajoittamalla ja valvomalla alkoholipitoisiin aineisiin liittyvää elinkeinotoimintaa. (L 1102/2017; Päihdelinkki. Tietopankki. Alkoholi.)

Huumeista eli huumausaineista puhuttaessa tarkoitetaan yleiskielellä laittomia päihdyttäviä aineita. Lääketieteessä puhutaan ihmisen psyykkisiin toimintoihin, tunteisiin, mielialoihin ja kognitioihin vaikuttavista aineista. (Kainulainen 2016.) Huumausaineet on lueteltu valtioneuvoston asetuksessa huumausaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista (A 543/2008). Suomessa kaikki huumausaineisiin liittyvä toiminta, kuten käyttö, hallussapito ja myynti on laitonta. Huumausainelaisissa on myös säädetty kuluttajamarkkinoilta kiellettyihin aineisiin liittyvä toiminta laittomaksi. Huumausainelain tarkoituksena on ehkäistä huumausaineiden esiintymistä ja käyttöä Suomessa sekä vähentää huumaantumistarkoituksessa käytettävien aineiden aiheuttamia terveysriskejä (L 373/2008). Siitä huolimatta Suomen huumausainemarkkinoilla esiintyy erityisesti kannan-

bistuotteita, amfetamiinia, ekstaasia ja muita synteettisiä huumausaineita sekä buprenorfiinia ja muita huumausaineeksi luokiteltuja lääkevalmisteita, kuten bentsodiatsepiineja (Keskusrikospoliisi 2018; Terveystieteiden tutkimuskeskus 2015).

Lääkkeiden väärinkäytöllä tarkoitetaan lääkkeiden käyttämistä päihtymystarkoitukseen tai päihtymystilan tehostamiseksi. Yleensä käyttö tapahtuu tällöin yhdessä alkoholin tai huumeiden kanssa. (Holopainen & Surakka 2019.) Tyypillisimpiä väärinkäytettyjä lääkkeitä ovat pääasiassa keskushermostoon vaikuttavat lääkkeet, kuten unilääkkeet, rauhoittavat lääkkeet, opioidit, epilepsia- ja hermosärkylläkkeet sekä lihasrelaksantit (Karttunen & Surakka 2016). Rauhoittavia ja ahdistuneisuutta lieventäviä neuroosi- ja depressiolääkkeitä sekä voimakkaita särky- ja kipulääkkeitä myydään laittomassa katukaupassa runsaasti (Poliisi. Rikokset. Rikosilmiöitä).

Päihteiden käytön tasot luokitellaan yleisimmin raittiuteen, satunnaiskäyttöön, tapakäyttöön, ongelmakäyttöön ja riippuvuuskäyttöön (Holmberg 2010, 36). Päihteiden käyttötapoihin jaotellaan edellä mainittujen lisäksi myös kokeilu, viihdekäyttö, hallittu kohtuukäyttö, suurkulutus ja sekakäyttö sekä lääkkeiden väärinkäyttö. Päihteiden käyttötavoilla voidaan tarkoittaa myös päihteiden käyttöä suun kautta, polttamalla, nuuskaamalla tai suonensisäisesti. (Lappalainen-Lehto ym. 2008, 64.) Suomalainen päihteiden käyttö eroaa eurooppalaisesta käytöstä siinä, missä Euroopassa kokaiinin ja heroiinin käyttö on yleisempää, kun taas Suomessa amfetamiinin ja buprenorfiinin. Suomalainen päihteiden käyttökulttuuri on lisäksi humalahakuista ja huumeita sekä lääkkeitä käytetään usein pistämällä. Huumeiden käyttöön liittyy usein myös sekakäyttö, eli alkoholin, huumeiden ja lääkkeiden yhtäaikainen käyttö. (EMCDDA. Euroopan huumeraportti 2019, 57-59; Pehkonen, Kekoni & Kuusisto 2019, 9.)

Päihteet voivat olla vaikutukseltaan piristäviä, lamaavia tai hallusinogeenisiä (Päihdelinkki. Perustietoa huumausaineista). Ihmiset käyttävät päihteitä eri syistä. Useimmiten päihteiden käytön aloittamiseen ei liity ongelmia, vaan päihteitä käytetään puhtaasti mielihyvän kokemiseksi ja tajunnantilan muuttamiseksi. Ihminen haluaa nauttia päihteen tuomista hetkellisistä vaikutuksista, hän käyttää päihdettä tunteakseen itsevarmuutta, rikkoakseen rajoja, ollakseen osa alakulttuuria, uteliaisuuttaan, kavereiden mukana, työsuorituksensa tehostamiseksi tai helpottamaan kipua. Päihteiden nauttimiseen vaikuttaa monet

yksilön päätöksentekoon liittyvät tekijät, kuten ikä, arvomaailma, mieliala, asenteet, odotukset, sosiaalinen konteksti ja kulttuuriset vaikutteet. Päihteiden käytön jatkamiseen vaikuttavat tietoisien päätöksenteon sijasta kuitenkin enemmän fyysinen tai psyykkinen riippuvuus päihdyttävään aineeseen. Tällöin käytön taustalla voi olla esimerkiksi ikävien tunteiden välttäminen, mielitekoihin vastaaminen tai vieroitusoireiden helpottaminen. (Hussein Rassool 2011, 35-36.)

Alkoholi on Suomessa eniten käytetty päihde. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen vuonna 2016 julkaiseman juomatapatutkimuksen mukaan yli puoli miljoonaa suomalaista on alkoholin suurkuluttajia, joilla on juomatapojensa vuoksi kohonnut pitkäaikaisten terveyshaittojen riski. Alkoholia juovat eniten nuoret aikuiset ja keski-ikäiset miehet. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Alkoholi. Näin Suomi juo.; Lappalainen-Lehto ym. 2008, 9.) Alkoholin kokonaiskulutus ja alkoholin aiheuttamien terveyshaittojen määrä on kasvanut Suomessa 1960-luvulta lähtien. Vuosina 2007-2008 haitat olivat suurimmillaan, minkä jälkeen ne ovat kääntyneet hitaaseen laskuun. (Huttunen 2013, 11.)

Huumeiden käyttö sen sijaan on väestökyselyiden mukaan yleistynyt Suomessa. Vuonna 2018 joka neljäs suomalainen oli kokeillut tai käyttänyt jotakin laitonta päihdettä joskus elämänsä aikana. Yleisin käytetty päihde oli kannabis. Toiseksi eniten oli käytetty lääkkeitä ei-lääkinnällisin tarkoituksin. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018.) Kyselytutkimukset tavoittavat kuitenkin huonosti muita huumeita ja runsaasti huumeita käyttäviä ihmisiä. Viimeisin arvio huumeiden ongelmakäyttäjistä on vuodelta 2012, jolloin viranomaisrekistereihin perustuvan arvion mukaan amfetamiinien ja opioidien ongelmakäyttäjää arvioitiin Suomessa olevan 18 000-30 000. Ongelmakäyttäjien määrä vaikuttaa kuitenkin sitemmin kasvaneen. (Kaskela 2019, 30.)

Vuonna 2013 huumehoitoon hakeutuneista asiakkaista 75 prosentilla oli opioidien käyttöä, joista 59 prosentilla opioidit olivat ensisijainen päihde. Yleisimmin väärinkäytetty opioidi oli korvaushoitolääkkeenäkin käytettävä buprenorfiini eli kauppanimeltään Subutex. Kannabiksen ongelmallista käyttöä oli 57 prosentilla, stimulanttien, kuten amfetamiinin, 51 prosentilla, rauhoittavien lääkkeiden ongelmallista käyttöä 47 prosentilla ja alkoholin 38 prosentilla asiakkaista. Päihteiden sekakäyttö eli usean päihdyttävän aineen samanaikainen käyttö huumeiden käyttäjillä on yleistä, sillä esimerkiksi 62 prosentilla

huumehoidon asiakkaista oli ainakin kolme eri ongelmapäihdettä. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos 2015.) Osa käytetystä huumausaineesta voi myös olla jotain muuta, kuin mitä sen on myyntihetkellä väitetty olevan. Kadulta labraan –tutkimuksessa vastaanotettiin 98 näytettä, joista 52 kappaletta sisälsi myyntihetkellä ilmoitettua huumausainetta, 21 kappaletta sisälsi ilmoitetun aineen lisäksi muutakin ainetta, 17 kappaletta sisälsi jotain muuta, kuin ilmoitettua ainetta, ja 8 kappaletta ei sisältänyt mitään psykoaktiivista ainetta. (Muunto-hanke. Kadulta labraan tutkimus. 2019.)

Jätevesitutkimusten mukaan Suomessa huumausaineiden käyttö painottuu eteläisen Suomen suuriin kaupunkeihin kuten Helsinkiin, Espooseen ja Vantaalle. Käyttö on kuitenkin ollut muuta maata suurempaa myös yksittäisissä pienemmissä kaupungeissa, kuten Kotkassa, Kouvolassa ja Lahdessa. Jätevesitutkimukset antavat reaaliaikaista tilannekuvaa alueellisista ja ajallisista eroista huumeiden käytössä. Näillä tiedoilla on merkitystä poliittisessa päätöksenteossa sekä toimenpiteiden kartoittamisessa päihdehaittojen ehkäisemistä ja hoitamista varten. (Gunnar & Vuori 2017; THL. Jätevesitutkimus.)

1.2 Päihteiden ongelmakäyttö

Suomessa käytössä olevan kansainvälisen tautiluokitusjärjestelmä ICD-10:n mukaan päihdehäiriöt jaotellaan mielenterveyden ja käyttäytymisen häiriöiden lukuun F00-F99, jossa ne kuuluvat lääkkeiden ja päihteiden aiheuttamien elimellisten aivo-oireyhtymien ja käyttäytymisten häiriöiden ryhmään F10-F19 (Mielenterveystalo. F10-19 Päihteiden käyttöön liittyvät häiriöt). Päihteiden ongelmakäytöllä tarkoitetaan päihteiden käyttöä siitä huolimatta, että käyttö vaarantaa käyttäjän terveyden, hyvinvoinnin tai sosiaaliset suhteet. Ongelmakäyttö voidaan jakaa riskikäytöksi, haitalliseksi käytöksi ja riippuvuudeksi. (Holmberg 2010, 36.) Riskikäytöllä tarkoitetaan päihteiden käyttöä siinä määrin, että se nostaa päihteiden käytöstä aiheutuvien haittojen riskiä. Päihteiden turvallista käytön tasoa ei ole, mutta esimerkiksi alkoholin käyttömäärille on luokiteltu vähäisen, kohdallaisen ja korkean riskin tasot. Päihteiden haitallinen käyttö taas tarkoittaa, että käyttö aiheuttaa yksilölle sosiaalisia, terveydellisiä, taloudellisia tai psyykkisiä haittoja, mutta henkilö pystyy kuitenkin vielä hallitsemaan käyttöä, toisin kuin päihderiippuvainen. (Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päihdehoito. Alkoholi- ja huumausaineongelmien varhainen tunnistaminen.)

Riippuvuussairauksiin liittyy edelleen runsaasti ennakoasenteita, tuomitsemista ja väärinkäsityksiä. Päihdeongelmaa pidetään itseaiheutettuna. Nykykäsityksen mukaan päihderiippuvuuden nähdään kuitenkin olevan neurobiologinen sairaus, jolla on psykologinen ja sosiaalinen ulottuvuus. (Lääkäriliitto. Potilaan päihdeongelma.) Päihderiippuvuus nähdään ihmisen motivaatiosysteemin kroonisena tilana, jossa aivojen palkitsemisjärjestelmää ruokkiva käytös on muodostunut hallitsemattomaksi (West 2006, 174). Motivaatiojärjestelmän häiriö vaikuttaa myös ihmisen kykyyn hakeutua ja sitoutua hoitoon (Lääkäriliitto. Potilaan päihdeongelma).

Riippuvuus voi syntyä erilaisiin mielihyvää tuottaviin aineisiin tai toimintoihin (Hussein Rassool 2011, 13). Päihderiippuvuudelle eli addiktiolle tavanomaista on päihteen jatkuva, voimakas, usein toistuva tai pakonomainen käyttö huolimatta käytön aiheuttamista sosiaalisista, psyykkisistä tai terveydellisistä haitoista (Terveyskirjasto. Päihde- ja huumeriippuvuus; Lappalainen-Lehto ym. 2008, 16). Riippuvainen ihminen ei yrityksistä huolimatta kykene hallitsemaan käyttöönsä (Holmberg 2010, 36). Riippuvuus voidaan jakaa neljään, osittain päällekkäiseen ulottuvuuteen, joita ovat fyysinen, psyykinen, sosiaalinen ja henkinen riippuvuus (Holmberg 2010, 40).

Päihteiden käyttö vaikuttaa ihmisen elimistöön fysiologisesti muuttaen aivojen välittäjäaineita ja aivotoimintaa. Pitkän altistumisen aikana fyysinen toleranssi päihdettä kohtaan kasvaa. Fyysisessä riippuvuudessa päihteiden käyttäjän elimistö on tottunut käytettävään aineeseen, jolloin päihteen vaikutuksen loputtua äkillisesti esiintyy vieroitusoireita. (Holmberg 2010, 40.) Tavallisimpia vieroitusoireita ovat esimerkiksi ahdistuneisuus, uni-vaikkeudet, levottomuus, sekavuus, vapina, hikoilu ja pahoinvointi. Vieroitusoireet voivat olla lieviä, kohtalaisia, voimakkaita tai hengenvaarallisia, ja niihin vaikuttavat muun muassa käytetty päihde, käytön määrä ja käytön kesto. (Kylmänen 2016.)

Psyykinen riippuvuus päihteisiin ilmenee pääasiassa käytön himona tai pakonomaisena tottumuksena käyttää päihdettä. Sen muodostumiseen vaikuttavat muun muassa ihmisen niin sanotut kognitiiviset prosessit, kuten ongelmanratkaisutaidot, päätöksenteko, tunne-reaktiot, päättely ja pystyvyys valintoihin. Päihteitä käyttävä ihminen ei esimerkiksi välttämättä pidä päihteen pistämisestä, mutta odottaa sen tuomaa psyykkistä helpotuksen tunnetta. (Holmberg 2010, 40; Annala, Saarelainen, Stengård & Vuori-Kemilä 2007, 35.)

Sosiaalisella riippuvuudella taas tarkoitetaan riippuvuutta vuorovaikutuksesta ja ihmissuhteista. Päihteiden käyttäjä kuuluu usein ryhmään, jonka jäseniä päihteiden käyttö yhdistää, mikä vahvistaa kunkin yksilön päihteiden käyttöä. (Holmberg 2010, 40; Annala ym. 2007, 35.)

Henkinen riippuvuus voi syntyä päihteiden käyttöön liittyvää ajatusmaailmaa, elämäkatsomusta tai ilmapiiriä kohtaan, jossa päihteillä pyritään saavuttamaan esimerkiksi jokin henkinen tila tai hengellinen yhteys. Päihteiden käyttö edustaa tällöin tiettyjä arvoja, uskomuksia, ihanteita, elämäntilfilosofiaa, luovia prosesseja, identiteetin muodostusta ja henkisyttä tai hengellisyyttä. (Holmberg 2010, 40; Annala ym. 2007, 35.) Joissakin ihmisen käyttäytymistä selittävässä teorioissa ajatellaan, että päihteiden runsaan käytön taustalla on aina jokin ongelma, kuten sosiaalinen, psykologinen tai psykiatrinen. Tutkimukset ovat kuitenkin osoittaneet, että riippuvuus sinällään voi myös olla riittävä selitys päihteiden haitalliselle käytölle. (Aalto 2018, 203.)

1.3 Päihteiden ongelmakäytön vaikutukset

Pelkästään päihteiden sosiaalinen käyttö tuottaa monenlaisia yhteiskunnallisia haittoja, kuten järjestys- ja turvallisuusongelmia, työn tuottavuuden laskua, kansanterveyden heikkenemistä ja terveydenhuoltojärjestelmän kustannuksia (Kaukonen 2019, 23). Päihderiippuvuus on sairaus, joka ulottuu monille elämäniloille yksilön ja hänen läheistensä elämässä. Se on yhteiskunnallisesti merkittävä terveydellinen, sosiaalinen ja taloudellinen ongelma. (Lääkäriliitto. Potilaan päihdeongelma.) Päihteiden ongelmakäyttäjät kuuluvat usein erityistä tukea tarvitsevaan ryhmään, mikä tarkoittaa, että heillä on avun tarve useasta yhtäaikaaisesta syystä (Kuusisto & Kalliomaa-Puha 2019, 93). Tässä luvussa tarkastellaan päihteiden käytön fyysisiä, psyykkisiä ja sosiaalisia vaikutuksia.

1.3.1 Fyysiset vaikutukset ja päihdekuolemat

Alkoholin aineenvaihdunnalliset ja farmakologiset eli lääkkeenomaiset vaikutukset kohdistuvat lähes kaikkiin ihmisen elimiin ja elinjärjestelmiin. Alkoholin käytöllä on maail-

man terveysjärjestön mukaan yhteyksiä ainakin 60:een sairauteen. Pääosa vakavista haitoista johtuu alkoholin pitkäaikaisesta käytöstä, mutta jo lyhytaikaisen runsaan käytön seurauksena voi syntyä terveyshaittoja. Osa alkoholin käytön haitoista on välillisiä kohdistuen alkoholin käyttäjän lähiympäristöön ja läheisiin. (Huttunen 2013, 11.)

Varsinaisten alkoholisairauksien ainoa tai tärkein aiheuttaja on runsas alkoholin käyttö. Näihin sairauksiin kuuluvat muun muassa alkoholiriippuvuus, alkoholimyrkytys, alkoholimaksasairaudet, haimatulehdus ja alkoholipsykoosit. Muita runsaan alkoholin käytön aiheuttamia sairauksia ovat erilaiset neurologiset ja psykiatriset sairaudet, syövät, hormoni- ja ravitsemushäiriöt sekä sydän- ja verisuonisairaudet. Alkoholinkäyttö raskauden aikana voi aiheuttaa myös sikiövaurioita. (Huttunen 2013, 13.) Alkoholilla on iso osuus myös ennenaikaisissa kuolemista. Vuonna 2018 suomalaisten työikäisten, 15-64-vuotiaiden yleisin kuolinsyy erilaisten syöpien ja verenkiertoelinten sairauksien jälkeen oli alkoholiperäiset taudit ja tapaturmainen alkoholimyrkytys. Näitä kuolemia oli vuonna 2018 kaikki ikäryhmät yhteenlaskettuna 1683. (Tilastokeskus. Tilastot. Kuolemansyyt.) Alkoholi on myös osasyynä monissa hukkumisissa, liikenneonnettomuuksissa, putoamisissa ja kaatumisissa sekä muissa, kuten kylmyyteen, kuumuuteen ja tuleen liittyvissä tapaturmissa. Vuosittain jopa 1500 päihtynyttä ihmistä kuolee tapaturman, itsemurhan tai väkivallan uhrina. (Huttunen 2013, 15.)

Huumeiden käyttäjien somaattisista haitoista tiedetään alkoholin ongelmakäyttöön verrattuna vähän. Keskeisimpiä haittoja ovat pistohuumeiden käyttöön ja huumeiden käyttäjien elämäntyyliin liittyvät tartuntataudit. Huumeiden käytön aiheuttamia elimellisiä terveyshaittoja ovat muun muassa erilaiset infektiot, kuten HIV-infektio, hepatiitit, joista yleisimpänä C-hepatiitti, pistokohdan infektiot sekä pistoksen yhteydessä bakteerin tai sienien aiheuttamat verenmyrkytykset eli sepsikset, sydämen bakteeri-infektiot tai muihin kudoksiin levinneet infektiot sekä keuhkokuume. (Kivelä 2018, 206-212.) Valtimoon pistäminen voi aiheuttaa tukkeumia ja raajojen ääriosien kuolioita, mistä syystä huumeiden käyttäjiltä voidaan joutua amputoimaan sormia, varpaita tai kokonaisia raajoja. Huumeiden käyttö voi aiheuttaa lisäksi hengitystie-elinten ja ruoansulatuskanavan oireita, vaikuttaa seksuaalisiin toimintoihin heikentäen niitä sekä vaurioittaa hampaistoa. Opioidit aiheuttavat myös aivojen rakenteellisia muutoksia ja sen myötä kognitiivisten toimintojen heikkenemistä. Myös stimulanttien pitkäaikaisen käytön epäillään aiheuttavan kognitiiv-

visen toiminnan häiriöitä sekä neuropsykiatrisia haittoja. Lisäksi niiden on raportoitu aiheuttavan sydän- ja verenkiertohäiriöitä ja –sairauksia. Muiden huumausaineiden kroonisista somaattisista terveyshaitoista on tietoa vain niukasti. (Kivelä 2018, 206-212.)

Sekakäyttö ja muuntohuumeet lisäävät erilaisia päihtymystilan riskejä. Käytön välittömät vaikutukset voivat olla yllättäviä, kuten päihteen poikkeuksellisen voimakas vaikutus, muistinmenetykset, käytöshäiriöt, sekavuus, aggressiivisuus, yliannostus, tajuttomuus ja kuolemanvaara. (Holopainen & Surakka 2019.) Päihteiden ongelmakäyttäjillä onkin korkea riski kuolla enneaikaisesti. Vuonna 2018 huumeisiin kuoli Suomessa 261 henkilöä, mikä oli enemmän, kuin koskaan aikaisemmin 2000-luvulla. Eniten kasvua aiempiin vuosiin verrattuna oli huumausaineiden pitkäaikaiskäytöstä aiheutuneissa kuolemissa. Huumausainekuolemista suurin osa, 169, oli kuitenkin tapaturmaisia myrkytyksiä, ja niistä suurin osa moniainemyrkytyksiä, joissa mukana oli alkoholia, eri lääkkeitä ja/tai huumeita. Tahalliset myrkytykset sen sijaan ovat itsemurhia, joista vuonna 2018 huumeilla tehtiin 35. Huumeisiin kuolleiden miesten keski-ikä Suomessa on 33 ja naisten 39 vuotta. Vuonna 2018 suurin osa huumeisiin kuolleista oli 25-29-vuotiaita miehiä ja eniten lisääntyivät 20-29-vuotiaiden kuolemat. Naisten osuus huumeikuolemista vuonna 2018 oli reilu neljännes. (Tilastokeskus. Tilastot. Kuolemansyyt.)

1.3.2 Päihteiden käyttö ja psykiatriset häiriöt

Päihteiden väärinkäyttö ja psykiatriset häiriöt esiintyvät usein yhdessä. Esiintymiseen vaikuttaa useat tekijät, kuten geneettinen alttius, ympäristötekijät, kuten stressi tai traumakokemukset, päihteiden ja psykiatristen häiriöiden vaikutukset aivojen samoihin alueisiin sekä kehitykselliset häiriöt. Näitä ovat esimerkiksi varhain alkaneen päihderiippuvuuden aiheuttama kasvanut riski psykiatrisille häiriöille ja varhaisten psykiatristen häiriöiden oireiden kasvattama riski alkoholin tai huumeiden väärinkäytölle. (Hussein Rasool 2011, 220.) Päihderiippuvuutta sairastavista nuorista ja aikuisista 50-80 prosentilla on kansainvälisten tutkimusten mukaan oheissairauksina mielenterveyden sairauksia. Yleisimpiä aikuisten päihdehäiriöiden yhteydessä esiintyviä mielenterveyshäiriöitä ovat persoonallisuushäiriöt, kuten epävaka ja antisosiaalinen persoonallisuus, mielialahäiriöt, kuten masennus ja ahdistuneisuus, sekä psykoottiset häiriöt. Päihderiippuvaisilla on lisäksi epäilty olevan enemmän tarkkaavaisuus-, stressi-, dissosiaatio- ja syömishäiriöitä

kuin väestössä yleensä. Nuorilla päihteitä käyttävillä yleisimpiä mielenterveysongelmia ovat käytös- ja uhmakkuushäiriöt, masennus, ahdistuneisuus- ja tarkkaavaisuushäiriöt. (Holmberg 2010, 65.)

Päihde- ja psykiatristen häiriöiden yhteydet voivat näyttäytyä usealla tavalla. Osalla ihmisistä psykiatriset oireet tai häiriöt ovat päihtymyksen ja vieroitusvaiheen aiheuttamia ja häviävät muutaman viikon kuluessa päihteiden käytön lopettamisesta. Päihteiden käyttäjällä voi olla myös niin sanottu itsenäinen mielenterveyden häiriö, mikä tarkoittaa, että se ei häviä pitkäänkään raittiin jakson aikana. Tällöin puhutaan kaksoisdiagnoosista, eli mielenterveyden häiriön ja päihdehäiriön esiintymisestä yhtä aikaa. Päihteiden käyttö voi tällöin kuitenkin pahentaa mielenterveyshäiriön oireita, heikentää häiriöön tarkoitettun hoidon tehoa tai aiheuttaa muita haittoja. Mielenterveyshäiriöisillä huumeiden ja riippuvuutta aiheuttavien lääkkeiden käyttö saattaa johtua myös itselääkinnästä, millä tarkoitetaan tilannetta, jossa ihminen käyttää päihteitä helpottaakseen psyykkistä pahaa oloaan. (Aalto 2018, 200-203.)

Huumepsykooseja aiheuttavat tavallisimmin kannabis ja stimulantit. Psykoosissa ihmisellä esiintyy hajanaisuutta, aistiharhoja tai harhaluuloja ja hänen todellisuudentajunsa horjuu. Psykoosit vaativat välitöntä hoitoa. Kannabis- ja stimulanttippsykoosin sairastaneista 30-50 prosenttia saa myöhemmin skitsofreniadiagnoosin. Tarkkaavuus- ja ylivilkkaushäiriö ADHD:lla on myös yhteys päihteiden käyttöön. Aikuisista ADHD-henkilöistä jopa 20-40 prosentilla on jossain vaiheessa elämänsä jokin päihdehäiriö. Nuoruudessa hoitamaton ADHD ja erityisesti sen aiheuttamat yliaktiivisuus- ja impulsiivisuusoireet liittyvät suurentuneeseen päihdehäiriön kehittymisen riskiin. Päihteiden käyttö voi kuitenkin myös aiheuttaa ADHD-piirteitä muistuttavia oireita, mikä vaikeuttaa diagnoosin tekemistä. (Aalto 2018, 202-203.) Päihteiden käytöllä on lisäksi yhteys väkivaltaiseen käyttäytymiseen. Päihteiden käyttö voi muun muassa alentaa riskinottokynnystä, heikentää ongelmanratkaisutaitoja, lisätä impulsiivisuutta, yliaktiivista hyökkäävyyttä sekä paranoidisuutta ja aiheuttaa estottomuutta. Vieroitusoireisena voi myös esiintyä rauhattomuutta ja tuskaisuutta, joka voi johtaa aggressioon. Sekakäyttö on yleistä väkivaltarikollisilla ja esimerkiksi 70 % henkirikoksista tehdään Suomessa alkoholin vaikutuksen alaisena. (Lydén 2009.)

1.3.3 Päihteiden käytön sosiaaliset vaikutukset

Päihde- ja mielenterveysongelmat heikentävät ihmisen toimintakykyä ja aiheuttavat erilaisia psykososiaalisia vaikeuksia. Niitä ovat esimerkiksi kipuihin, mielialaan, uniongelmiin, arjenhallintaan, tiedon käsittelemiseen, sosiaalisiin suhteisiin sekä arjen toimintoihin liittyvät vaikeudet. (Pitkänen & Levola 2016.) Päihde- ja mielenterveysongelmista kärsivillä on enemmän sosiaalisia ongelmia kuin väestöllä keskimäärin ja heillä menee huonosti useimmilla mittareilla mitattuna. He ovat usein työttömiä, heillä on matala koulutustaso, asumisvaikeuksia sekä haasteita sosiaalisessa toimintakyvyssä ja ihmissuhteissa. Sen lisäksi he kärsivät häpeästä, ennakkoasenteista, syrjinnästä ja luokittelemisesta. (THL. Huumetilanne Suomessa 2014; Hussein Rassool 2011, 226.) Päihteiden ongelmakäyttäjät jäävätkin monesti vaille hoitoa juuri häpeän, leimautumisen pelon, alentuneen toimintakyvyn tai hallitsemattoman riippuvuuskäyttäytymisen vuoksi (Lääkäriliitto. Potilaan päihdeongelma). Heikentyneen toimintakyvyn vuoksi päihdeasiakas ei kykene itse vaatimaan riittäviä ja täsmällisesti tarpeitansa vastaavia palveluita (Poikonen 2018, 39).

Päihde- ja mielenterveysongelmaiset ihmiset ovat haavoittuva ryhmä, jolla on monitahoisia tarpeita. Heillä on usein huono ennuste ja he käyttävät paljon palveluita, mukaan lukien sairaalahoitajakset ja hätäensiapu. Kaksoisdiagnoosiin eli psykiatrisen ja päihdehäiriön yhtäaikaiseen esiintymiseen liittyviä merkittävimpiä ongelmia ovat kasvanut itsetuhoisuuden todennäköisyys, heikko sitoutuminen hoitoon tai lääkitykseen, asunnottomuus, kasvanut väkivaltaisuuden riski, kasvanut riski joutua rikoksen uhriksi tai hyväksikäytetyksi, korkea rikoksen uusimiskäyttö, kontaktit rikosoikeudelliseen järjestelmään, ongelmat lähisuhteissa, päihteiden väärinkäytön kieltäminen, negatiivinen asenne hoitoalan ammattilaisia kohtaan sekä sosiaalinen syrjäytyminen. (Hussein Rassool 2011, 226.)

Syrjintä, syrjäytyminen tai sen uhka sekä toiseuden kokemukset johtavat usein siihen, että huumeiden käyttäjän yhteiskunnallinen osallisuus heikkenee. Erityisesti pitkälle edennyt päihteiden ongelmakäyttö vaikeuttaa yksilön mahdollisuuksia osallisuuteen ja osallisuuden kokemuksiin yhteiskunnassa. Osallisuudella tarkoitetaan yhteiskuntaan kuulumisen tunnetta esimerkiksi työn, harrastusten tai vaikuttamisen kautta. Useilla päihteiden käyt-

täjillä on yhteiskuntaan ja yhteisöihin kuulumattomuuden tunteita, he ovat saattaneet menettää suhteet perheeseensä, ystäviinsä ja arkielämän muihin läheisiin ja heidän osallisuuden ongelmat ja puutteet nousevat esille jokapäiväisessä arkielämässä. Näitä ovat esimerkiksi ongelmat palvelujärjestelmässä ja arjen asioinnissa sekä piittaamaton kohtelu arjen kanssakäymisessä. Päihteiden käytön myötä käyttäjän osallisuus linkittyy usein alakulttuureihin ja poikkeaa näin ollen valtavirran mukaisista “normaaleista” yhteiskunnan osallisuuden muodoista (Särkelä 2009). Sosiaalisesti syrjäytyneinä ja huono-osaisina huumeiden ongelmakäyttäjien sosiaalinen tukiverkosto painottuu huumeekulttuuriin (Hussein Rassool 2011, 226).

1.4 Päihdehaittojen vähentäminen

Suomen huumausainepolitiikka noudattaa niin sanottua kahden raiteen politiikkaa, jossa yhdistyvät kokonaiskieltopolitiikka ja sen rinnalla kulkeva haittojen vähentämisen politiikka. Haittoja vähentävä asennoituminen ei pyri kieltämään huumeiden käyttöä, vaan hyväksyy ja ymmärtää huumeriippuvuuden olevan osa yhteiskuntaa. Haittoja vähentävän työn historia Suomessa ulottuu 1990-luvun jälkipuolelle, jolloin Suomeen iski niin kutsuttu toinen huumeaalto. Haittojen vähentämisen tavoitteena on ehkäistä huumeiden käytöstä yksilöille ja yhteiskunnalle aiheutuvia terveydellisiä, taloudellisia ja sosiaalisia haittoja. Yhtenä päämääränä voidaan lisäksi pitää huumeiden käyttäjien tavoittamista. (Hussein Rassool 2011, 237-238; Tammi 2007, 7; Vinkki.info. Haittojen vähentäminen.) Haittojen vähentäminen (“harm reduction”) tunnetaan myös kansainvälisesti ja sillä tarkoitetaan tiettyä huumausainepolitiikkaa ja huumeiden käyttäjien parissa tehtävää työtä, jolle ominaista ovat yleisesti tunnustetut periaatteet. (A-klinikkasäätiö. Haittoja vähentävän työn opas.)

Haittoja vähentävä toiminta on käytännönläheistä, tuomitsematonta sekä huumeiden käyttäjien toimijuutta korostavaa. Käytännössä haittojen vähentäminen näyttäytyy muun muassa matalan kynnyksen palveluina ja toimintakeskuksina, neulojen- ja ruiskujen vaihto-ohjelmina, terveystapiohjelminä sekä opioidikorvaushoitona. Haittoja vähentävän työn tarkoituksena on ehkäistä tartuntatauteja, infektioita, huumekuolemia ja syrjäytymistä. (Vinkki.info. Haittojen vähentäminen.) Haittoja vähentävää työtä voidaan pi-

tää myös huumeiden käyttäjien keskuudessa toteutettavana työmuotona, jonka tavoitteena on auttaa ja tukea huumeiden käyttäjiä muuttamaan itselleen ja ympäristölleen haitallista toimintaa ja käyttäytymistä vähemmän haitalliseksi ja elämänlaatua kohentavaksi. Työssä lisäksi tuetaan huumeiden käyttäjien mahdollisuuksia ja oikeuksia yhteiskunnan osallisuuteen. (A-klinikkasäätiö. Haittoja vähentävän työn opas.)

Haittoja vähentävässä päihdetyössä peruseriaatteena on, että huumeiden käyttäjillä on samanlaiset ihmisoikeudet sekä täysi kansalaisuus kuten muillakin ihmisillä riippumatta laittomiksi luokiteltujen huumeiden käytöstä. Huumeita käyttävä nähdään vastuullisena henkilönä, joka kykenee toimimaan siten, että siitä koituu mahdollisimman vähän haittaa. Täten huumeiden käyttäjän ajatellaan olevan myös tärkeässä roolissa ongelmien ehkäisyssä, hoidossa ja toipumisessa. Vakava päihderiippuvuus tarvitsee pitkäaikaista hoitoa ja kuntoutusta. Jo hoitoon motivoituminen voi itsessään viedä aikaa. Tulee huomioida, että jotkut huumeiden käyttäjät eivät halua tai pysty lopettamaan huumeiden käyttöä koskaan. Täten haittoja vähentävä päihdetyö on ainoa ja realistinen tapa auttaa huumeiden käyttäjiä ja lisäksi keino vähentää yhteiskunnalle koituvia kustannuksia. (Kotovirta & Tammi 2018, 188.)

Toimivan, haittoja vähentävän päihdetyön ominaispiirteitä ovat joustavuus sekä nopea tilanteiden luku ja asioihin tarttuminen. Pahimmillaan kapea-alainen ja ohuesti toteutettu työ voi johtaa ongelmakeskeisyyteen ja leimaamiseen, asiakkaiden ohi kulkemiseen. Työssä tulisikin nähdä ja ymmärtää kulloisessakin tilanteessa toimivan kohtaamisen konkaisvaltainen merkitys. Yhteiskunta voi vahingollisesti tarjota huumeita käyttäville ihmisille teknisesti suoritettavilla ohuilla palveluilla kroonisen huumausaineiden käyttäjän identiteetin. (A-klinikkasäätiö. Haittoja vähentävän työn opas.) Suomessa toteutettava haittoja vähentävä työ on positiivinen esimerkki siitä, kuinka syrjäytyneen ja kielteisessä valossa näyttäytyvän väestöryhmän luottamusta yhteiskuntaan voidaan lisätä heitä kuuntelevin ja osallistavin työtavoin. (Perälä 2012, 5.)

Haittoja vähentävä päihdetyö tavoittelee huumeiden käyttäjiä palveluiden piiriin. Peruseriaatteena on, että palvelut ovat helposti saatavilla ja helposti lähestyttävissä. Täten ne ovat myös maksuttomia, luottamuksellisia ja nimettömiä. Palvelun saamiseksi ei edellytetä lähetettä, ajanvarausta tai päihdeettömyyttä. Palvelua saa myös virka-ajan ulkopuolella. Työssä pyritään auttamaan niitä, jotka eivät saa palvelua enää muualta. Tämä ei

kuitenkaan tarkoita työn olevan helposti toteutettavaa, vaan siltä vaaditaan usein erityisen voimakasta panostusta tai erikoistunutta osaamista. (Kotovirta & Tammi 2018, 193.) Yksi haittoja vähentävän työn toteuttamisen muoto on jalkautuminen sinne, missä voidaan kohdata niitä ihmisiä, jotka eivät muuten löytäisi tai hakeutuisi palveluiden piiriin (Hussein Rassool 2011, 239).

2 ETSIVÄ JA JALKAUTUVA PÄIHDETYÖ

Opinnäytetyössä tutkitaan etsivää ja jalkautuvaa päihdetyötä (jatkossa etsivä työ). Etsivä työ menee sinne, missä ihmiset ovat, joten työtä voidaan kutsua nimenomaan etsiväksi ja jalkautuvaksi (Kaartinen-Koutaniemi 2012, 23). Etsivää työtä pidetään tärkeänä keinona olla yhteydessä ja työskennellä vaikeasti tavoitettavien ryhmien kanssa (Svensson, Horner-Knight, Husebye, Muerwald & Schaffranek 2003). Se on alun perin lähtöisin Amerikasta, jossa on toteutettu Street Workin, Street Gang Workin ja Street Corner Workin tapaisia työotteita. Näissä työskentely suuntautui kaduilla oleviin jengeihin ja ryhmittymiin. Työn tavoitteena oli vaikuttaa nuorten käyttäytymiseen, kuten päihteiden käyttöön ja lain rikkomiseen. Etsivä työ vakiintui työmuodoksi lähes kaikkiin läntisen Euroopan maihin toisen maailmansodan jälkeen. Myös Euroopassa ja Suomessa etsivän työn kohderyhmänä olivat aluksi riskioloissa elävät nuoret. (Juvonen 2005, 39-40; Kaartinen-Koutaniemi 2012, 15-18.)

Ammatillisesti järjestettyjen työtapojen sekä työn periaatteiden ja käytänteiden hiomisen myötä syntyi vähitellen nykyisenmuotoinen, ammatillinen etsivä työ. Etsivää työtä pidetään ammatillisena työmenetelmänä nuorisotyössä, terveydenhuollossa, sosiaalityössä ja sosiaalipedagogiikassa. (Juvonen 2005, 39-40; Kaartinen-Koutaniemi 2012, 15-18; Svensson ym. 2003.) Etsivä työ tarjoaa palveluita vaikeasti tavoitettaville ryhmille. Se tuo työntekijän ja asiakkaan lähemmäksi toisiaan mahdollistaen samalla kohderyhmän elinolosuhteiden, tarpeiden ja näkemyksien kartoittamisen. Etsivän työn lähtökohtana on käsitys siitä, että on olemassa avun ja tuen tarpeessa olevia ihmisiä, mutta jostain syystä tuki tai apu ei kohtaa heitä. (Andersson 2013, 172-173; Mikkonen ym. 2007, 25.)

2.1 Etsivän päihdetyön kohderyhmä

Etsivä työ pyrkii tavoittamaan sosiaali- ja terveydenhuollon palveluiden ulkopuolelle jääneitä tai jättäytyneitä tai niissä riittämättömästi tai vääränlaisia palveluja saaneita ihmisiä. Etsivää työtä voi toteuttaa kaikkien sellaisten ryhmien parissa, jotka hyötyisivät palveluista, mutta joiden ulkopuolelle he ovat jääneet tai jättäytyneet. Etsivää työtä tehdään

tyypillisesti yhteiskunnan marginaalissa olevien ihmisten kanssa, kuten huumeidenkäyttäjien, asunnottomien, syrjäytymisvaaraan joutuneiden nuorien sekä seksityöläisten parissa. (Andersson 2013, 172-173; Mikkonen ym. 2007, 25.) Päihteiden käytön ehkäisyssä parissa etsivän työn tärkeitä kohderyhmiä ovat olleet sekä huumeiden käyttäjät, että nuoret, jotka ovat vaarassa päätyä huumeiden käyttäjiksi. HIV-epidemian myötä etsivä päihdetyö on siirtynyt keskittymään riskissä olevien nuorten sijasta huumeiden käytön haittojen vähentämiseen sekä suonensisäisten huumeiden käyttäjien elämänlaadun parantamiseen. (Svensson ym. 2003.)

Etsivän työn kautta tavoitetaan parhaiten kaikkein heikoimmassa asemassa olevat ihmiset, jotka tarvitsevat apua päihde- ja mielenterveysongelmiin. Niin kutsutun arkilähtöisyyden avulla rakentuu epämuodollisia luottamussuhteita, jotka luovat tilaisuuden päihde- ja mielenterveysongelmien puheeksi ottoon leimaamatta, luonnollisena osana vuorovaikutusta. (Wahlbeck ym. 2018). Etsivä työ pyrkii välttämään kohderyhmän nimeämistä ja asiakkaidensa määrittelyä, koska luokittelevat käsitteet synnyttävät ulkopuolisuutta ja muuttuvat helposti syrjäyttämisen välineiksi. Etsivässä työssä ihminen saa mahdollisuuden kertoa tarinansa itse ja muodostaa kuvauksen itsestään ilman kohtamista määrittelevää leimaa. (Kaartinen-Koutaniemi 2012, 58.)

Beijerin (2001) mukaan etsivää työtä pidetään tehottomana niiden asiakasryhmien kohdalla, joilla on jo kontakti muihin palveluihin tai, jotka ovat muutoin helposti tavoitettavissa. Etsivän työn asiakkaille on tunnusomaista, että he tarvitsevat tiivistä tukea palvelujärjestelmältä, mutta myös tukea palveluihin kiinnittymiseen. Haasteena saattaakin näyttäytyä asiakkaan siirtyminen normaalipalveluiden piiriin. Asiakas on saanut yhteyden palvelujärjestelmään etsivän työn avulla, mutta normaalipalvelut eivät kykene pitämään hänestä kiinni ja asiakas palaa lähtöpisteeseen, etsivän työn asiakkaaksi. Tämä aiheuttaa asiakkaalle lähtötilanteeseensa verrattuna uuden pettymyksen perinteisestä palvelujärjestelmästä. (Juvonen 2005, 41.)

2.2 Etsivän päihdetyön tarve

Etsivää työtä tarvitaan, koska olemassa olevat palvelut eivät ole asianmukaisesti kohderyhmän saatavilla. Olemassa olevat palvelut eivät myöskään vastaa kohderyhmän tarpeisiin. Palveluiden tulisi olla konkreettisia ja läheltä saatavia. (Metteri 2012; Mikkonen 2007, 25; Määttä 2012; Toikko 2012, 12.) Järjestelmälähtöisesti rakennettu palvelujärjestelmä ei palvele alkuperäistä tarkoitustaan asiakkaiden hyvinvoinnin huolehtimisesta ja osallisuuden tukemisesta (Närhi, Kokkonen & Matthies 2014, 239). Palveluiden kyvyttömyys tavoittaa päihteiden käyttäjiä näyttäytyy myös kansainvälisesti. Maailman terveysjärjestö WHO on raportoinut, että yli kolme neljäsosaa päihteidenkäyttäjistä ei saa tarvitsemaansa apua ja hoitoa (Holmberg 2010, 20).

Järjestelmäkeskeisyyden lisäksi haasteita palvelujärjestelmälle tuovat suuret asiakasmäärät sekä resurssipula. Järjestelmäkeskeisyys näyttäytyy viranomaisroolissa toimimisena sekä byrokraattisen harkintavallan käyttönä yksittäisen asiakkaan kohdalla. (Närhi ym. 2014, 241.) Koska etsivää työtä tehdään kohderyhmän omassa ympäristössä, ei työntekijällä ole käytössään ovien, seinien tai työpöytien värittämiä valta-asetelmia. Etsivä työ sisältää vähemmän byrokratiaa ja työntekijä ja asiakas ovat lähempänä toisiaan. Siinä on myös sen voima. (Mikkonen ym. 2007, 21.) Etsivä työ onkin vähiten velvoittavaa palvelua sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmässä (Hjort 1995, 27). Etsivässä työssä on mahdollisuus ja vapaus työskennellä ammatillisen tiedon ja eettisten periaatteiden mukaisesti, asiakkaiden tarpeista käsin. Tällöin harkintavalta on asiakkaan ja lopulta koko yhteiskunnan parhaaksi, koska asiakkaan aktiivisuus ja osallisuus tulevat mahdollisiksi palvelujärjestelmässä. (Närhi ym. 2014, 241.)

Virka-aikana edellytettävä asiointi, vaatimus etukäteisvarauksesta sekä joustamattomat puhelinajat voivat estää kaikkein huono-osaisimpia hakeutumasta avun piiriin (Heinonen 2012, 209). Tapaamisiin sosiaalitoimessa liittyy useita kontekstuaalisia piirteitä, kuten instituution tehtävä, työntekijän rooli instituutiossa, kellonaika ja tila. Asiakkaalta edellytetään kykyä olla tarpeitaan vastaavassa paikassa oikeaan aikaan ja käyttäytymistä oikealla tavalla. Tämän tyyppinen strukturoiva valta tekee mahdolliseksi työntekijän ja asiakkaan kohtaamiset tietyissä institutionaalisissa rooleissa, mutta samalla estää toisenlaiset kohtaamistavat ja roolit. (Niemi 2014, 38-39.) Asiakkaiden on siis noudatettava virastoissa vallitsevia institutionaalisia ajallis-paikallisia rutiineja saadakseen apua ja tukea

(Juhila 2018, 111-112). Kiistattomasta tuen tarpeesta huolimatta asiakas voi joutua poiskäännytyksi, mikäli hän ei täytä etuuden kriteerejä tai kykene ylittämään jotakin muuta kynnystä. Kriteerien täytyessä, kynnykseksi voi kuitenkin muodostua se, ettei asiakas osaa toimia vaaditulla tavalla. Asiakkaan ja työntekijän välinen vuorovaikutus tai sen puute voivat vaikuttaa avun saannin ulkopuolelle jäämiseen. Asiointiosaaminen onkin keskeinen tekijä avun saannissa. Perusturva ei koostu yhtenäisistä ja oikeudenmukaisista ratkaisuksista, koska avun ja etuuksien hakemisen prosessi rakentuu useille valikoiville tekijöille. Prosessi on monimutkainen, etuuksia haetaan eri paikoista ja hakijan on osoitettava olevansa oikeutettu tukeen. Toimintakäytännöt rajaavat tuen hakijat yhä pienempään ryhmään. (Määttä 2012, 125, 129-131.)

Omien negatiivisten kokemusten lisäksi myös arkuus palvelujärjestelmää kohtaan sekä oman itsemääräämisoikeuden puuttumisen tai leimautumisen pelko hankaloittavat avun hakemista. Suojatakseen itseään ihminen voi myös itse käännyttää itsensä pois palvelujen piiristä. Pahimmillaan poiskäännyttämisestä voi seurata hylätyksi tulemisen kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluissa. Nämä ihmiset voivat olla ulkona kaduilla, puistoissa, rappukäytävissä ja roskalaatikoissa eläviä asunnottomia. (Juhila 2018, 171-172.) Etsivä työ kiinnittää erityistä huomiota ihmisen itsemääräämisoikeuteen eli siihen, että jokaisella on oikeus tulla kuulluksi ja ymmärretyksi. Syrjäytymiselle nähdään yleensä jokin syy. Kohderyhmän olemassaolo ja toiminta viestivät jotakin, joka ei asetu yhteiskunnan normeihin ja käytänteisiin. Sosiaalityö näyttäytyy kontrollin välineenä, joka pyrkii kuntouttamaan ja eheyttämään vastoin asiakasryhmän näkemyksiä. Sosiaali- ja terveyspalvelut on usein rakennettu kynnyksillä ja ehdoilla, jotka tulee ylittää päästäkseen asiakkaaksi ja palvelujen piiriin. Etsivä työ eroaa näistä kontrolloivista työtavoista. (Mikkonen ym. 2007, 18.) Hylkäämiseen tai heitteillejättöön johtava poiskäännyttäminen on perustuslain vastaista. Sen sijaan julkisten toimijoiden velvollisuutena on varmistaa perusoikeuksien toteutuminen. (L 1999/731.) Erilaiset etsivän työn muodot toimivat kyseisen perustuslain pykälän mukaisesti tavoitteenaan löytää palvelujen ulkopuolella olevia ihmisiä ja avustaa heitä tuen ja avun saannissa (Juhila 2018, 174).

Etsivän työn asiakkuus on vapaaehtoista, joten ketään ei velvoiteta ottamaan apua tai tukea vastaan. Etsivä työ saattaa kuitenkin asettaa haasteita ammatillisen puuttumisen ja vapaaehtoisuuden periaatteen välillä. Etsivän työn perustuessa palveluiden ulkopuolella

olevien ihmisten tavoittamiseen, näyttäytyy ulkopuolella oleminen lähtökohtaisesti ongelmana ja palveluihin saattaminen yhtenä ratkaisuna. Työssä voidaan esimerkiksi kohdata lastensuojelun palvelujen tarpeessa oleva nuori tai perhe, jolloin työntekijällä on velvollisuus tehdä lastensuojeluilmoitus. (Juhila 2018, 149, 151.) Myös Hjort (1995, 19) tuo esille, miten etsivän työn lähtökohtana pidetään ajatusta siitä, että kohderyhmä on jonkinlaisen avun tai tuen tarpeessa, vaikka he eivät itse kokisikaan samoin. Tärkeää onkin pohdita, mikä on välttämätöntä etsivää työtä ja mikä kohderyhmän elämään puuttumista.

2.3 Etsivä päihdetyö käytännössä

Etsivällä työllä tarkoitetaan sosiaali- ja terveystalveluiden viemistä kohderyhmän omaan ympäristöön, jossa se elää jokapäiväistä arkeaan. Etsivässä työssä ihmiset kohdataan heidän omilla ehdoillaan, mikä tarkoittaa, että kohderyhmän edustajat voivat valita, haluavatko he olla yhteydessä etsivän työn toteuttajaan. Työn luonne on tästä syystä hyvin poikkeava perinteiseen sosiaali- ja terveystalvelualan työhön verrattuna. Tärkeänä etsivän työn tavoitteena pidetään sosiaali- ja terveystalvelujen tuomista niiden ihmisten saataville, jotka muutoin jäisivät ilman yhteiskunnan apua ja tukea. (Kloppenburger & Hendriks 2013; Mikkonen ym. 2007, 21; Rhodes 1996, 11.) Toisena keskeisenä tavoitteena nähdään kohderyhmän kuulluksi tekeminen asianomaisille viranomaisista hoille. Etsivän työn kautta saatu tieto on ainutlaatuista ja sitä hyödynnetään syrjäytyneiden ihmisten oikeuksien edistämässä sekä yhteiskuntapoliittisessa toiminnassa. (Mikkonen ym. 2007, 18.)

Etsivä työ perustuu ihmisarvon kunnioittamiseen ja jokaisen ihmisen samanarvoisuuteen. Täten elämäntapa tai henkilökohtaiset ongelmat eivät määritä ja vähennä kenenkään arvoa. Ihmiskäsityksen perusteella asiakas määrittää itsensä ja suhteensa työntekijään. Etsivässä työssä vältetään ihmisen lokeroimista tai luokittelua ja sen sijaan pyritään suoraan kontaktiin ihmisen kanssa ilman tulkintoja. Näin jokainen tulee kuulluksi, nähdyksi ja ymmärretyksi omana itsenään. Etsivässä työssä ihmiseen luotu kontakti ei sisällä ehdollisuutta, vaan työskentely etenee asiakkaan ehdoilla niin pitkään, kuin on tarpeen. Vaikka muut yhteiskunnan palvelut kieltäytyisivät ottamasta asiakasta vastaan, etsivä työ jatkuu tästä huolimatta. (Kaartinen-Koutaniemi 2012, 21-22.)

Työskentely-ympäristö ja työtavat voivat vaihdella etsivässä työssä. Työtapa on luonteeltaan ennaltaehkäisevää, mutta riskiryhmien kohtaamisessa käytetään haittoja vähentävän

ja myös varhaisen puuttumisen menetelmiä ennen kuin esimerkiksi huumeiden käytöstä tulee ongelmallista. (Mikkonen ym. 2007, 25; Rhodes 1996, 10.) Menetelmällisesti etsivä työ pohjautuu dialogisuuteen ja kohtaamiseen. Työ ei sisällä pakotteita tai seuraamuksia. Epävirallisuus ja kontrollifunktion puute tekevät työstä epämuodollista ja mahdollistavat työntekijän ja asiakkaan tasavertaisemman kohtaamisen. (Kaartinen-Koutaniemi 2012, 24.) Sosiaalitoimistossa tapahtuva asiakastyö onkin tyyppillisesti aikataulujen, paikan ja vakiintuneiden roolien ohjaamaa. Asiakkaan edellytetään olevan tunnistettavissa ja jollain tapaa luokiteltavissa. Sen sijaan etsivälle työlle ominaista ovat muuttuvat työajat ja -ympäristöt, konkreettisesti työhön vaikuttavat vuodenajat ja myös muut ympäristön muutokset. Työtä rytmittävät rauhallisemmat havainnointijaksot sekä nopeasti ilmaantuvat, intensiiviset asiakastyön kohtaamiset. Työntekijän aktiivisuudella ja persoonalla on merkitystä työn ennakoimattomuuden vuoksi. (Juvonen 2005, 38.)

Etsivää työtä toteutetaan esimerkiksi kaduilla ja muissa ulkoilmapaikoissa, rautatieasemilla, kodeissa, asuntoloissa, baareissa ja päivystyspoliklinikoilla, missä marginaalissa eläviä ihmisiä ja huumeiden käyttäjiä usein tavataan. Paikasta ja ympäristöstä riippumatta työntekijät ovat valmiita kuuntelemaan ja kuulemaan, mitä tarpeita ihmiset tuovat esiin, ja löytämään keinoja tarvittavien palvelujen sekä avun ja tuen järjestämiseksi. Etsivä työ edellyttää hyvää tietoisuutta olemassa olevista palveluista sekä valmiutta tiedon antamiseen siinä hetkessä. Etsivän työn ominaispiirteitä ovat asiakkaan reviirin kunnioitus sekä kyky odottaa sitä, milloin asiakas on itse valmis kontaktiin. Etsivää työtä ei tehdä salassa, joten työntekijä esittäytyy aina kertoakseen, kuka on, mitä tahoa edustaa ja mitä on tekemässä. Työntekijä kohtaa ihmisen empaattisesti ja kunnioittavasti ammatillisiin työotteisiin ja periaatteisiin sitoutuen. (Andersson 2013; Mikkonen ym. 2007, 27; Svensson ym. 2003.) Etsivä työ on ammatillisesti vaativaa ja perustuu työntekijän ja kohderyhmään kuuluvan luottamukselliseen suhteeseen, jota ilman työtä on mahdotonta toteuttaa (Hjort 1995, 28; Andersson 2013, 181). Vaitiolovelvollisuus on yksi tekijä luottamuksen rakentumisessa, ja asiakkuuden aikana kertyneet tiedot eivät päädy ulkopuolisille. Työntekijän haasteiksi muodostuvat tilanteet, joissa lain määrittämä ilmoitusvelvollisuus täytyy liittyen esimerkiksi huoleen lapsesta tai nuoresta tai tiedossa olevaan törkeän rikoksen suunnitteluun. Etsivään työhön liitettävän haittojen vähentämisen periaatteen mukaisesti asiakkuus voi olla myös anonyymia. (Kaartinen-Koutaniemi 2012, 78-79, 84.)

Etsivän työn toteuttamisessa voidaan nähdä erilaisia vaiheita, joita ovat kontaktin solmiminen, sosiaalisen muutosprosessin aloittaminen ja tarjotun sosiaalisen tuen ylläpitäminen. Kontaktin solmimista pidetään tärkeimpänä osuutena, koska siinä onnistuminen edistää etsivän työn tavoitteiden saavuttamista. Työssä kohdataan haavoittuvassa asemassa olevia ihmisiä, joten asiakkaiden kunnioitus ja työntekijän työhön sitoutuminen ovat merkittäviä tekijöitä kontaktin saavuttamisessa. (Andersson 2013, 173.) Yhteistä kuvatuille vaiheille ovat työn monipuolisuus ja haasteellisuus. Työntekijällä tulee olla ammatillisia taitoja sekä luovuutta kohdata ja työskennellä ihmisten kanssa erilaisissa paikoissa ja tilanteissa. Työ vaatii myös asiantuntemusta kohderyhmästä etsivän työn suunnitelmallisen toteutumisen onnistumiseksi. Työntekijältä edellytetään tietoa ja kykyä arvioidakseen laaja-alaisesti ihmisten tarpeita yhteiskunnan ja myös lainsäädännöllisten tekijöiden näkökulmasta. (Andersson 2013; Kloppenburg & Hendriks 2013.)

Etsivässä työssä työntekijä tekee työtään omalla persoonalla, mutta tärkeimpiä ominaisuuksia ovat kyvyt kohdata ja kohdella ihmisiä. Työntekijältä vaaditaan muun muassa hyviä vuorovaikutustaitoja, helposti lähestyttävyyttä, aitoutta ja asiakkaiden arjen ymmärrystä. Etsivä työ sisältää paljon myös verkostotyötä, joten monipuolinen työskentely muiden yhteiskunnallisten toimijoiden kanssa on oleellista. Tämä edistää sekä etsivän työn menetelmän tunnettavuuden lisäämistä että asiakkaille tarpeellisten palvelujen kehittymistä. Etsivää työtä kuvaillaan myös asenteeksi. (Andersson 2013; Mikkonen ym. 2007, 17.)

2.4 Etsivä päihdetyö osana palvelujärjestelmää

Päihdepalvelujärjestelmään kuuluvat kaikki päihdeongelmallisille tarkoitetut sosiaali- ja terveydenhuollon palvelut. Palveluista vain pieni osa on erikoistunut päihdeongelmaisten hoitoon. Näistä palveluista suurin osa on Suomen suurimmissa kaupungeissa, kun taas pienemmissä kunnissa päihdepalvelut on järjestetty osana muita sosiaali- ja terveystalveluja. (THL. Palvelujärjestelmän tutkimus.) Päihdehuoltolaki velvoittaa kuntia huolehtimaan päihdehuollon järjestämisestä laajuudeltaan ja sisällöltään sellaiseksi, kuin kunnassa esiintyvä tarve edellyttää. Lain mukaan kuntien tulee kehittää palveluja siten, että niiden piirissä pystytään riittävästi hoitamaan päihteiden ongelmakäyttäjiä. Palvelut tulee myös järjestää siten, että ne ovat helposti tavoitettavia, joustavia ja monipuolisia. (L

41/1986.) Koska päihderiippuvaisilla on usein myös psyykkisiä ja sosiaalisia ongelmia, käyttävät he myös muita sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita. Lain mukaan kunnat ovat velvollisia huolehtimaan myös näiden sosiaalihuolto- ja mielenterveyspalveluiden sekä erikoissairaanhoidon järjestämisestä kuntalaisille. (L 1301/2014; L 1116/1990; L 1062/1989.) Yhteiskunnan heikoimmassa asemassa olevat päihde- ja mielenterveysongelmaiset ihmiset jäävät kuitenkin monesti vaille tarvitsemiaan palveluita. Saavutettavuuden haasteisiin vaikuttavat muun muassa päihde- ja mielenterveysongelmaisten heikentynyt toimintakyky sekä riittävän informaation puuttuminen eri palveluista. (Poikonen 2018, 38-42.)

Etsivää työtä tehdään tänä päivänä eri kohderyhmien parissa, mutta lakisääteisenä palveluna etsivä työ on ainoastaan alle 29-vuotiaille nuorille (L 1285/2016). Nykyinen palvelujärjestelmä ei välttämättä tunnista tai huomioi palvelupuutteita, joten etsivällä työllä on tärkeä tehtävä niiden kartoittamisessa omien asiakaskontaktiansa kautta. (Juvonen 2005, 41). Törmä, Huotari ja Pitkänen (2007, 31) ovat jo vuonna 2007 todenneet, että Helsingissä päihdetyön haasteena on katkaista palveluiden ulkopuolelle jäävien päihteiden käyttäjien huono-osaistuminen ja ongelmien syveneminen. Opinnäytetyön tutkimuksen kohteena oleva Diakonissalaitoksen Tukialus-hanke täydentää Helsingin sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmää tehden etsivää ja jalkautuvaa, haittoja vähentävää päihdetyötä ja sosiaalista huolenpitoa kaduilla ja julkisilla paikoilla (Diakonissalaitos. Jalkautuvaa päihdetyötä - Tukialus-hanke 2019-2021). Tukialus-hankkeen lisäksi etsivää ja jalkautuvaa työtä toteutetaan Helsingissä eri kohderyhmien parissa eri toimijoiden toteuttamina. Esimerkiksi päihde- ja mielenterveysongelmaisten pariin jalkautuvat myös Helsingin kaupungin Etsivä lähityö sekä A-klinikkasäätiön Katuklinikka-hanke.

3 OPINNÄYTETYÖN TARKOITUS JA TAVOITTEET

Opinnäytetyön tarkoituksena on selvittää kadulla päihteitä käyttävien ihmisten (jatkossa Tukialus-hankkeen asiakkaiden) sekä Tukialus-hankkeen työntekijöiden kokemuksia Tukialus-hankkeessa tehtävästä etsivästä ja jalkautuvasta päihdetyöstä. Tarkoituksena on myös selvittää, minkälaisia tarpeita päihteitä käyttävillä ihmisillä on sekä miten heidän parissaan tehtävää työtä voitaisiin kehittää. Tavoitteena on saatujen tutkimustulosten perusteella tuottaa kehittämisehdotuksia Tukialus-hankkeen työlle sekä sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmälle. Etsivää ja jalkautuvaa päihdetyötä ei ole aikaisemmin Suomessa juuri tutkittu, joten opinnäytetyön avulla saadaan tutkimustietoa myös kyseisestä ammatillisesta työmenetelmästä.

Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaisia kokemuksia päihteitä käyttävillä ihmisillä on Tukialus-hankkeessa tehtävästä työstä?
2. Millaisia kokemuksia hankkeen työntekijöillä on Tukialus-hankkeessa tehtävästä työstä?
3. Minkälaisia tarpeita Tukialus-hankkeen kohtaamilla päihteiden käyttäjillä on?
4. Miten Tukialus-hankkeen kohtaamien päihteiden käyttäjien parissa tehtävää työtä voitaisiin kehittää?

Opinnäytetyön tutkimuskysymykset rajattiin koskemaan ainoastaan Tukialus-hankkeen asiakkaita ja työntekijöitä. Hankkeessa toimivat vertaistyöntekijät ja kokemusasiantuntijat jätettiin opinnäytetyön tutkimustehtävän ulkopuolelle. Lisäksi tutkimus rajattiin koskemaan vain Helsingissä tehtävää jalkautuvaa ja etsivää päihdetyötä, jotta opinnäytetyöstä ei olisi tullut liian laaja.

4 OPINNÄYTETYÖN TOTEUTUS

Opinnäytetyössä käytettiin laadullisia tutkimusmenetelmiä, jotka sopivat hyvin kokemuksen tutkimiseen. Kokemuksen tutkimus on aineiston luokittelua ja jäsentämistä, minkä perusteella luotu systemaattinen kuvaus heijastelee johonkin asiaan tai teemaan kuuluvien kokemusten erilaisia sisältöjä ja yhteyksiä. (Kukkola 2018, 42.) Opinnäytetyössä tutkittiin ja havainnoitiin yksittäisten ihmisten kokemuksia, joten määrällisillä menetelmillä ei olisi saatu vastauksia tutkimuskysymyksiin. Teemahaastatteluilla ja osallistuvan havainnoinnin menetelmillä kerätty aineisto analysoitiin aineistolähtöisen sisällönanalyysin mukaisesti. Aineistosta muodostui pääluokkia, jotka kuvastavat tutkimuksen keskeisimpiä tuloksia.

4.1 Laadullinen tutkimusmenetelmä

Laadullinen tutkimusmenetelmä sopii käytettäväksi silloin, kun tutkittavasta kohteesta ei ole ollenkaan tai on vain vähän tietoa ennestään, kun tutkittavasta kohteesta halutaan saada syvempää tietoa, kun halutaan luoda uutta teoriaa tai hypoteeseja, kun tutkimuksessa käytetään triangulaatiota tai kun tutkittavaa aihetta halutaan kuvata tarkemmin (Kananen 2013, 31; Lune & Berg 2017, 15-16). Opinnäytetyössä toteutuivat kaikki laadullisen tutkimuksen valintaa tukevat seikat. Laadullisen tutkimuksen toteuttaminen oli siis luonnollinen valinta, koska opinnäytetyössä haluttiin tutkia päihteitä käyttävien ihmisten ja Tukialus-hankkeen työntekijöiden kokemuksia. Laadullinen tutkimus antaa syvempää tietoa tutkittavasta asiasta, mikä mahdollistaa myös asiakkaiden saaman palvelun laadullisen kehittämisen. Kananen (2013, 26) mukaan laadullisen tutkimuksen peruseriaatteita ovat tutkittavan ilmiön ymmärtäminen sekä tekijöiden ja niiden välisten suhteiden selittäminen. Laadullinen tutkimus noudattaa avointa, joustavaa ja epämuodollista lähestymistapaa kuvaten ja kertoen vaikutelmista, havainnoista ja kokemuksista mittaustulosten sijaan (Kumar 2014, 14).

4.2 Kokemuksen tutkiminen

Opinnäytetyö noudattaa fenomenologis-hermeneuttista tutkimusperinnettä. Fenomenologisen tutkimuksen kohde tarkoittaa kokemuksen tutkimista, mutta koska kaikki ilmiöt merkitsevät ihmiselle jotain, muotoutuu kokemus merkitysten mukaan. Tutkimuksen hermeneuttinen ulottuvuus syntyy tulkinnan tarpeesta, millä tarkoitetaan ilmiöiden merkityksen oivaltamista. Fenomenologis-hermeneuttisen tutkimuksen tavoitteena on siis käsitteellistää tutkittava ilmiö eli kokemuksen merkitys. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 40.) Kokemuksella tarkoitetaan tajunnallista tapaa merkityksellistää todellisuuksia, joihin ihminen on suhteessa. Todellisuudella viitataan ihmisen elämäntilanteeseen. Kokemuksen katsotaan olevan sitä, mitä elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa. Todellisuudessa on kuitenkin paljon sellaista, mihin kaikilla ihmisillä ei ole suhdetta. Tämän vuoksi on monia asioita, jotka eivät tarkoita ihmisille yhtään mitään. (Perttula 2011, 149.)

Kukin ihminen kokee itsensä, ihmiset ja maailman omalla tavallaan, jolloin yksilön kokemusta voidaan ajatella autenttisena ja totena. Kokemusten pohjalta muodostetulle tiedolle löytyy kuitenkin perusteita ja kokemusten todellisuutta voidaan arvioida. Täten kokemustiedosta saatua informaatiota voidaan myös arvioida tieteellisesti. (Nieminen 2014, 20.) Tieteellisyyden perustana voidaan pitää objektiivisuutta kohteenmukaisuudeksi ymmärrettyinä. Oleellista on tavoittaa tutkittava asia siten, kuin se tutkimuskysymysten kannalta todellisuudessaan näyttäytyy. (Perttula 2011, 136.) Tutkijan on pohdittava, miten saavuttaa toisten kokemukset ja ilmaisujen merkitykset mahdollisimman autenttisina. Täten kokemuksen tutkimiseen sisältyy kriittinen ja reflektiivinen ote. Tutkijan tulee olla tietoinen omista ennakkokäsityksistään ja -asenteistaan, jotta voi arvioida niiden vaikutusta tekemiinsä tulkintoihin. Tämä on myös edellytys tutkimukselliselle tasolle pääsemisessä. (Laine 2018, 35-36.)

Kukkolan (2018, 46) mukaan kokemuksen tutkimukseen sisältyy kokemuksen jäsentämistä luokitteluna, tiiviinä kuvauksena tai kuvauksena sellaisenaan. Kokemuksen tutkimus voidaan nähdä yksinkertaisimmillaan kokemuksellisesti tapahtuneen kuvauksena sellaisena, kuin se on tapahtunut. Siinä pyritään löytämään kaikesta koetusta erityinen ja oleellinen eli kokemuksen ydinpiirteet. Opinnäytetyössä tuotiin esiin ja sanoitettiin tutkimuskohteen kokemuksia ja niille antamia merkityksiä.

4.3 Tukialus-hanke tutkimuskohteena

Opinnäytetyön tutkimuskysymysten kohteena oleva Tukialus on Diakonissalaitoksen hanke, joka tekee etsivää ja jalkautuvaa päihdetyötä hankkeen kohderyhmän omassa elinpiirissä ja arkiympäristössä eli kaduilla. Tukialuksen työ on tarkoitettu kaduilla kaikkein heikoimmassa asemassa oleville mielenterveys- ja päihdeongelmallisille ihmisille. Hankkeen tavoitteena on erityisesti palveluiden ulkopuolella tai syrjäytymisvaarassa olevien ihmisten hyvinvoinnin edistäminen ja yhdenvertaisuuden vahvistaminen. Hankkeen toiminta on alkanut Helsingissä syksyllä 2017 sosiaali- ja terveysministeriön rahoittamana. Vuoden 2019 alusta alkaen hankkeen toimintaa on rahoittanut sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskus STEA, minkä myötä hankkeen työ laajeni Helsingin lisäksi Tampereelle, Lahteen ja Jyväskylään. Rahoitus on tällä hetkellä vuoden 2021 loppuun saakka. (Diakonissalaitos. Jalkautuvaa päihdetyötä – Tukialus-hanke 2019-2021.)

Tukialus-hankkeessa työskentelevät sosiaali- ja terveysalan ammattilaiset sekä vertaistojat ja kokemusasiantuntijat tarjoavat ihmisille sosiaalista huolenpitoa, palveluohjausta, psykososiaalista tukea ja keskusteluapua. Hankkeen internet-sivuilla työtä kuvaillaan “sosiaalisella kärjellä tehtäväksi haittoja vähentäväksi kynnyksettömäksi työksi”. Jalkautumisen yhteydessä hankkeen työntekijät ja vertaiset tekevät myös ympäristötyötä. Tukialus-hankkeen työ perustuu asiakkaan anonymiteettiin, luottamuksellisen suhteen rakentamiseen, kynnyksettömyyteen ja yli rajojen tehtävään yhteistyöhön eri verkostojen kanssa asiakkaiden tarpeet ja lähtökohdat huomioiden. Tukea ja apua tarjotaan ihmisille ilman velvoitteita. Tukialus on myös osaltaan nostamassa kohderyhmää koskevia ilmiöitä yhteiskunnalliseen keskusteluun ja vaikuttamassa kohderyhmään kuuluvien henkilöiden ihmisoikeuksiin. (Diakonissalaitos. Jalkautuvaa päihdetyötä – Tukialus-hanke 2019-2021.)

Tukialus-hankkeen työntekijät kuvaavat työtään riippumattomaksi ja itsenäiseksi sekä vapaaksi. Työtä tehdään työpareina, mutta asiakkaalla on oikeus valita, kenen kanssa hän asioi. Helsingissä Tukialus-hankkeen työntekijöitä on kolme, joista pääasiassa kaksi ovat kerrallaan jalkautumassa. Työntekijöiden mukaan heillä ei ole määriteltyä asiakasprofiilia, sillä asiakasryhmään kuuluu niin sanottuja katukäyttäjiä, sosioekonomiselta luokaltaan työssäkäyviä sekä esimerkiksi yliopisto-opiskelijoita. Työntekijät painottavat, että

he eivät käytä työssään asiakas-sanaa kohtaamistaan ihmisistä, vaan kutsuvat heitä nimenomaan ihmisiksi. Heidän mukaansa asiakas-sanankäytöllä työntekijä voi etäännyttää itsensä inhimillisestä kohtaamisesta. Työntekijät kuitenkin korostavat, että puhuttaessa ihmisistä asiakkaan sijasta, se ei kuitenkaan tarkoita, etteikö heillä olisi samoja oikeuksia kuin muilla sosiaali- ja terveystalvvelujärjestelmässä asioivilla. (Tukialus-hanke, henkilökohtainen tiedonanto 25.6.2019.) Opinnäytetyössä käytettiin ihmisen sijasta kuitenkin asiakas-termiä, jotta lukijan on helpompi ymmärtää, kenestä milloinkin puhutaan.

4.4 Aineiston keruu

Opinnäytetyön aineisto kerättiin teemahaastattelun ja osallistuvan havainnoinnin menetelmin. Teemahaastattelun valinta tuki opinnäytetyön tarkoitusta asiakkaiden ja työntekijöiden kokemusten selvittämisestä. Teemahaastattelu mahdollisti vapaamuotoisen sekä inhimillisen haastattelutilanteen haavoittuvan kohderyhmän kanssa. Haastateltavat saivat puhua avoimesti ja luontevasti ilman ennalta määriteltyjä tarkkoja kysymyksiä. Teemahaastattelussa eli puolistrukturoidussa haastattelussa edetään tiettyjen keskeisten etukäteen valittujen teemojen ja niihin liittyvien tarkentavien kysymysten varassa. Siinä korostetaan ihmisten tulkintoja asioista, heidän asioille antamiaan merkityksiä sekä sitä, miten merkitykset syntyvät vuorovaikutuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 87-88.) Haastattelun etuna pidetään monia tekijöitä. Sen avulla haastateltavalle annetaan tilaisuus tuoda itseään koskevia asioita esille mahdollisimman vapaasti ja myös haastattelijalla on tilaisuus selvittää ja syventää vastauksia tarpeen mukaan. Lisäksi haastattelu on sopiva silloin, kun tiedetään jo ennalta, että tutkimuksen aihe tuottaa monitahoisia sekä moniin suuntiin viittaavia vastauksia. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 35-36.) Teemahaastattelu on muodoltaan niin avoin, että haastateltava pääsee halutessaan puhumaan varsin vapaamuotoisesti, jolloin hankitun aineiston voidaan katsoa edustavan haastateltavan puhetta sellaisenaan. Lisäksi teemahaastattelussa käytettävät teemat varmistavat, että jokaisen vastaajan kanssa on puhuttu jossain määrin samoista asioista. (Eskola & Suoranta 2008, 86.)

Haastattelukysymykset muotoutuivat opinnäytetyön tutkimuskysymysten sekä teoreettisen viitekehyksen pohjalta (LIITE 1 ja 2). Sekä asiakkaiden että työntekijöiden kohdalla pyrittiin pitämään haastattelut keskustelunomaisena unohtamatta kuitenkin ennalta

määriteltyjä teemoja. Laine (2018, 39) tuokin esille, miten tutkittaessa kokemuksia, haastattelun tulisi olla mahdollisimman avoin ja keskustelua muistuttava tilanne, jossa haastateltavalle tulisi antaa tilaa. Tutkijan tulisi lisäksi olla ohjailematta vastauksia ja laatia kysymykset siten, että vastaukset olisivat kuvailevia ja kertomuksenomaisia. Ennen varsinaista asiakkaiden haastattelua toteutettiin testihaastattelu henkilöllä, joka vastasi kohderyhmää. Näin saatiin muun muassa tietoa haastattelun kestosta ja kysymysten ymmärrettävyydestä, minkä perusteella niitä muokattiin. Tutkijoita suositellaankin tekemään testihaastattelu, koska sillä testataan kysymysrunkoa sekä haastattelujen pituutta ja valmistaudutaan varsinaiseen haastatteluun (Hirsjärvi & Hurme 2008, 72-73).

Haastattelupaikasta ja ajankohdasta sovitaan yleensä ennalta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 89). Näin toimittiin myös opinnäytetyön kohdalla. Mahdollisiin haastateltaviin tutustuttiin havainnointikertojen yhteydessä ja heidän kanssaan vaihdettiin yhteystietoja. Yksi ennalta sovittu haastattelu toteutettiin haastateltavan valitsemassa paikassa. Pian kävi kuitenkin selväksi, että kohderyhmän luonteesta johtuen ennalta sovitut tapaamiset olivat käytännössä lähes mahdottomia ja tällä tavoin oli vaikea saada enempää haastatteluja. Haastattelusta kiinnostuneet osallistujat eivät myöhemmin siis vastanneet yhteydenottoihin, jolloin haastatteluajoja ei päästy heidän kanssaan sopimaan. Haastattelutaktiikkaa vaihdettiin niin, että haastattelut pyrittiin tekemään siinä hetkessä, kun jalkautumisen yhteydessä kohdattiin potentiaalinen haastateltava. Tukialus-hankkeen mukana jalkauduttiin kadulle vain haastatteluja varten kahdesti, kun varsinaiset havainnoiteihin liittyvät jalkautumiset olivat ohi. Tällä tavoin toteutettiin neljä haastattelua. Kaikki haastateltavat antoivat suostumuksensa haastattelujen nauhoitukseen (LIITE 3). Asiakkaiden yksilöhaastattelut toteutuivat kesä-elokuussa 2019.

Sosiaali- ja terveydenhuollossa saattaa olla tilanteita, joissa asiakas ei itse osaa kuvata elämäänsä vaikuttavia hyviä ja huonoja tekijöitä. Sen sijaan työntekijä voi pystyä kuvaamaan hyvinkin kattavasti yksittäisen asiakkaan tai laajemman asiakasjoukon tilannetta. (Hiltunen 2014, 107-108.) Siksi opinnäytetyössä pidettiin tärkeänä haastatella myös työntekijöitä. Työntekijöiden ryhmähaastattelu toteutui ennalta sovittuna ajankohtana ja myös se nauhoitettiin työntekijöiden suostumuksesta (LIITE 4). Ryhmähaastattelussa paikalla on useampi haastateltava samaan aikaan ja se soveltuu hyvin esimerkiksi ammattiryhmän haastatteluun. Ryhmähaastattelun etuna on, että haastateltavat voivat täydentää toistensa sanomisia ja keksiä uutta sanottavaa toistensa lausunnoista. (Hyysalo 2009, 132.) Tämän

takia päädyttiin ryhmähaastattelun valintaan Tukialus-hankkeen työntekijöiden kohdalla. Haastattelu toteutui kesäkuussa 2019.

Osallistuva havainnointi valittiin lisäämään haastattelujen avulla saatua tutkimustietoa. Menetelmien käyttöä laajentamalla saadaan monipuolisempia näkökulmia, mikä voi edistää tutkimuksen luotettavuutta (Hirsjärvi & Hurme 2008, 38). Myös kohderyhmän elinolosuhteiden ja päihteiden käytön vuoksi päädyttiin toiseen aineistonkeruumenetelmään, jotta saataisiin varmuudella vastauksia tutkimuskysymyksiin. Myös Hirsjärvi ja Hurme (2008, 39) korostavat tutkijoiden joustavuutta ja kykyä valita sellaiset menetelmät, jotka sopivat kohderyhmälle ja edesauttavat vastausten saamista.

Havainnointi kuuluu tieteellisen tutkimuksen perusmetodeihin. Luonnollisessa ympäristössä toteutettavan havainnoinnin hyötynä on se, että havainto tehdään aina siinä asiayhteydessä, jossa se ilmenee. Havainnointi aineiston keräämisen tapana sopii hyvin laadulliseen tutkimukseen. Tällöin tutkija löytää havainnot osallistumalla enemmän tai vähemmän tutkimuskohteensa toimintaan. (Vilka 2006, 37-38.) Opinnäytetyössä aineistoa kerättiin osallistuvan havainnoinnin menetelmällä. Tukialus-hankkeen mukana jalkauduttiin kaduilla ja kauppakeskuksissa, puistoissa ja matalan kynnyksen toimipisteissä arkiin. Lisäksi yhtenä lauantai-iltana havainnointi tapahtui paikallisen asuinalueen festareilla. Vilkan (2006, 42) mukaan osallistuvassa havainnoinnissa tutkija on sisällä toiminnassa tekemässä havaintoja.

Osallistuvassa havainnoinnissa tutkimuksen kohteena on sosiaalinen vuorovaikutus ja kulttuuriset merkitykset. Havainnoitavassa tilanteessa saatu tietomäärä on usein suuri ja sen kirjaaminen tutkimustilanteessa muistiin on hankalaa. Tutkijan tulee tietää kohteestaan paljon ja arvioida koko ajan, miten edustava yksittäinen havainto on tutkittavissa olevaan ilmiöön nähden. Jokainen havainnointitilanne on ainutkertainen, ja joskus ilmiön tai asian esiintyminen on harvinaista. Mahdollisimman kattavan havainnoinnin saamiseksi havainnointijaksot ovatkin usein pitkiä ja tutkimuskohteen toimintaan on osallistuttu jo ennakkovalmistelujen aikana. Kun tutkijalla on jonkinlainen kokonais käsitys tutkimuskohteesta, hän voi kohdistaa havainnointia esimerkiksi tiettyihin tapahtumiin, tilanteisiin tai asioihin tutkimuskohteessa. Osallistuvan havainnoinnin etuna on, että riittävässä määrin havaittuaan tutkija saa syvempää, monimuotoisempaa ja täsmällisempää tietoa

tutkimuskohteestaan. Osallistuvassa havainnoinnissa suositellaan käytettävän avainhenkilöä, joka tuntee tutkittavan yhteisön ja auttaa yhteisön luottamuksen herättämisessä sekä tutkijaan että hänen tutkimukseensa. Näin tutkija voi ylipäättensä päästä lähemmäs tutkimuskohdettaan. (Vilka 2006, 40-45; Kumar 2014, 157.)

Ennen ensimmäistä varsinaista havainnointikertaa opinnäytetyön tekijät olivat yhden päivän Tukialus-hankkeen mukana tutustumassa heidän työskentelyynsä. Näin saatiin käsitystä siitä, mitä etsivä päihdetyö on käytännössä ja mitä tulee ottaa huomioon ennen varsinaisia tutkimushavainnointikertoja. Varsinaiset havainnointikerrat olivat kestoaltaan neljä-kuusi tuntia, joiden jälkeen kumpikin opinnäytetyön tekijä kirjoitti oman kenttäpäiväkirjan jokaisesta havainnointikerrasta. Etukäteen pohdittiin, miten kohderyhmään kuuluvat tulevat suhtautumaan opinnäytetyön tekijöiden läsnäoloon heidän omassa, tutussa arkiympäristössään, ja miten esimerkiksi heidän käyttäytymisensä muuttuminen opinnäytetyöntekijöiden läsnäolosta johtuen voi vääristää tutkimistuloksia. Myös Vilka (2006, 56-57) kuvailee havainnoitsijoiden rikkovan tutkittavien niin sanottua luonnollista arkielämää osallistumalla heidän toimintaansa.

Luonnollisesti myös ympäristö ja mahdolliset häiriötekijät vaikuttavat havainnointitilanteissa, mutta tutkimuksessa koettiin etuna, että havainnoitsijoita oli kaksi, mikä rikastutti tulkintoja. Havainnoinnin aikana avainhenkilöinä toimivat hankkeen työntekijät, joiden läsnäolo kaduilla päihteiden käyttäjien parissa oli osalle tutkittavasta kohteesta jo tuttua. Lisäksi hankkeen työntekijät tiedottivat havainnointitilanteissa opinnäytetyöntekijöiden läsnäolosta tutkijoina ja opiskelijoina. Havainnointikertoja varten oli tehty myös tutkimustiedotteita (LIITE 5 ja 6), joissa kerrottiin tarkasti tutkimuksesta sekä haastattelusta ja havainnoinneista. Jalkautumisen yhteydessä huomattiin, että tutkimuksen kohderyhmä ei kuitenkaan pysähtynyt lukemaan pitkiä tiedotelomakkeita, jolloin tutkimustiedotteista luotiin lyhyempi ja selkeämpi versio (LIITE 7). Opinnäytetyöntekijät kertoivat myös itse avoimesti, keitä olivat ja mitä tekivät. Havainnoinnit toteutuivat huhti-kesäkuussa 2019 ja niistä kirjoitettiin kenttäpäiväkirjat heti havainnointikertojen jälkeen.

4.5 Aineiston analysointi

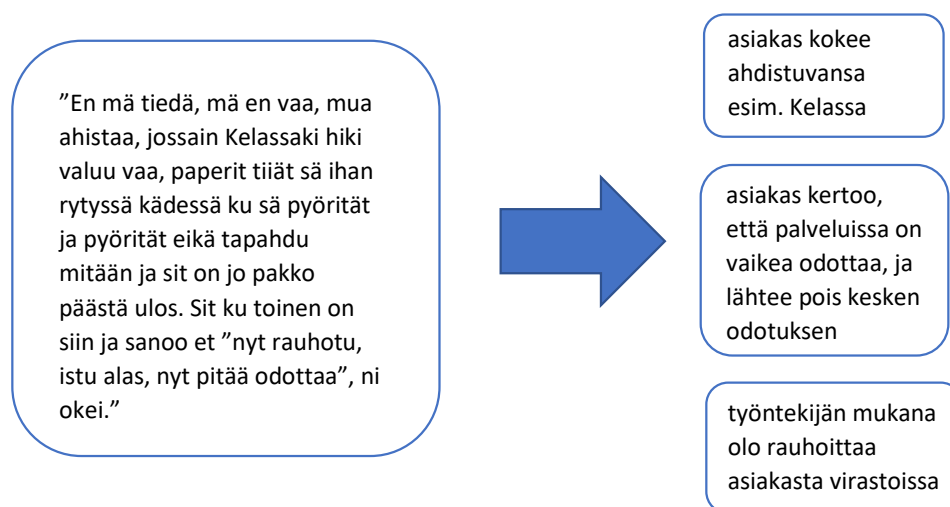
Opinnäytetyössä analysoitavia dokumentteja eli empiiristä aineistoa olivat litteroidut asiakkaiden ja työntekijöiden haastattelut sekä havainnointien pohjalta kirjoitetut kenttäpäiväkirjat. Asiakkaiden haastatteluja oli viisi ja ne olivat kestoltaan 25–35 minuuttia. Asiakkaiden haastattelujen yhteenlaskettu kesto oli kaksi tuntia ja 28 minuuttia. Asiakkaiden haastattelut olivat litteroituina yhteensä 21 sivua tekstinkäsittelyohjelman fontilla Times New Roman, fonttikoolla 12, tavutuksella, tekstin tasauksella ja rivivälillä 1,5. Työntekijöiden ryhmähaastattelun kesto oli yksi tunti ja 52 minuuttia. Työntekijöiden litteroidun haastattelun pituus samoilla tekstinkäsittelyohjelman asetuksilla oli 30 sivua. Kenttäpäiväkirja-aineisto sen sijaan kertyi viidestä havainnointikerrasta, joiden yhteenlaskettu kesto oli 14 tuntia. Kenttäpäiväkirjoista koneella kirjoitetun pituus samoilla asetuksilla oli 14 sivua ja käsin kirjoitetun kenttäpäiväkirjan pituus A5-ruutupaperilla 12 sivua.

Laadullisessa tutkimuksessa aineiston analyysi voidaan aloittaa ilman ennakkokäsityksiä tai –asetelmia (Eskola & Suoranta 2008, 19). Fenomenologisessa tutkimuksessa pyritään tiedostamaan toisen alkuperäistä kokemusmaailmaa, jolloin jonkin teoreettisen mallin asettaminen tutkimusta ohjaamaan saattaisi estää tämän tavoitteen saavuttamisen. Siksi kokemuksen tutkimiseen sopivatkin paremmin aineistolähtöiset menetelmät. (Laine 2018, 36-37.) Fenomenologisen tutkimuksen aineiston analysointi käsittää monta vaihetta. Ensimmäisessä vaiheessa pyritään muodostamaan kuvaus siitä, mitä aineistossa on sanottu, millä tarkoitetaan sitä, että toisen kertomus kokemuksistaan pyritään tavoittamaan mahdollisimman alkuperäisesti ilman tutkijan vaikutuksia kuvaukseen. Syntyneistä kuvauksista pyritään löytämään merkitysten muodostamia kokonaisuuksia. Nämä merkityskokonaisuudet muodostuvat tutkimuksessa myös tutkimuskysymysten ehdoilla. Tutkimuksen näkökulma siis määrää, mitkä merkitykset ja niiden kokonaisuuudet ovat aineiston analysointivaiheessa olennaisia. Merkityskokonaisuuksista muodostetaan analyysin seuraavassa vaiheessa teemoja tai käsitteitä pyrkimättä kuitenkaan yleistämään tai tekemään käsitteistä yksiselitteisiä. Analyysin tarkoituksena ei ole siis köyhdyttää tutkimusaineistoa. Merkityskokonaisuuksia yhdistelemällä luodaan kokonaiskuva tutkittavasta ilmiöstä. (Laine 2018, 42-48.)

Opinnäytetyön analysointimenetelmäksi valittiin aineistolähtöinen sisällönanalyysi, joka käsittää fenomenologisen tutkimuksen analyysille tyypillisiä vaiheita. Aineistolähtöisellä

analyysillä tarkoitetaan teorian kokoamista empiirisen aineiston pohjalta eli alhaalta ylöspäin (Eskola & Suoranta 2008, 19). Sisällönanalyysi on pyrkimystä kuvata dokumenttien sisältöä sanallisesti (Tuomi & Sarajärvi 2018, 119). Se on yksi tyypillisimmistä kirjoitettussa muodossa olevan aineiston analysointitavoista (Flick 2009, 323). Opinnäytetyössä pyrittiin saavuttamaan ja kuvaamaan haastateltavien kokemukset mahdollisimman autenttisina, joten aineistolähtöinen sisällönanalyysi sopi tähän tarkoitukseen hyvin.

Aineistolähtöinen sisällönanalyysi alkaa aineiston redusoimisella eli pelkistämällä (Tuomi & Sarajärvi 2018, 122). Aineiston pelkistäminen tarkoittaa, että aineistosta karstataan tutkimukselle epäoleellinen pois. Pelkistäminen voi olla joko tiivistämistä tai pilkkomista osiin. (Flick 2009, 323; Tuomi & Sarajärvi 2018, 123.) Asiakkaiden litteroidut haastattelut tulostettiin ja aineisto pelkistettiin erottelemalla tussilla kaikki puheenvuorot, jotka herättivät opinnäytetyön tekijöiden kiinnostuksen. Käytännössä merkittävät osioita olivat siis suurin osa litteroidusta haastatteluaineistosta. Merkintöjen ulkopuolelle jäivät vastaukset, joissa asiakkaat kertoivat esimerkiksi omasta elämänsä historiastaan tai nykytilanteestaan tai työntekijät kertoivat työstään. Merkintöjen jälkeen asiakkaiden puheenvuoroista kirjoitettiin tiivistetyt ilmaisut eli ajatuskokonaisuudet post it -lapuille. Työntekijöiden ryhmähaastattelun pelkistäminen tapahtui niin ikään työntekijöiden puheenvuorojen tiivistämällä post it -lapuille. Samoin tehtiin kenttäpäiväkirjoille, joista toinen oli kirjoitettu muistiinpanotyyliä käsin ja toinen tarinallisessa muodossa tietokoneella. Aineistojen pelkistämisen jälkeen post it -lappuja oli kertynyt useita satoja analyysiyksiköitä. Esimerkki litteroidun haastatteluaineiston pelkistämisestä on kuviossa 1.

KUVIO 1. Esimerkki litteroidun haastatteluaineiston tiivistämisestä

Seuraavaksi aineistosta kerätyt analyysiyksiköt käytiin tarkasti läpi ja niistä etsittiin samankaltaisuuksia ja/tai eroavaisuuksia. Samaa asiaa tarkoittavat ajatuskokonaisuudet ryhmiteltiin. Samoissa ryhmissä saattoi olla analyysiyksiköitä sekä asiakkaiden ja työntekijöiden haastatteluista että kenttäpäiväkirjoista. Tutkimusprosessin kannalta olennainen oivallus syntyi, kun ryhmittely- eli klusterointivaiheessa huomattiin, että aineistosta ilmeni asioita, jotka eivät vastanneet opinnäytetyön alkuperäisiin tutkimuskysymyksiin. Aineistosta ilmenneitä asioita pidettiin kuitenkin merkittävänä ja aineistolähtöistä sisällyttämistä noudattaen ne haluttiin ottaa huomioon analysoinnissa sekä tuoda esille tutkimuksen tuloksissa, mistä syystä tutkimuskysymyksiin tehtiin muutoksia. Alun perin tarpeita ja kehittämisehdotuksia oli siis tarkoitus tutkia vain Tukialus-hankkeen toimintaa koskien, mutta analysoinnin yhteydessä kysymykset tarpeista ja kehittämisehdotuksista laajennettiin koskemaan koko sosiaali- ja terveystieteiden kenttää. Laadullisen tutkimuksen ominaispiirteisiin kuuluukin, että aineisto ja tutkimuskysymykset ovat tiiviissä vuoropuhelussa keskenään. Aineistosta ei useinkaan tule esille suoria vastauksia alkuperäiseen tutkimusongelmaan. Tämä edellyttää tutkimuskysymysten tarkastelua ja mahdollista uudelleenmuotoilua aineistoon perehdyttäessä. (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 13.)

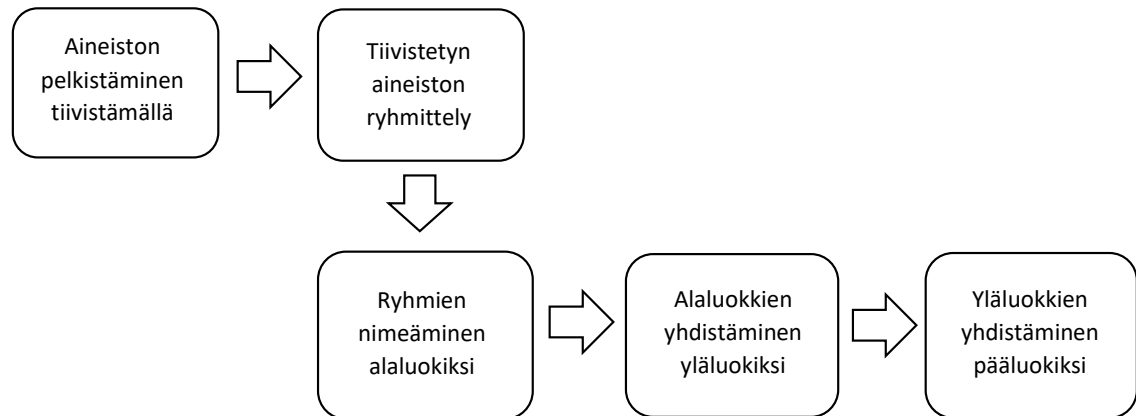
Aineiston ryhmittely luo pohjan tutkimuksen perusrakenteelle sekä alustavia kuvauksia tutkittavasta ilmiöstä. Ryhmittelyn jälkeen ajatuskokonaisuuksista muodostuneet ryhmät yhdistettiin luokaksi ja nimettiin niiden sisältöä kuvaavasti. Yksittäisten tekijöiden sisällyttäminen yleisempiin käsitteisiin tiivistää tutkimusaineistoa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 124.) Luokittelun avulla voidaan esimerkiksi kehittää teoriaa ja nimetä abstraktilla tasolla suuresta aineistomassasta tärkeät ja keskeiset piirteet (Hirsjärvi & Hurme 2008, 147). Ryhmittelyä ja ensimmäisten luokkien muodostamista seurasi aineiston abstrahointi eli käsitteellistäminen. Se tarkoittaa tutkimuksen kannalta olennaisen tiedon erottamista ja teoreettisten käsitteiden muodostamista valikoidun tiedon perusteella. Abstrahointia jatketaan yhdistämällä luokituksia niin kauan kuin se aineiston sisällön näkökulmasta on mahdollista. Alkuperäisinformaatiosta ryhmiteltyjä pelkistettyjä ilmauksia on siis luokiteltu alaluokkiin, jotka voidaan ryhmitellä edelleen yläluokkiin, yläluokat yhdistää pääluokkiin ja pääluokat ryhmitellä yhdistäväksi luokaksi. Abstrahointi on prosessi, jossa muodostetaan kuvaus tutkimuskohteesta yleiskäsitteiden avulla. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 125-127.) Abstrahointivaiheessa analysoitavasta aineistosta karsiutui pois Tu-

kialus-hankkeen työtä kuvaavat ilmaukset ja niiden muodostamat luokat, jotka eivät vastanneet tutkimuskysymyksiin. Kaikki muu aineisto järjestettiin alaluokkiin, joista muodostettiin yläluokkia ja niistä taas pääluokkia. Taulukossa 1 on havainnollistava esimerkki tutkimusaineiston abstrahoinnista.

TAULUKKO 1. Esimerkki yhdestä pääluokasta ja sen muodostamista ylä- sekä alaluokista

Alaluokka	Yläluokka	Pääluokka
Asiakkaiden ongelmien kasautuminen	Palvelujärjestelmän toimimattomuus	Palvelujärjestelmän muutostarve
Päihteiden käyttäjien moniongelmaisuus		
Huono-osaisten tavoittamisen vaikeus		
Huono-osaisten auttamisen haasteet		
Jalkautuvan työn tarpeellisuus		
Jalkautuvan työn tärkeys		
Tilanteiden pahenemisen ehkäisy		
Asiakkaiden vaikeudet odottaa ja olla hoitajaksilla	Asioinnin vaikeus	
Asiakkaiden hermostuminen ja ahdistuminen palvelujärjestelmässä		
Asiakkaiden asioiden edistyminen jalkautuvien työntekijöiden avulla		
Toimintaympäristön monimutkaisuus		
Asiakkaiden pelko Tukialus-hankkeen päättymisestä	Tukialus-hankkeen työn pysyvyyden tärkeys	
Toive Tukialus-hankkeen työn jatkumisesta		
Asiakkaiden tilanteiden paheneminen ilman Tukialuksen työtä		
Sote-alan projektikeskeisyys		
Tukialus-hankkeen tärkeys asiakkaille	Jalkautuvan työn tarve	
Tukialus-hankkeen resurssien riittämättömyys		
Tukialus-hankkeen työntekijöiden ajanpuute		
Asiakkaiden tyytymättömyys sosiaaliviranomaisiin	Kasvoton palvelujärjestelmä	
Asiakastuntemuksen puute palveluissa		
Kohtaamisen puute palveluissa		
Joustavuuden puute palveluissa	Palvelujärjestelmän yksipuolisuus	
Palvelujärjestelmän jäykkyys		
Pyöröovi-efekti		
Tiukat palvelurakenteet		
Ulossulkevat palvelut		
Asiakkaiden tietämättömyys palveluista		
Kynnyksettömien palveluiden tarpeellisuus		

Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä aineistoon ja analyysin eri vaiheisiin jouduttiin palaamaan useaan kertaan muodostettaessa uusia ala- ja yläluokkia sekä lopullisia pääluokkia. Esimerkki opinnäytetyössä toteutuneen aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheista kokonaisuudessaan on kuviossa 2.

KUVIO 2. Aineistolähtöisen sisällönanalyysin vaiheet

Abstrahoinnin tuloksena alaluokista muodostui lopulta yhteensä 26 yläluokkaa. Yläluokat yhdistettiin pääluokiksi, joita muodostui kuusi. Pääluokat olivat asiakkaiden kiitollisuus, kohdatuksi tulemisen merkityksellisyys, työntekijöiden aitous ja inhimillinen työote, päihdesairausten ymmärtäminen, palvelujärjestelmän muutostarve sekä tulevaisuuden toiveet.

5 KOKEMUKSIA ETSIVÄSTÄ JA JALKAUTUVASTA PÄIHDETYÖSTÄ

Luvussa 5 kuvataan Tukialus-hankkeen asiakkaiden ja työntekijöiden kokemuksia etsivästä ja jalkautuvasta päihdetyöstä eli tuloksia ensimmäiseen ja toiseen tutkimuskysymykseen liittyen. Tulokset on esitetty sisällönanalyysin pohjalta muodostuneiden pääluokkien mukaisesti ja niitä on täydennetty lainauksilla, joiden perään on merkitty lyhenne lainauksen lähteestä. Lyhenteitä ovat AH = asiakkaan haastattelu, TH = työntekijöiden haastattelu ja KP = kenttäpäiväkirja.

5.1 Tukialus-hankkeen työtä arvostetaan

Asiakkaiden haastatteluista sekä kenttäpäiväkirjoista ilmeni asiakkaiden vahva kiitollisuus Tukialuksen työtä ja työntekijöitä kohtaan. Asiakkaat mainitsivat saaneensa hyvän kokemuksen Tukialuksen työstä sekä työntekijöistä ja suosittellessaan heitä esimerkiksi kavereilleen ja kumppanilleen. Kenttäpäiväkirjojen havainnoista kävi ilmi, että myös hankkeelle ennestään tuntemattomat ihmiset pitivät etsivää ja jalkautuvaa päihdetyötä hyvänä ja kyselivät työstä kiinnostuneina.

Kuulimme kallioilla kohdattujen uusien ihmisten kuitenkin toteavan meidän poistuttua, kuinka hienoa ja tärkeää työtä Tukialus-hanke tekee. Ihmiset kommentoivat “oikeesti hyvä et ne on tääl”, “tärkeet duunii” ja “teette ihan mahtavaa työtä”. (KP)

...et mä oon saanu tosi paljo et jos noit ihmisii ei niinku ois ni mul ois kurjat olot ihan oikeesti et nää niinku tosissaa tekee kaikkensa et niinku mun asiat etenee ja niiku joo. Et näitä ihmisiä enemmän. (AH)

Työntekijät toivat haastattelussaan esiin, että olivat itsekin huomanneet asiakkaiden kehottaneen kavereitaan lähestymään heitä sekä kunnioittamaan heitä. Työntekijät kokivat saavansa asiakkailta välitöntä palautetta ja kuvailivat asiakkaita aidoiksi ja ihaniksi ihmisiksi, joista huomaa helposti, mikä merkitys työntekijöillä heille on. Kysyttäessä asiakkailta suhteesta Tukialuksen työntekijöihin, he totesivat, että kokevat olevansa työntekijöille asiakkaita, mutta työntekijät tuntuvat enemmän kavereilta tai ystäviltä.

Kyl mä koen et mä oon asiakas, koska mä oon saanu niilt (Tukialuksen työntekijöiltä) aina sen avun mitä mä oon tarvinnu... mä en haluis käyttää semmost sanaa ku asiakas niiku ollenkaa, vaa niiku sillee mä piän niit frendeinä. (AH)

Kyl mä niinku koen et nää (Tukialuksen työntekijät) alkaa tulee jo enemmän ystäviks ku niinku joo, kyl mä asiakkaaks koen (itseni) niinku totta kai, mut et niinku nää on niin tuttuja jo nää ihmiset, et niille on niinku helppo soittaa. (AH)

Arvostus Tukialuksen työtä kohtaan näkyi myös negatiivisten kokemusten puuttumisena. Asiakkaiden haastatteluissa sekä havainnointien yhteydessä ei ilmennyt yhtäkään negatiivista mielipidettä tai kokemusta Tukialus-hankkeesta. Asiakkaat kertoivat kysyttäessä, että he eivät ole kuulleet kenenkään sanovan mitään huonoa Tukialus-hankkeesta. Asiakkaat myös kertoivat, että jos heidän seurueessaan ihmeteltiin Tukialus-hankkeen työntekijöiden läsnäoloa, olivat asiakkaat selventäneet, että Tukialuksen työntekijöihin voi luottaa, ja että he oikeasti auttavat ihmisiä. Myös työntekijät toivat haastattelussaan esiin, että he kokivat olevansa tervetulleita päihteiden käyttäjien pariin kaikilla Helsingin alueilla.

...et me ollaan oltu tervetulleita ja meil on ollu vapaus toimia siel ja auttaa ihmisiä niin kyl mä koen kans, et se on viesti siitä, et meidän tekemää työtä kunnioitetaan ja arvostetaan. (TH)

Kyl mulle on tullut monta ihmistä tossa noi sillä lailla, on tullu niinku juttelemaan ja ollaan ehkä nähty niinku jossain muissa palvelujen yhteydessä, mut se, et he tulee niinku tääl kadulla, näkee meijät täällä duunissa reput selässä, et he tulee moikkaan ja kertoo, et mitä heille kuuluu, niinku aktiivisesti, niin kyl se mun mielest kertoo, et jotain on tehty oikein. (TH)

Tukialus-hankkeen työntekijät kokivat itsensä etuoikeutetuiksi saadessaan tehdä etsivää päihdetyötä. Etsivässä ja jalkautuvassa työssä he kokivat saavansa tietoa, jota eivät saa mistään muualta. Asiakkaat toivat esiin pitävänsä Tukialuksen työtä tärkeänä siitä syystä, että he kokivat sen vähentävän huono-osaisten määrää kaduilla sekä ehkäisevän esimerkiksi C-hepatiitti- ja HIV-tartuntoja. Eräs asiakas kertoi uskovansa, että Tukialuksen kaltaisella kolmannen sektorin työllä yhteiskunta säästää paljon.

Kaikilla haastatelluista asiakkaista oli kuitenkin myös huoli Tukialus-hankkeen työn jatkumisesta ja työntekijöiden resursseista. Useampi asiakas toi esille, että ei halua ajatella elämäänsä ilman Tukialusta. Asiakkaat kokivat, että he eivät tiedä, miten heille käy, jos

jalkautuvia työntekijöitä ei olisikaan heidän tukena. Vaikka asiakkaat halusivat suositella työtä tutuilleen, kuvastaa erään asiakkaan pohdinta asiakkaiden huolta ja pelkoa siitä, että resursseja heidän auttamisekseen ei ole tarpeeksi.

...Et tota just et ei kaikille just välttämättä riittäis aikoi et sitäki oon miettiny et kannattaaks antaa työntekijän nimee et sit se voi olla omast ajast pois niinku... Et niinku sitä justii et niit pitäis olla varmaa enemmän oikeesti et. Mut mä nyt tunnen nää kolme ja mulle tää on riittäny toistaseks, et ei kyllä joka kerta, et joka kerta eivät ole päässeet mukaan niinku mihin nyt on sitte tarvittukkaa. (AH)

5.2 Kohdatuksi tulemisen merkityksellisyys

Asiakkaat kertoivat, että he eivät luota helposti uusiin ihmisiin. Yksi asiakkaista myös kuvasi, että huumeiden käyttäjiin ei saa helposti kontaktia. Kaksi asiakasta toi esiin luuleensa Tukialuksen työntekijöitä aluksi poliiseiksi ja olleensa tämän vuoksi epäluuloisia. Asiakkaat nimesivät kuitenkin useita tekijöitä, jotka edesauttoivat luottamuksen syntymistä. Osa asiakkaista kertoi, että luottamus syntyi pikkuhiljaa esimerkiksi siitä, kun asiakas näki Tukialuksen työntekijöiden auttavan hänen kaveriaan tai kun asiakas tunsi, että pystyy oikeasti puhumaan Tukialuksen työntekijöille. Luottamuksen syntyyn vaikuttivat myös konkreettisen avun saaminen sekä se, että työntekijä tuli tapaamaan asiakasta esimerkiksi tämän sairaala- tai vieroitushoidon aikana.

En mä tiiä mä oon vähä, mä oon ite laitoslapsi ni mä oon vähä aina, mul on semmonen vamma et työntekijä on työntekijä, ei se mitää hyvää halua, tai semmonen et se tekee väkiste pakosta työtää vaa, et semmonen, et mä aattelin et mitä toikii (Tukialuksen työntekijä) tos turhaa sillee istuskelee, mut sit juteltii ja höpöteltii ja niiku nii, sit joo, sit rupes luottaaki niiku. (AH)

No siis ensimmäinen kohtaaminen totta kai se oli vähän semmonen ujonlainen ku ei voinu luottaa et onks nää jotain poliiseit vai onks nää mitä nää niiku et mul on aina ollu sellanen et mä vähän katon ensiks et mitä tyyypei ja näin pois päin, mutta sit ku huomasin et nää on ihan normaaleit et näihin voi niinku luottaa ja näilt saa apuu tosissaa ni. (AH)

Mistä se tuli se tunne et voi luottaa? Miten sen huomaa? (haastattelija)

No se tota. Ei ku ei se tullu sil ekal käynnii vaa niiku siin pikkuhiljaa se luottamus niiku synty. (AH)

Osa asiakkaista kertoi kokeneensa hämmennystä siitä, että joku haluaa auttaa heitä. Pyyteettömän avun saaminen ja inhimillinen kohtaaminen vaikuttivat olevan asiakkaille tärkeää. Kenttäpäiväkirjahavainnoista välittyi myös ilo työntekijöiden ja ennestään tuttujen asiakkaiden välisistä kohtaamisista sekä asiakkaiden kiitollisuus heidän aiemmin tai sillä hetkellä saamastaan avusta. Havaintojen mukaan myös uusien kohtaamisten yhteydessä suhtautuminen Tukialus-hankkeen työntekijöihin ja työhön oli usein positiivista ja kiinnostunutta. Havainnointien aikana epäluuloista tai kyseenalaistavaa suhtautumista työntekijöitä kohtaan esiintyi uusien ihmisten kohtaamisten yhteydessä vain muutamia. Heistäkin kaikki ottivat kuitenkin Tukialus-hankkeen käyntikortin talteen.

Noku ihmiset niinku tulee et he halua auttaa niinku ni siin on ollu niinku et hetkinen, nii et oikeesti tämmöst narkkarii (haluaa auttaa) niinku, joka on niinku ihan surkeena vetää tuolla niini nii, et se tuntu oudolta. (AH)

Havainnointien perusteella Tukialus-hankkeen työntekijät olivat selkeästi saavuttaneet luottamuksen huumeiden käyttäjien parissa ja heidät tunnistettiin kaupungilla. Asiakkaiden haastatteluista ja kenttäpäiväkirja-aineistosta ilmeni, että asiakkaat kokivat työntekijöiden oikeanlaisen asenteen ja lähestymistavan tärkeäksi. Asiakkaat toivat esiin, että työntekijä ei saa esimerkiksi tuputtaa itseään tai apua eikä udella liikaa. Myös työntekijät toivat esiin, että katu on neutraali kaikkien alue, jossa ihmiset voivat itse valita, kuinka paljon he ovat työntekijöiden kanssa tekemisissä. Työntekijät kertoivat kuitenkin ammatillisina tunnistavansa esimerkiksi ihmisten sanattomasta viestinnästä ja vuorovaikutuksesta, milloin ihmisellä vaikuttaisi olevan tarvetta tiiviimmälle tuelle.

Työntekijät kertoivatkin Tukialus-hankkeen kohderyhmän ihmisten lähestymisen olevan intuitiivista ja he uskoivat, että ovat harjaantuneet siinä kokemuksen myötä. Työntekijät kokivat, että lähestyminen vaatii hienovaraisuutta sekä havainnointia siitä, ketä ja millä tavalla lähestyy. Uusien asiakkaiden kohtaamisen yhteydessä luontevaksi koettiin käyntikorttien jakaminen ja työn kuvaaminen lyhyesti.

...Työntekijät menivät esittelemään itsensä ja antoivat käyntikorttinsa alkoholista päihtyneelle ryhmälle. Työtään he esittelivät toteamalla auttavansa Kela- ja sossuasioissa, mikä vaikutti olevan luonteva, nopea ja helppo tapa kertoa Tukialuksen työntekijöiden työstä. Joillekin he ovat lisäksi maininneet, että jakavat puhtaita käyttövälineitä. (KP)

Myös anonymiteettiyden painottaminen vaikutti olevan työntekijöille uusien kohtaamisten yhteydessä tärkeää. Aina kaikki kohdatut ihmiset eivät kuitenkaan kokeneet tarvitsevana apua.

Reunempana kallioilla oli porukka nuorempia ihmisiä, joille työntekijät kävivät kertomassa työstään ja antamassa käyntikortit. Yksi nuorista naisista kertoi, että ei tarvitse palvelua, ja kertoi olevansa vuoropäällikkönä työelämässä. Työntekijät kuitenkin totesivat, että ihmiset saattaisivat tuntea jonkun, joka kaipaa apua tai vaikkapa puhtaita pistovälineitä. Keskustelun jälkeen joku naisista totesikin, että yksi porukassa olleista naisista oli juuri vapautunut vankilasta ja saattaisi tarvita apua. (KP)

...Ohitsemme kulki kolmen nuoren porukka, joista yksi tyttö oli tullut aiemmin meitä vastaan päihtyneen ja huonokuntoisen näköisenä. Työntekijä sujautti nuorten perään ja pysäytti heidät antamalla Tukialuksen esitteen. Nuoret ihmettelivät ääneen “näytämmekö me huumeiden käyttäjiltä” ja “emme tarvitse tämmöistä”, mutta toisaalta yksi, juurikin huonokuntoinen tyttö, jatkoi sekavana matkaa ja totesi, että “tää on hyvä juttu, mä tarvin apua”. Työntekijä totesi toisille nuorille, että he eivät näytä huumeiden käyttäjiltä, mutta että he saattavat tuntea jonkun, joka tarvitsee pistovälineitä tai muuta apua. Nuoret jatkoivat matkaansa. Myöhemmin työntekijä totesi, että nuoret olivat näyttäneet siltä, kuin he olisivat menossa hakemaan jotain tai etsimään sopivaa käyttöpaikkaa. (KP)

Työntekijöiden kanssa enemmän asioineet asiakkaat toivat esiin, että heille jää työntekijöiden tapaamisesta aina positiivinen tunne. Asiakkaiden mukaan työntekijät kohtasivat heidät lämpimästi ja olivat aina iloisia ja aurinkoisia. Myös kenttäpäiväkirjoista kävi ilmi kohtaamisten lämmin tunnelma. Työntekijöiden tapa kohdata asiakkaat rauhallisesti ja positiivisella otteella välittyi. He olivat ennestään tuntemiaan asiakkaita kohtaan rohkaisevia ja kannustavia ja antoivat asiakkaille hyvää palautetta. Työntekijät puhuivat ja kohtasivat asiakkaat arvostavasti ja kunnioittavasti. Empaattisuus ja välittäminen korostuivat havainnointien aikana.

...Työntekijän tapa puhua asiakkaalle oli hyvin empaattinen ja hän myötäeli asiakkaan hädässä, mikä välittyi puhelun sävystä ja työntekijän selkeistä, empaattisista, jopa äidillisen hoivaavista ja ohjeistavista kommentteista sekä ilmeistä, äänensävyistä ja –painoista. (KP)

Työntekijät toivat esiin, että ilman tukihenkilöä heidän asiakkaansa eivät välttämättä osaisi asioida palveluissa. Työntekijöiden mukaan asiakkaat ovat omassa ympäristössä ja

viiteryhmässään mahdollisesti tottuneet saamaan kunnioitusta tietynlaisella käyttäytymisellä, kuten uhkailemalla, mutta sama käyttäytyminen ei toimi palveluiden piirissä. Asiakkaiden kokemukset palveluista voivat olla turhauttavia ja he ovat saattaneet saada epäasiallista kohtelua samalla, kun ammattilaiset ovat voineet kokea asiakkaat vaativiksi. Tukialus-hankkeen työntekijät toivat esiin, että kun he tekevät työnsä hyvin ja ihminen saa kokemuksen, että häntä autetaan, se voi näyttäytyä positiivisesti muissa palveluissa. Työntekijät ajattelivat, että näin asiakkaan suojamuuri saattaa raottua ja hän on vastaanottavaisempi. He kokivat, että kun ihminen kohdataan kannustavassa ja positiivisessa vuorovaikutuksessa, niin pitkällä aikavälillä ihmisessä voi tapahtua muutosta, ja hän pystyy edistämään asioitaan muissakin palveluissa paremmin.

5.3 Työntekijöiden tärkeät ominaisuudet

Asiakkaiden kokemusten mukaan Tukialus-hankkeen työntekijöillä on aito halu auttaa ihmisiä. Pyyteettömän auttamisen lisäksi asiakkaat kuvailivat työntekijöitä työlleen omistautuneiksi ja paneutuneiksi sekä ammattitaitoisiksi. Asiakkaat kertoivat paljon positiivisia kokemuksia Tukialus-hankkeen työntekijöistä. Tärkeänä pidettiin sitä, että työntekijät soittelivat ja kyselivät asiakkaiden kuulumisia. Asiakkaista tuntui, että työntekijöitä oikeasti kiinnostaa, ja he tunsivat tulevansa kuulluiksi. Asiakkaille olikin tärkeää, että he kokivat voivansa lähestyä ja puhua Tukialuksen työntekijöille luottamuksellisesti ja matalalla kynnyksellä.

Luottamuksella eräs asiakas tarkoitti esimerkiksi sitä, että työntekijät eivät puhu asiakkaiden asioista poliiseille tai vartijoille. Luottamuksellisuuden kokemukseen vaikutti myös se, että asiakas koki työntekijän tuntevan hänet. Puhumisen helppouteen koettiin lisäksi vaikuttavan se, että asiakkaat kokivat työntekijöiden tuntevan heidän maailmansa.

...sit jos sielt tulee joku ihan vieras (työntekijä) mulle ja mä en tiedä yhtää sen tavoista ja se ei tunne mua, ni mä en oo niin, mä en pysty puhuu samal tavalla tai olla, ni sit mä meen ihan lukkoo. (AH)

Asiakkaiden lisäksi myös työntekijät itse kokivat, että heitä on helppo lähestyä. Työntekijät kokivat, että vaikeasti lähestyttävyyys olisi heidän työssään epäonnistumista. Puhu-

misen helppous ja asiakkaiden luottamus työntekijöitä kohtaan välittyi myös kenttäpäiväkirjoista. Akuuteissa kriiseissä moni asiakas turvautui soittamaan Tukialuksen työntekijöille. Havainnointien ja haastattelujen yhteydessä asiakkaat toivat usein myös esiin ikäviä kokemuksiaan esimerkiksi muista sosiaali- ja terveyspalveluista sekä eri viranomaisten kanssa toimimisesta.

Tukialus-hankkeen työntekijöiden ammattitaitoisuus välittyi myös havainnointien yhteydessä. Työntekijöillä vaikutti olevan työssä tarvittavat vuorovaikutustaidot, ja he osasivat lähestyä ihmisiä toimivasti. Päihteiden käyttäjien lähestyminen kadulla vaikutti olevan heille helppoa ja luontevaa.

Rautatieasemalla törmäsimme työntekijöille ennestään tuttuun mieheen sekä hänen seurassaan olleeseen naiseen ja mieheen. Työntekijöiden lähestyminen vaikutti luontevalta ja rennolta, ja vuorovaikutuksessa näkyi myös huumoria ja keveyttä, joka oli toimivaa ja kevensi tunnelmaa. (KP)

Huumorin ja rentojen kohtaamisten lisäksi työssä tarvittiin myös pelisilmää, tilannetajua sekä turvallisuuden huomioimista.

Jatkoimme ostarin puolelle. Ihmettelin, miksi emme pysähtyneet ison porukan luo juttelemaan, joka metron edustalla hengaili. Myöhemmin päivän aikana selvisi, että työntekijät olivat huomanneet tilanteen vaikuttavan kaupankäynniltä (huumekaupan), eivätkä tällöin lähesty porukkaa. (KP)

6 TARPEITA JA KEHITTÄMISEHDOTUKSIA PALVELUJÄRJESTELMÄLLE

Luvussa 6 kuvataan opinnäytetyön kolmatta ja neljättä tutkimuskysymystä koskevat tulokset, eli päihteiden käyttäjien tarpeet ja kehittämisehdotukset Tukialus-hankkeelle sekä sosiaali- ja terveystalvuuille.

6.1 Päihteiden käyttäjien tarpeet

Tukialus-hankkeen asiakkaat kuvasivat palvelujärjestelmässä asiointia ja palveluiden piiriin pääsyä vaikeana. Sama näkemys toistui myös työntekijöiden vastauksissa. Etsivä ja jalkautuva päihdetyö oli Tukialus-hankkeen työntekijöiden mukaan tapa nähdä, mitä päihteiden käyttäjät tarvitsevat kadulla. Hankkeen asiakkaat kertoivat esimerkiksi hankaluuksista asioida Kelassa ja sosiaalitoimessa, asunnon saannissa tai korvaushoitoon haikutumisessa. Asiakkaat toivat esille, miten heidän on vaikea hoitaa itsenäisesti asioitaan. Osa asiakkaista täydensi, että joidenkin päihteiden käyttäjien on vaikea mennä yksin esimerkiksi sairaalaan tai lääkäriin, vaikka he olisivat huonossa kunnossa. Useampi asiakas toi myös esiin, että esimerkiksi puistossa tai kadulla on helpompi puhua asioistaan kuin virastossa.

Tukialus-hankkeen asiakkaat kokivat, että heidän asiansa etenivät ja hoituivat palveluissa nopeammin ja helpommin, kun hankkeen työntekijät olivat palveluissa mukana. Asiakkaat kokivat, että Tukialuksen työntekijöiden kanssa asioihin myös tartuttiin heti ja ne hoidettiin kerralla loppuun asti.

Asiakkaat kuvailivat työntekijöiden läsnäolon rauhoittavan heitä ja auttavan psyykkisesti esimerkiksi virastoissa asioidessa. Yksi asiakas toi esiin hermostuvansa yksin asioidessaan ja toinen taas kertoi saavansa paniikkikohtauksen esimerkiksi Kelassa jonottaessaan. Työntekijän läsnäoloa tarvittiin muun muassa sosiaalityöntekijän tapaamiselle, korvaushoidon arvioon, lääkäriajalle tai sairaalan päivystykseen mukaan. Yksi asiakas toi esiin, että kun Tukialuksen työntekijä on mukana, ei asiakas ole niin yksin ja heikkona ja hänet otetaan palveluissa vakavasti. Toinen asiakas totesi, että sosiaalityöntekijä ei kehtaa jättää töitään tekemättä, kun ulkopuolinen työntekijä on tapaamisessa mukana. Yksi asiakas

kertoi, että olisi varmasti “palanut loppuun” ilman Tukialuksen apua asioidensa hoidossa. Asiakkaista oli tuntunut myös hyvältä, että työntekijä oli tullut tapaamaan heitä esimerkiksi sairaalaan tai vieroitushoitoon.

Osaaksä sanoo tarkemmin et mikä siin on vaikeet hoitaa niit virastoasioit?
(haastattelija)

En mä tiedä, mä en vaa, mua ahistaa, must tuntuu et mä saan jonkuu paniikkikohtauksen, mua ahistaa. Jossain Kelassaki hiki valuu vaa, paperit tiiät sä ihan rytyssä kädessä, ku sä pyörität ja pyörität eikä tapahdu mitään ja sit on jo pakko päästä ulos. (AH)

Kelassa asioimisen lisäksi haastatellut sekä havainnoinnin aikana kohdatut asiakkaat tarvitsivat apua myös etuuksien hakemiseen tarkoitettujen hakemusten täyttämässä sekä sähköisessä asiointissa. Toimeentulotukeen tarvittavien liitteiden toimittaminen koettiin hankalaksi, koska asiakkaiden oli vaikea saada esimerkiksi tiliotteitaan pankista, jos henkilöllisyystodistusta ei ollut. Työntekijät toivatkin esiin pankkitunnusten sekä henkilöllisyystodistuksen myöntämisen tärkeyttä ja toivoivat asiakkaille mahdollisuutta lukolliseen kaappiin, jonne he voisivat jättää omaisuutensa, kuten henkilöllisyystodistuksensa, talteen. Työntekijät toivat esille myös huolensa asunnottomien päihteiden käyttäjien mahdollisuuksista päästä suojaan ja turvaan, jos pääsy esimerkiksi hätämajoitukseen on evätty.

Mitä tapahtuu ihmiselle, joka rajataan hätämajoituksesta ulos?... Hän saa vaikka kolmen viikon rajauksen asunnottomien palvelukeskukseen... (TH)

Ei ole mitään muuta paikkaa. (TH)

Ja sitte kuitenkin meil on sillee, et sä et saa junas nukkuu, jos sä meet niinku bussiterminaaliin nukkuun, sut heivataan pellolle, jos sä meet rautatieasemalle nukkuu, sut heivataan pellolle, periaattees sä et saa laittaa sillan alle telttaa ja majoittuu sinne tai näin, nää on niinku tavallaa helppoja esimerkkejä, et ei niihin asioihin oo niinku vastausta ilman et niille tehdään jotain... (TH)

Työntekijät kertoivat toivovansa asunnottomille päihteiden käyttäjille myös sosiaaliturvajärjestelmän myöntämiä matkalippuja, jotta nämä saisivat hengähtää turvallisesti julkisissa kulkuvälineissä ja välttäisivät jatkuvat tarkastusmaksut, joita heillä ei ole varaa maksaa. Työntekijät pitivät tärkeänä myös päivälepopaikkojen lisäämistä.

Mä oon myös ehdottomasti sitä mieltä, et me tarvittais tämmösii päivälepo-paikkoja, mis ihmiset vois oikeesti edes päivällä nukkua turvallisesti makuuasennossa patjalla peiton alla... (TH)

Tarvetta oli myös työntekijöiden reppujen sisällölle. Asiakkaat mainitsivat tärkeänä esimerkiksi sen, että työntekijöillä on repuissaan puhtaiden käyttövälineiden lisäksi mukana haavanhoitovälineitä, syötävää sekä vuodenaikojen mukaisesti tarvittavia asioita, kuten lämpöistä päälle pantavaa talvella ja vettä kesän helteillä. Asiakkaat kokivat myös hyvänä, että repuissa oli kannettavat tietokoneet, jolloin asioita voitiin hoitaa kadulta käsin. Havainnointien aikana yhdellä asiakkaalla oli tarve myös riskijäteastialle likaisia käyttövälineitään varten, joka myöskin löytyi työntekijöiden repusta. Kaikki asiakkaat kokivat reppujen sisällön riittäväksi.

Asiakkaiden mukaan Tukialuksen työntekijät muistuttivat ja motivoivat asiakkaita asioiden hoitamisessa, saattoivat heitä palveluihin tai tulivat mukaan erilaisiin tapaamisiin, lääkärikäynneille sekä päivystykseen. Asiakkaat kertoivat saaneensa työntekijöiltä myös tietoa eri palveluista ja mahdollisuuksista. Yksi asiakas kuvasi työntekijöiden toimivan linkittäjänä palvelujärjestelmään. Myös työntekijät kuvailivat toimivansa asiakkaille väylänä palvelujärjestelmään ja pyrkivänsä madaltamaan kynnystä palveluihin hakeutumisessa. Kenttäpäiväkirjoista kävikin ilmi, että työntekijöillä on useita kontakteja ja yhteyksiä palvelujärjestelmän eri toimijoihin, joihin he voivat ohjata asiakkaita ja joita he voivat konsultoida esimerkiksi puhelimitse.

... Nuori mies oli pistänyt käsivarteensa ja pistokohta oli turvonnut, kipeä, paineen tuntuinen ja sitä kuumotti. Työntekijä tunnusteli pistokohtaa ja lähti soittelemalla selvittämään, missä matalan kynnyksen toimipaikassa olisi tänään lääkäri paikalla. Kävi ilmi, että asunnottomien palvelukeskus oli ainut paikka, mistä lääkärin tavoittaisi tänään, mutta asiakas oli kertomansa mukaan matkalla eräälle toisessa suunnassa sijaitsevalle terveysneuvontapisteelle ja sen jälkeen hankkimaan rahaa. Asiakkaan kanssa sovittiin, että hän näyttää pistokohtaa terveysneuvontapisteellä sairaanhoitajalle ja soittaa, mikäli haluaa myöhemmin saman päivän aikana lähteä näyttämään sitä asunnottomien palvelukeskuksen lääkärille. (KP)

Työntekijöiden kokemusten mukaan heidän asiakkailtaan ei välttämättä ole riittävästi tietoa palveluista, mikä kävi ilmi myös asiakkaiden haastatteluista. Myös havaintojen mukaan asiakkaat eivät tieneet, mihin palveluihin he ovat oikeutettuja tai mitä palveluja on

edes olemassa, jolloin työntekijät kertoivat eri vaihtoehtoista. Osa asiakkaista lisäksi kuvasi, että ei osaa palveluissa asioidessaan kertoa elämäntilanteistaan kattavasti, jolloin mukana ollut Tukialus-hankkeen työntekijä on puhunut asiakkaan puolesta tai täydentänyt asiakkaan kertomaa.

...Et en mä sit osannu näköjää pyytää ees tommosii, et tommosii (asumis)vaihtoehto on edes olemassa, ja (työntekijän nimi) sit osas aika hyvin perustella mun puolesta tät mun omaa tilannetta... Se on puhunu niinku mun puolest sillee, et ku ei ite osaa vaatii tai perustella tai itse arvioida ehkä samal lail siinä mieles, et tavallaa niinku puhunu mun puolesta eri paikkoihin niinku. Et sit täydentäny näit mun juttui sillee et mitä oon ite kertonut ja sit ei oo ehkä siin tilantees ite osannu sanoo ni sitte ollu siin vieres ja osannu oikeesee kohtaa sanoo oikeet asiat niinku. (AH)

Asiakkaiden haastatteluissa korostuivat myös heidän kokemuksensa yksinäisyydestä, puhumisen tarpeesta ja kuuntelijoiden rajallisuudesta. Asiakkaat kokivat tärkeänä vertais-tuen, jota he saattoivat työntekijöiltä saada. Yksi asiakas kertoi, että hänelle oli tärkeää kuulla, miten työntekijä oli päässyt vaikkapa huonojen fiilisten yli. Asiakkaat kertoivat, että ovat esimerkiksi pystyneet avautumaan työntekijöille läheistensä kuolemista ja kertooneet heille ongelmista, joita eivät läheisille tai muille ammattilaisille voi kertoa. Yksi asiakas kertoi kokevansa, että sosiaalityöntekijälle ei voi puhua arkaluontoisista asioista samalla tavalla kuin Tukialuksen työntekijöille. Toinen taas totesi, että ei halua kaataa asioitaan läheisten niskaan. Yhden asiakkaan mukaan vieraalle työntekijälle ei pysty puhumaan samalla tavalla kuin Tukialuksen työntekijöille. Yksi asiakas toi myös esiin, että soittaisi Tukialuksen työntekijöille, jos saisi esimerkiksi ikäviä uutisia elämässään.

Myös työntekijöiden haastattelusta kävi ilmi, että monissa palveluissa ei ole aikaa perehtyä ihmisen koko elämänhistoriaan. Työntekijöiden mukaan ihmisten traumat kroonistuvat, kun he eivät pääse purkamaan niitä ammattilaisten kanssa. Työntekijät toivat lisäksi esiin, että asiakkaiden sosiaaliset piirit ovat päihdekulttuurissa, jolloin asiakkaat saattavat haluta puhua työntekijöille ihan arkipäiväisistä asioista. Myös kenttäpäiväkirjoista kävi ilmi, että päihteiden käyttäjät halusivat juttuseuraa. Yksi ihminen kertoi, että käyttäjäpiireissä on paljon ihmisiä, mutta kukaan ei kuuntele, kun ihmisellä on jotain mielen päällä.

Asiakkaat nimesivät kuitenkin tilanteita, jolloin he eivät enää tarvitsisi Tukialuksen apua. Tällaisia olivat muun muassa huumeiden käytön lopettaminen ja tasapainoinen elämäntilanne, jolloin asiakkaiden lapset voisivat esimerkiksi asua vanhempansa luona. Eräs kertoi, että ei tarvitse Tukialuksen apua enää, kun elämässä ei ole mitään akuuttia. Avun tarpeen vähenemiseen vaikuttivat asiakkaiden mukaan myös oman kodin sekä työpaikan saanti. Yksi asiakkaista toi esille tarvitsevansa Tukialus-hankkeen kaltaista työtä aina, koska ei aio muuttaa elämäntapaansa. Työntekijät korostivat, että asiakkaat itse määrittelevät sen, milloin eivät enää tarvitse Tukialuksen apua. He mainitsivat myös, että asunnon saanti voi olla syy tuen vähenemiseen, kun rinnalle on saatu lisäksi muita yhteiskunnan palveluja. Kun asiakkaan elämäntilanne oli kohentunut, yhteydenpitoa voitiin vähentää pikkuhiljaa, jolloin työskentely oli enää esimerkiksi vain varmistussoittoja. Työntekijöiden mukaan he pyrkivät välttämään sitä, että asiakkaat jäisivät heistä riippuvaisiksi.

6.2 Palvelujärjestelmän muutostarve

Tukialus-hankkeen työntekijät pitivät tärkeänä, että päihderiippuvuudesta puhutaan päihdesairautena. Työntekijöiden mukaan päihdesairauden ymmärtäminen on oleellista, jotta päihitteiden käyttäjät voisivat saada oikeanlaista apua ja tukea ja heidät osattaisiin kohdata oikealla tavalla. Työntekijöiden mukaan päihitteitä käyttävillä ihmisillä ei ole samanlaisia mahdollisuuksia hakeutua palveluihin tai vapautta valita, miten he asioivat. Heidät nähdään usein ongelmiansa itseaiheuttajina, jolloin ajatellaan, että ne tulisi myös itse hoitaa. Työntekijät korostivat, että päihdesairaus ei saisi näyttäytyä palveluista ulossulkevana. Eräs asiakkaista kokikin, että huumeiden käyttäjiin ei suhtauduta samalla tavalla kuin muihin huono-osaisiin, ja toinen toi esille kokemuksensa yhteiskunnan pohjasakkaan kuulumisesta.

Asiakkaat toivat myös esiin, että heidän mielestään ei ole inhimillistä tehdä päätöksiä kohtaamatta ihmistä koskaan kasvotusten tai tehdä päätöksiä asiakkaan elämästä pöydän takana. Havainnoinneista välittyi myös asiakkaiden huoli työntekijöiden vaihtumisesta palveluissa. Työntekijät kokivat palveluiden heikkoutena sen, että yhdessä paikassa hoidetaan vain yhtä asiaa, mikä vaikeuttaa palveluiden saantia. Asiakkaat toivat lisäksi esiin keskusteluavun ja ajan puutteen sekä odottamisen haasteet nykyisessä palvelujärjestelmässä.

En viitti sanoo mis (korvaushoito)poliklinikal käyn ja näin, mut ei siel saa semmost keskusteluapuu, et jos sä haluat jotaa keskusteluapuu ni siihen piittää varata aika ja sit siihen menee niiku saattaa mennä niiku kuukaus, ja sit sä oot ite jutellu sen asian niiku muittenkaa jo läpi. (AH)

Ei tuol ehkä ihan tuol klinikan hoitajil, ei siel oo ees aikaakaa, se on sisään ja ulos... Et ei näköjää enää toimi mikää, et mitää omahoitaja-aikoi tai tämmösii, mitä oli esimerkiks silloin ku mä olin viimeks korvaushoidos, ni meil oli ihan säännöllisesti aina (keskusteluajat), ni nyt on semmost et ota lääke käteen ja mee siit tyylii. (AH)

Asiakkaiden mukaan Tukialus-hankkeen kaltainen jalkautuva ja kynnyksetön työ ja tuki on erittäin tärkeä ja hyvä asia päihteiden käyttäjille. Yksi asiakas toi esiin uskovansa, että Tukialus-hanke tavoittaa ihmisiä, jotka eivät muuten kysyisi apua. Myös työntekijät toivat esiin, että osalle asiakkaista voisi käydä huonosti ilman heidän tukeaan. Työntekijät kertoivat näkevänsä, miten ihmisten haasteet ja ongelmat limittyvät ja vaikuttavat toisiinsa. Lisäksi he näkevät, minkälaisia ongelmia ja niiden kasautumista voi seurata, kun asiakkaiden asioiden hoitaminen on jossain jätetty puolitiehen tai asiakas ei ole saanut pyytämäänsä apua. Työntekijät eivät itse halua työssään aiheuttaa kenellekään tällaisia kestäättömiä tilanteita.

Tukialus-hankkeen työntekijät toivat esiin palvelujärjestelmämme olevan “jäykkä pyörö-ovi, josta ei meinaa päästä sisälle”. Osa palveluista on niin rajattuja, että niissä käsitellään vain yhtä asiaa ymmärtämättä kokonaisuutta. Palveluiden rakenteet nähtiin ongelmana ja niille asetetut tiukat raamit, kuten 30 minuutin ajanvaraukset, sulkiivat ihmisiä palveluista ulos esimerkiksi myöhästymistilanteissa. Asiakkaat toivatkin esiin, että työntekijät ovat tärkeä tuki myös tärkeiden tapaamisten muistuttajina.

Työntekijät olivat myös huomanneet, että Suomessa ei ole palveluita tiettyihin tilanteisiin ja ongelmiin. Palvelujärjestelmää ei ole osattu rakentaa riittävän hyvin yksilöiden tai tiettyjen ihmisryhmien tarpeita vastaavaksi. Työntekijät toivoivat sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmäämme valtakunnallisesti monipuolisuutta, joustavuutta, reagointiherkkyyttä ja jalkautuvia palveluita. Työntekijöiden mielestä jalkautuvaa ja etsivää työtä voisi tehdä laajemmalla perspektiivillä, jolloin heikoimmassa asemassa olevat ihmiset saisivat niitä palveluita, joihin heillä on oikeus.

Tukialus-hankkeen asiakkailta saattoi olla vain vähän tai usein vääristyneitä kokemuksia sosiaali- ja terveyspalveluissa asioimisesta. Työntekijät toivat esiin, että päihde- ja mielenterveysongelmien myötä ihmisten elämänhallinta on heikompaa, jolloin he eivät välttämättä kykene sopeutumaan palveluiden rakenteisiin, vaan heidän luokseen täytyy mennä. Työntekijät esimerkiksi ehdottivat, että sosiaali- ja terveydenhuollon kirjauksia ja päätöksiä voitaisiin tehdä kadulta käsin jalkautuessa. Työntekijät toivat esiin, että kansantaloudellisesti tulee merkittävästi halvemmaksi viedä palveluita ihmisten luokse, kuin odottaa, että heidän ongelmansa kroonistuvat monilla elämän osa-alueilla ja he joutuvat esimerkiksi vankilaan tai erikoissairaanhoidon piiriin.

6.3 Toiveet tulevaisuuden päihdetyölle

Opinnäytetyön yhtenä tutkimustehtävänä oli selvittää, miten Tukialus-hankkeen kohtamien päihdeiden käyttäjien parissa tehtävää työtä voitaisiin kehittää. Haastattelussa kysyttiin alun perin ainoastaan Tukialuksen työhön liittyviä kehittämisideoita, mutta koska haastateltavat tuottivat kehittämistarpeita laajemminkin, otettiin vastaukset huomioon tutkimuskysymysten uudelleen muotoilussa. Näin kaikki asiakkaiden ja työntekijöiden esille tuomat kehittämisideat voitiin tuoda esiin myös tutkimuksen tuloksissa.

Kysyttäessä asiakkailta kehittämis ehdotuksia Tukialus-hankkeelle kaikki totesivat, että Tukialus-hankkeessa tehdään jo kaikki, mitä tarvitsee ja voi. Tarkemmin asiaa pohdittuaan asiakkaat tuottivat kuitenkin joitakin kehittämis ehdotuksia suoraan hankkeelle. Esimerkkinä konkreettisia kehittämis ehdotuksista asiakkaat toivat esiin Tukialus-hankkeen näkyvyyden lisäämisen tarpeen.

...et ois viel joku semmonen tarkempi, et mistä niinku huomais että ne on niinku, ettei pelkkä se punanen reppu selässä, et niil ois joku tällanen kyltti tai joku... et tunnistais heidät paremmin, niinku sullaki on just tommonen lätkä (nimikyltti), semmoinen ois ihan järkevä vaikka tähän näin (osoittaa repun hihnoja) ... Siin vois lukee vaikka että liikkuva avustustyöntekijä tai joku tällanen. (AH)

Mun mielest näil pitäis olla niinku enemmän tilaa ja enemmän siis niinku aikaa... siis niinku pystyis mainostaa itteesä vähän enemmän ja ottais niinku enemmän näkyvyyttä. Koska se ois monelle hyvä tota, että monelle muullekkin mitkä ei näist asioist tiä. (AH)

Tukialus-hankkeen näkyvyyteen liittyen yksi asiakas toi esiin, että on huomannut Tukialuksen esitteiden ilmestyvän moniin paikkoihin. Hän kuitenkin kertoi, että esimerkiksi sosiaalityöntekijä ei tiennyt Tukialus-hankkeesta mitään. Kenttäpäiväkirjoissa ja asiakkaiden haastatteluissa tuli myös ilmi tarve lähestyä huumeiden käyttäjiä enenevässä määrin.

Sanotaanko näin, et ei muuta ku jatkakaa samaan malliin ja tota repikää enemmän ihmisii hihast, et ne niinku hiffaa et oikeesti et te (Tukialuksen työntekijät) ootte täällä. Koska niinku mä sanoin, et ei se pelkkä punanen reppu, se ei, kaikki ei tajuu sitä. (AH)

Asiakkaiden haastatteluissa tuli esiin toiveita myös haittoja vähentävän työn näkökulmasta. Asiakkaat toivoivat esimerkiksi C-hepatiitti ja HIV-pikatestien ottamisen mahdollisuutta kaduilla sekä Tukialus-hankkeelle paikkaa, jonne asiakkaat voisivat esimerkiksi päästä suihkuun ja lepäämään. Konkreettisena kehittämisideana ilmeni myös ehdotus, että Tukialus-hanke ottaisi vastaan lahjoituksia ja jakaisi niitä. Tarvetta oli esimerkiksi vaatteille.

Osa asiakkaista toi esille toiveita myös infotilaisuuksista, joissa voitaisiin kertoa päihteiden käyttäjille erilaisista vaihtoehdoista. Haastatellun asiakkaan mukaan tietoa tarvittaisiin muun muassa muistakin hoitovaihtoehdoista kuin korvaushoidosta, jos ihminen haluaa lopettaa päihteiden käytön. Yksi asiakas toivoi, että esimerkiksi C-hepatiitista, sen hoidosta sekä turvallisesta pistämisestä tiedotettaisiin enemmän. Eräs asiakas taas toivoi enemmän tietoa esimerkiksi vertaistukitoiminnasta sekä palveluista yleensäkin.

Tukialuksen työn lisäksi asiakkaat näkivät selkeitä kehittämistarpeita terveysneuvontapisteiden palveluissa. Helsingin terveysneuvontapisteiden aukioloajat ja sijainnit koettiin suppeiksi ja paikkoja koettiin olevan liian vähän. Useampi asiakas totesi, että on hyvä, että puhtaita käyttövälineitä jaetaan Tukialus-hankkeen toimesta myös Helsingin keskustassa, jossa terveysneuvontapistettä ei sijaitse. Lisäksi asiakkaiden mielestä oli hyvä, että käyttövälineitä voi saada Tukialus-hankkeelta virallisten terveysneuvontapisteiden aukioloaikojen ulkopuolella. Asiakkaiden mukaan ihmiset eivät jaksaa aamuisin odottaa terveysneuvontapisteiden aukeamista, jolloin he käyttävät likaisia välineitä, jos puhtaita ei ole saatavilla.

Sit se on tosi hyvä et ne jakaa noit värkkei(käyttövälineitä) tääl näin et joku on tullu kysyy et onks sul vermeit (pistovälineitä), mä sanon ei, ni se on sanon et anna noi sun omat... Ni eihän ihmiset ku ne on kipeenä jostakin aineesta (vieroitusoireisia), ni ne ottaa niinku keneltä vaa, se on ihan sama kunhan saa vaan sen naulan (neulan) nahkaan, ni se on kans semmonen mikä on niinku iso juttu et ne (Tukialuksen työntekijät) kulkee täällä, ku ei ihmiset jaksa sit lähtee. Jos sä kello yheksält aamulla saat sen lääkkeen (korvauhoitolääkkeen) ja sä oot kipee (vieroitusoireinen jostakin aineesta), ni et sä lähe Itäkeskukseen (terveysneuvontapisteeseen) tai odottele et Sörkkä (terveysneuvontapiste) aukee, ku sä haluat heti ittes kunto ni sit sä vedät (käytät huumeita suonensisäisesti) ihan millä jutul vaa. (AH)

Tukialus-hankkeen työntekijät kokivat olevansa omalta osaltaan kehittämässä etsivää ja jalkautuvaa päihde- ja mielenterveystyötä. Työntekijät näkivät palvelurakenteessa paljon kehitettävää ja toivat esiin, että päättäjät eivät ole selvillä ruohonjuuritason tarpeista. Työntekijät itse kertoivat reflektoivansa ja kehittävänsä työtään jatkuvasti asiakkaiden tarpeiden mukaan. He kertoivat soveltavansa ammattiosaamistaan erilaisissa asioissa ja nopeastikin muuttuvissa tilanteissa. Tärkeänä he pitivät itsensä uudistamista, oman työotteen ja ammatillisuuden reflektointia sekä tahtotilaa asioiden selvittämiseen. Työntekijöiden mukaan inhimillistä kärsimystä pystyttäisiin välttämään tai vähentämään yksinkertaisilla toimituksilla ja monien asioiden olevan pitkälti järjestelykysymyksiä, jotka vaativat ainoastaan ajattelutavan muutosta.

Työntekijöiden kokemat kehittämistarpeet omassa työssään liittyivät pääasiassa osaamisensa kehittämiseen. Lisäkoulutusta kaivattiin esimerkiksi traumaattisten tapahtumien ymmärtämiseen ja käsittelyyn, kriisityön osaamiseen sekä lähisuhdeväkivalta- ja hyväksikäyttöteemojen puheeksi ottamiseen ja osaamiseen. Työntekijät kertoivat rohkaisevansa asiakkaitaan puhumaan heille ”arkipäiväisistä” asioista, kuten lähisuhdeväkivalta, jotta tieto ilmiöistä kulkisi eteenpäin. Ammattilaisten tulisi saada kattavaa ja ajantasaista tietoa ilmiöistä muuttuvassa maailmassa.

Esimerkkinä sosiaalialan haastavuudesta yksi työntekijöistä toi esiin, että terveyspuolella potilaista saadaan pääsääntöisesti kattavat esitiedot, joiden perusteella ihmisiä hoidetaan ja heidät kohdataan. Sosiaalialalla sen sijaan ei samalla tavalla kouluteta työntekijöitä erikoistumaan. Tukialus-hankkeen työntekijöiden mukaan sosiaali- ja terveysalan toimi-

joille tulisikin määrittää laadukkaat lisä- ja jatkokoulutusmahdollisuudet. Kehittämisedotuksena työntekijät toivat esiin, että toivoisivat eri tahoista koostuvaa työryhmää, jolla olisi päätäntä- ja äänivaltaa sosiaali- ja terveysalan työn kehittämisessä.

Asiakkaiden ja työntekijöiden haastatteluissa korostui myös toive siitä, että Tukialus-hanke ja muu sen kaltainen työ saisi lisää resursseja ja vakiintuisi. Tukialuksen työntekijät kertoivat, että he pystyvät olemaan nykyisillä resursseilla Helsingissä vain yhdellä alueella kerrallaan, vaikka toimintaa tarvittaisiin samanaikaisesti muualle. Useamman työparin olemassaolo helpottaisi myös yllättävissä ja akuuteissa tilanteissa toimimista. Työntekijät kokivat harmilliseksi myös sen, että sosiaali- ja terveysalan työ on projektikeskeistä ja projektien loputtua asiakkaat joutuvat etsimään ja siirtymään uusiin palveluihin.

7 YHTEENVETO TULOKSISTA

Opinnäytetyön tulokset osoittavat päihteiden käyttäjien arvostavan ja tarvitsevan Tukialuksen kaltaista etsivää ja jalkautuvaa päihdetyötä. Kokemukset Tukialus-hankkeen työstä sekä työntekijöistä olivat ainoastaan positiivisia. Työntekijöiden inhimillinen ja välittävä työtapo oli Tukialuksen asiakkaille merkityksellinen ja edisti luottamuksen rakentumista heti ensikohtaamisen jälkeen. Luottamus on tärkeä tekijä päihteiden käyttäjien elämässä ja ilman sitä heidän kanssaan ei voi työskennellä. Tukialuksen työntekijät rakensivat luottamuksen nopeasti. Luottamuksen saavutettuaan työntekijät voivat tarjota heti Tukialuksen työlle tyypillistä konkreettista apua, jota asiakkaat tarvitsivat paljon. Useiden asiakkaiden elämäntilanteet olivat kaoottisia eikä heillä ollut sillä hetkellä aktiivista asiakkuutta muualla sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä. Osa oli yrittänyt hakea apua ja tukea, mutta eivät olleet sitä saaneet. Ongelmat olivat tästä syystä kasautuneet ja he olivat pettyneitä palvelujärjestelmään. Tulosten mukaan päihteiden käyttäjien elämäntilanteiden parantamiseksi oli siis tärkeää, että asioihin pystyttiin tarttumaan mahdollisimman pian.

Työntekijöiden kokemukset Tukialus-hankkeen työstä olivat hyvin samantyyppisiä kuin asiakkaiden kokemukset. Tukialuksen työntekijät ja asiakkaat puhuivat ikään kuin samaa kieltä, mikä oli olennaista työskentelyn sujuvuuden ja luottamuksen näkökulmasta. Työntekijät korostivat päihdekulttuurin ja päihdesairauden luonteen ymmärtämistä, mikä edesauttoi ihmisten inhimillistä kohtaamista ja työssä onnistumista.

Opinnäytetyön tulokset kertoivat surullista viestiä palvelujärjestelmämme toimimattomuudesta päihteiden käyttäjien kohdalla. Järjestelmä ei vastannut päihteiden käyttäjien tarpeisiin, joita heillä oli useita. Julkiset palvelut olivat tulosten perusteella päihteiden käyttäjille hermostumista ja ahdistusta aiheuttavia paikkoja. Heillä oli niistä huonoja kokemuksia tai heillä oli vaikeuksia odottaa palvelun tai hoidon saamista tai noudattaa annettuja aikoja. Päihdesairauden lisäksi heillä oli usein psyykkisiä haasteita kuten paniikkihäiriötä ja sosiaalisten tilanteiden pelkoa. Tukialus-hanke tunsu palvelujärjestelmän kuitenkin hyvin ja pystyi ohjaamaan sekä menemään asiakkaiden mukaan palveluihin, mikä helpotti heidän asioimistaan.

Inhimillinen tarve, keskusteluapu, korostui päihteiden käyttäjillä. He eivät kokeneet pysyväänsä puhumaan sosiaali- tai terveystalvuluissa eivätkä ihmisuhteissaan asioistaan. Keskusteluapu ja muu psykososiaalinen tuki oli työntekijöiden mukaan oleellista päihteitä käyttäville, joilla oli yleensä taustalla hyvinkin traumaattisia kokemuksia ja, joita olisi syytä käsitellä. Tukialuksen työntekijät toivatkin esiin toiveen ammatillisen täydennuskoulutuksen lisäämisestä työssä kehittymisen ja asiakkaiden tarpeisiin vastaamisen näkökulmasta. Päihteiden käyttäjät halusivat puhua hankkeen työntekijöille monenlaisista aiheista aina kuulumisista kipeisiin elämän vastoinkäymisiin.

Asiakkaat olivat tyytyväisiä Tukialus-hankkeen työhön, minkä vuoksi he tuottivat vain vähän kehittämisehdotuksia itse hankkeelle. Asiakkaat toivoivat hankkeen näkyvyyden ja tietoisuuden lisäämistä sosiaali- ja terveystalvuluissa. Työntekijät tunnettiin pääosin hyvin Helsingin kaduilla. Sen sijaan alan ammattilaiset eivät vaikuttaneet tulosten perusteella tietävän hankkeesta. Asiakkaat eivät osanneet ajatella elämäänsä ilman hanketta ja toivat esille huolensa hankkeen jatkosta. Osa koki hankkeen resurssien olevan riittämättömiä. Myös työntekijät toivat esille yhden työparin riittämättömäksi resurssiksi Helsingin kokoisessa kaupungissa.

Asiakkaat toivat esille epäkohtia liittyen terveystalvontapisteiden aukioloaikoihin ja sijainteihin. He pitivät tärkeinä, että Tukialuksen työntekijät jakavat puhtaita huumeiden käyttövälineitä. Asiakkaat toivoivat lisätietoa eri palveluista, turvallisesta pistämisestä liittyen huumeiden käyttöön sekä esimerkiksi kaduilla otettavia eri tartuntatautien pikatestejä. Tuloksista kävi ilmi päihteiden käyttäjien tarve haittoja vähentävälle jalkautuvalla työlle sekä tuelle, palveluohjaukselle ja verkostotyölle sosiaali- ja terveystalvuluissa asioidessa. Tulosten perusteella asiakkaiden elämäntilanteet olivat muuttuneet parempaan suuntaan ja heidän asiansa olivat edistyneet Tukialuksen työntekijöiden avulla. Työntekijät kokivat tekevänsä merkittävää työtä siinä mielessä, että työskennellessään kynnykseltömästi ja inhimillisesti, he saattoivat madaltaa asiakkaiden kynnystä hakeutua jatkossa myös itsenäisesti palveluiden piiriin.

Tukialuksen työntekijät saivat kaduilla, ruohonjuuritasolla liikkeessaan ja ihmisiä kohdattaessaan hyödyllistä tietoa yhteiskunnallisista muutoksista kuten päihdemaailman ilmiöistä. Tukialuksen työntekijät toivoivat monialaista sosiaali- ja terveystalvuluiden ammattilaisista koostuvaa ryhmää, jossa voitaisiin yhdessä keskustellen ja kehittämällä luoda

uusia innovaatioita palvelemaan paremmin päihteiden käyttäjien tarpeita. Lisäksi tarpeellisena nähtiin sosiaali- ja terveysalan ammattilaisten lisä- ja täydennyskoulutusten kehittäminen. Opinnäytetyön keskeisimmät tulokset on koottu kuvioon 3.

Kokemukset Tukialus-hankkeen työstä:	Päihteiden käyttäjien tarpeet:	Kehittämisehdotukset:
<p>Hankkeen työ on tärkeää ja arvokasta</p> <p>Työssä kohdataan ihmisiä, joilla on hoitamaton traumaattista ja vaikeuksia asioida nykyisissä sote-palveluissa</p> <p>Ihmiset kohdataan aidosti ja välittävästi</p> <p>Inhimillisyys on tärkeää</p> <p>Työntekijät tekevät työtään pyyteettömästi ja paneutuen</p> <p>Työntekijät ovat ammattitaitoisia ja positiivisia</p> <p>Työntekijöillä on hyvät ja monipuoliset työvälineet</p> <p>Hankkeen työstä saa apua moniin asioihin, joista asiakkaat eivät muuten selviytyisi</p> <p>Työntekijät osaavat neuvoa ja ohjata palveluiden käytössä</p> <p>Työntekijöiden kanssa asiat hoituvat loppuun asti</p> <p>Työntekijöille voi puhua luottamuksellisesti ja purkaa omia tunteita</p> <p>Työntekijöiden aika ei aina riitä kaikille tarvitseville</p> <p>Puhtaiden käyttövälineiden jakaminen on tärkeää</p> <p>Työn kautta saadaan tietoa muuttuvista ilmiöistä kohderyhmän parissa</p> <p>Pelko hankkeen työn päättymisestä</p> <p>Kiitollisuus hankkeen työtä kohtaan</p>	<p>Mahdollisuus tavata ammattilaisia virastojen ulkopuolella</p> <p>Apu ja tukihenkilö virastoissa asioimiseen sekä hakemuksien täyttämiseen</p> <p>Keskusteluapu ja psykososiaalinen tuki</p> <p>Hätämaajoituspalvelut, asunnottomien palvelut, päivälepopaikat</p> <p>Lukolliset säilytystilat tärkeälle omaisuudelle, kuten henkilöllisyystodistukselle</p> <p>Matkaliput julkisiin kulkuvälineisiin</p> <p>Turvakoteihin pääsyn mahdollistaminen</p> <p>Tietoa eri palveluista ja päihdehaittojen vähentämisestä</p> <p>Vuodenaikojen ja sään mukaisen vaatetuksen jakaminen / lahjoittaminen</p> <p>Puhtaiden käyttövälineiden saaminen</p> <p>Inhimillinen kohtaaminen</p> <p>Päihdesairauden ymmärrys</p>	<p>Jalkautuvan sosiaali- ja terveydenhuollon työn lisääminen ja laajentaminen</p> <p>Tukialus-hankkeen työn ja työntekijöiden näkyvyyden lisääminen</p> <p>C-hepatiitti ja HIV-pikatestien ottaminen kaduilla</p> <p>Info-tilaisuudet ja muu tiedottaminen päihdehaittojen vähentämisestä sekä eri palveluista ja hoitovaihtoehtoista</p> <p>Terveysneuvontapisteiden sijaintien ja aukioloaikojen laajentaminen Helsingissä</p> <p>Ammattilaisille lisä- ja täydennyskoulutusta esimerkiksi traumaattisten tapahtumien ymmärtämiseen ja käsittelyyn, kriisityön osaamiseen sekä lähisuhdeväkivalta- ja hyväksikäyttöteemojen puheeksi ottamiseen ja osaamiseen</p> <p>Eri tahoista koostuva työryhmä, jolla olisi päätäntä- ja äänivaltaa sosiaali- ja terveysalan työn kehittämisessä</p> <p>Etsivän ja jalkautuvan päihdetyön vakiintuminen (pysyvä rahoitus ja lisää resursseja)</p>

KUVIO 3. Opinnäytetyön keskeisimmät tulokset

8 POHDINTA

Hyvä tutkimus on eettisesti kestävä ja siinä on sitouduttu kiinnittämään huomiota tutkimuksen luotettavuus- ja arviointikriteereihin (Tuomi & Sarajärvi 2018, 149-150). Tutkimushavainnoista tutkimustuloksia tekee tulosten asettaminen keskusteluun muiden tutkimusten ja teorioiden kanssa (Vilka 2006, 89). Tulosten pohdintaosuudessa opinnäytetyön keskeisimpiä tuloksia peilataan aiempaan tutkittuun tietoon ja teoriaan. Pohdintaosuudessa tarkastellaan myös opinnäytetyön eettisyyden ja luotettavuuden kriteerejä sekä opinnäytetyön tekijöiden ammatillisen kasvun ja osaamisen kehittymistä.

8.1 Tulosten pohdinta

Eri toimijat ovat toteuttaneet etsivää päihdetyötä Suomessa jo useampia vuosia, mutta siitä ei kuitenkaan ole juuri tutkimustietoa (vrt. Etsivä nuorisotyö). Valtioneuvoston koordinoiman YhdessäMielin-hankkeen tavoitteena on ollut tuottaa tutkimustietoa toimivista mielenterveys- ja päihdepalveluista päättäjille. Etsivää työtä pidettiin kyseisen hankkeen tulosten mukaan tärkeänä, jotta välittömässä avun ja tuen tarpeessa ja heikommassa asemassa olevat ihmiset pääsisivät palveluiden piiriin. (Wahlbeck ym. 2018.) Myös sosiaali- ja terveysministeriön laatimassa tulevaisuus selvityksessä korostettiin etsivän ja jalkautuvan sosiaalityön tarvetta (Karjalainen, Metteri & Strömberg-Jakka 2019). Myös opinnäytetyön tulokset osoittavat etsivän päihdetyön tarpeellisuutta ja merkittävyyttä sekä kaduilla kohdattujen päihteiden käyttäjien että etsivää päihdetyötä tekevien työntekijöiden näkökulmasta.

Etsivä päihdetyö kohdistuu lähes poikkeuksetta yhteiskunnan marginaalissa eläviin ja valtakulttuurille vieraisiin ihmisiin ja muistuttaa näiden ihmisten olemassaolosta ja tuen tarpeesta. Valtavirran näkökulmasta nämä ihmiset halutaan kuitenkin kieltää tai unohtaa. Heitä pidetään ongelmana ja uhkatekijöinä. Ulkopuolisten odotukset etsivän päihdetyön saavutuksista ovat sen mukaisia. Ajatellaan, että ihmiset tulisi nopeasti kuntouttaa takaisin yhteiskunnan hyödyllisiksi jäseniksi tai, että heitä ei tulisi auttaa ollenkaan. (Mikkonen ym. 2007, 53.) Etsivän päihdetyön tarve ei kuitenkaan katoa palvelujärjestelmän ol-

lessa nykyisenlaisensa. Palvelujärjestelmän muutostarve on ilmeinen, mutta kuinka etsivän päihdetyön käy, jos palvelujärjestelmä muuttuisi päihteiden käyttäjien tarpeita vastaavaksi. Tarvittaisiinko sitä enää? Toisaalta etsivä päihdetyö olisi opinnäytetyön tulosten ja teoreettisen tiedon perusteella perusteltua liittää pysyväksi osaksi palvelujärjestelmäämme, koska päihteiden käyttäjien ja mielenterveysongelmien määrä on kasvanut entisestään.

Kaukonen (2020) viittaa blogikirjoituksessaan päihdehuollon palvelurakenteiden ja toimintamallien nojaavan pääasiassa edelleen 1970-luvun innovaatioihin ja 1980-luvun toimintamalleihin. Vaikka huumeiden käyttäjien palveluita on kehitetty, eivät ne välttämättä houkuttele aiempaa nuorempia päihteiden käyttäjiä. Myöskään uudet digitaaliset palvelut eivät tavoita väestönosaa, joka on kaikkein vaikeimmassa asemassa. Kaukonen pohtiikin, onko näköpiirissä merkkejä uusista huono-osaisten ehdoilla toimivista sosiaalisista keksinnöistä. Nuorempien sukupolvien kulttuuriset mieltymykset ovat Kaukosen mukaan yksilöllisyydessä, arjen hallinnassa ja sosiaalisissa verkostoissa, mutta eivät kuitenkaan asiantuntija-auktoriteeteissa, tunnistettavissa palveluissa tai ehkä edes vertais- ja kokemus-asiantuntijuudessa. (Kaukonen 2020.) Opinnäytetyön tulosten mukaan Tukialus-hankkeen etsivä ja jalkautuva työ voidaan nähdä olevan Kaukosen ajattelema uusi sosiaalinen keksintö, jossa heikommassa asemassa olevat ihmiset saavat apua arjen pulmiinsa yksilöllisesti ja ilman tarvetta asioida virallisissa instituutioissa.

Sand (2011, 42) tuo esille Isossa-Britanniassa ilmenneen kehityssuunnan, jonka mukaan etsivän työn menetelmiä pidetään yhä enemmän välineinä toteuttaa sosiaalista kontrollia tai valvontaa. Tällöin etsivän työn arvot ja periaatteet ovat ristiriidassa ulkopuolelta tulevien odotusten kanssa. Valvonnan ja järjestyksenpidon toimenpiteillä voi olla negatiivisia seurauksia, sillä esimerkiksi päihteiden käyttäjien häätäminen tietyiltä alueilta voi johtaa siihen, että heihin menetetään kontakti, jolloin katkeaa myös heidän ennestään heikot siteensä palvelujärjestelmään. Lisäksi se voi vahvistaa alakulttuureja ja rikollista toimintaa. (Törmä, Huotari & Pitkänen 2007, 86.) Vastaavanlaista toimintaa ei opinnäytetyön tulosten perusteella kuitenkaan ilmennyt Tukialuksen toteuttamassa etsivässä päihdetyössä. Useampi asiakas ja myös työntekijät pitivätkin hyvänä sitä, että Tukialus-hanke ei tee järjestelmällistä yhteistyötä esimerkiksi vartijoiden tai poliisin kanssa, ja se oli myös yksi luottamuksen syntyyn vaikuttava tekijä asiakkaiden taholta.

Haasteita luottamuksen syntymiselle asettavat sekä palveluissa että asiakkaiden viiteryhmissä vallitsevat, toista osapuolta koskevat kielteiset asenteet sekä erilainen kokemus luottamuksen perustasta. Palveluissa työskentelevät näkevät luottamuksen yksilöiden välisenä suhteena, kun taas päihdekulttuurissa yksilöiden välinen luottamus jää usein takalalle tiukkojen sosiaalisten normien noudattamisen sekä niihin liittyvien uhkien ja pakkojen rinnalla. (Perälä, 2011.) Onnistuneella auttamissuhteella onkin emotionaalisesti korjaava vaikutus niille asiakkaille, jotka eivät ole aiemmin kokeneet kovinkaan luottamuksellisia suhteita (Särkelä 2001, 71). Luottamuksen saavuttaminen päihteiden käyttäjien keskuudessa oli haastavaa myös Tukialus-hankkeen asiakkaiden mielestä, mutta Tukialuksen työntekijät onnistuivat siinä nopeasti. Työntekijöiden aidosti välittävällä ja inhimillisellä työotteella vaikutti olevan siihen iso merkitys, sillä asiakkaat korostivat näitä seikkoja työntekijöistä välittyvinä tärkeinä piirteinä. Kohtaamisissa vaikutti olevan myös korjaavia elementtejä, kun tiedetään asiakkaille tyypillisestä traumataustasta sekä aiempien palvelujärjestelmässä asioimisesta saatujen huonojen kokemusten aiheuttamasta luottamuspulasta. Eräs asiakas muun muassa mainitsi tottuneensa entisenä laitostaustaisena lastensuojelulapsena siihen, että aikuiset eivät välitä ja heitä ei kiinnosta hänen asiansa, vaan he tekevät työtään vain rahasta. Asiakas koki tämän ajattelumaailman ohjavan hänen kokemuksiaan vielä tänäkin päivänä. Asiakas, kuten muutkin haastatellut, kokivat Tukialuksen työntekijöiden olevan kuitenkin erilaisia tässä suhteessa.

Vuorovaikutusosaaminen onkin tulevaisuudessa keskeinen tekijä sosiaalityön koulutuksen tuottamaa osaamista määriteltäessä. Asiakkaan ihmisarvoinen kohtaaminen vaatii taitoa kohdata erilaisuutta ja haastavia tilanteita eettisten periaatteiden mukaisesti, joten on perusteltua kiinnittää tähän huomiota. (Mönkkönen 2018, 32.) Sosiaalialan osaamistarpeita kuvaavassa raportissa painotettiin nimenomaan vuorovaikutukseen, sosiaalialan arvoihin ja etiikkaan sekä verkostoitumiseen liittyvää osaamista. Sosiaalialan työtehtävät nähdään vuorovaikutuskeskeisenä asiakaslähtöisenä dialogina, jossa asiakkaan kuunteleminen ja ongelmanratkaisutaidot ovat yleistä alalla tarvittavaa osaamista. Palvelujärjestelmän tuntemus ja yhteiskunnan rakenteiden käytön osaaminen taas vaikuttavat ongelmien korjaamiseen ja hyvinvoinnin edistämiseen järjestelmätasolla. (Nikander, Juntunen, Holmberg & Tuominen-Thuesen 2017.) Opinnäytetyön tulosten perusteella Tukialuksen työssä toteutuivat nämä sosiaalialalla tärkeät taidot. Päihteitä käyttävät ihmiset olivat tyytyväisiä siihen tapaan, jolla Tukialuksen työntekijät kohtasivat heidät, ja he olivat Tukialuksen avulla saaneet paljon apua verkostotyön kautta.

Kuussaari (2006) on tutkinut väitöskirjassaan sosiaali- ja nuorisotoimen sekä terveydenhuollon työntekijöiden suhtautumista huumeiden käyttäjiin ja heidän hoitamiseensa. Perustason työntekijät pitivät huumeiden käyttöä yksinomaan pahana asiana ja kokivat käyttäjien hoitamisen olevan turhaa. Erityistason työntekijöiden suhtautuminen näyttöä ymmärtäväisempänä. Perustason työntekijöiden suhtautumista voidaan pitää ongelmallisena, koska myös heidän tulisi käsitellä huumeiden käyttöä käyttäjiä kohdatessaan. Tutkimuksessa korostettiin erityisesti perustason työntekijöiden koulutuksen sekä osaamisen merkitystä. Tämä vaikuttaa oleellisesti mielipiteisiin ja asenteisiin ja sitä kautta taas päihdeongelman kohtamiseen ja hoitamiseen. Myös aikuisten parissa tehtävän sosiaalialan työn osaamistarpeet –raportissa (Nikander ym. 2017) nähtiin sosiaalialalle tunnusomaisena erityisosaamisena kohtaamisen ja vuorovaikutussuhteen syventämisen taidot sekä erityisryhmien tarpeiden syvempi ymmärrys ja kulttuurisidonnaisten ilmiöiden osaaminen.

Raportissa mainitut osaamisalueet ja Kuussaaren jo vuonna 2006 esiin tuomat kohtaamisen haasteet ja asenteet huumeiden käyttäjiä kohtaan eivät opinnäytetyön tulosten mukaan vaikuta muuttuneen olennaisesti parempaan suuntaan vuoteen 2019 mennessä. Tutkija Riikka Perälä (2019) pohtiikin, tarvitaanko uutta “Marraskuun liikettä” päihteiden käyttäjien aseman parantamiseksi sekä huumeongelmaan liittyvän häpeän poistamiseksi. Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen asiantuntijat Pekka Hakkarainen ja Tuukka Tammi (2018) sen sijaan ovat tuoneet esiin, kuinka huumeiden käytön rangaistavuudesta luopuminen edistäisi ongelmakäyttäjien hoitoon hakeutumista ja ohjausta. Leimautumisen pelon hälvetessä huumeiden käyttäjille olisi nykyistä helpompi tarjota sosiaali- ja terveydenhuollon tukea ja hoitoa. (Hakkarainen & Tammi 2018.)

Kansainvälisen tutkimustiedon mukaan kokemukset etsivästä työstä ovat sekä positiivisia että negatiivisia. Ruotsalainen tutkimus osoittaa, että Tukholmassa asunnottomat naiset olivat tyytyväisiä etsivään työhön, sillä se ei sisältänyt suunnittelemissa ja päätöksentekoa esimerkiksi heidän asumistaan tai talouttaan koskien, vaan etsivä työ oli ennemminkin sosiaalista tukea. Sen sijaan New Yorkissa asunnottomat ihmiset eivät amerikkalaisen tutkimuksen mukaan luottaneet etsivän työn tekijöihin ja olemassa oleviin palveluihin. He kritisoivat etsivän työn tekijöitä, koska nämä eivät osoittaneet aitoa kiinnostusta heihin yksilöinä, vaan kohtelivat heitä stereotyyppisesti. He kokivat, että lupauksista huolimatta mitään konkreettista ei tapahtunut ja, että etsivän työn tekijät tekivät työtään vain

rahasta. Tutkimus osoitti empaattisuuden ja yksilöllisen lähestymistavan tärkeyden etsivässä työssä. (Andersson 2013, 180.)

Opinnäytetyön tulosten mukaan asiakkaiden kokemukset Tukialus-hankkeen etsivästä työstä olivat ruotsalaisen tutkimuksen tulosten tapaan positiivisia ja työ sisälsi paljon sosiaalista tukea, mikä oli asiakkaille tärkeää. Vastoin amerikkalaisen tutkimuksen kokemuksia, Tukialus-hankkeen asiakkaat kokivat, että heidät kohdattiin nimenomaan arvostavasti ja he saivat paljon konkreettista apua Tukialuksen työstä. Asiakkaat pitivät työntekijöissä tärkeinä piirteinä nimenomaan empaattisuutta ja työlleen paneutumista, mitkä näyttäytyivät Tukialus-hankkeen työntekijöissä asiakkaiden kokemusten lisäksi myös tehtyjen havaintojen perusteella. Amerikkalaisen tutkimuksen negatiiviset kokemukset ja luottamuspuola etsivää työtä kohtaan vaikuttivat syntyneen samoista syistä, kuin millaiseksi opinnäytetyössä haastatellut asiakkaat kokivat sosiaali- ja terveystalveissa asiointimisen yleensä.

Opinnäytetyön tuloksista kävi ilmi, että useat asiakkaat kokivat Tukialuksen työntekijöiden olevan heille myös ystäviä, vaikka he itse määrittelivät itsensä myös Tukialuksen asiakkaiksi. Työntekijät taas välttivät käyttämättä asiakas-sanaa. Mönkkönen (2002, 53, 56-57) tuo tutkimuksessaan esille, miten kielenkäytöllä on merkittävä rooli asiakkaan ja työntekijän välisessä suhteessa. Luokittelevat käsitteet ja yleistyksset estävät tasavertaisen vuorovaikutuksen toteutumista. Asiakkaan tilanne tulee luokittelun myötä määritellyksi etukäteen. Kuitenkin tärkeintä olisi herkkyys asiakkaan lähtökohdille ja asiantuntijavalasta luopuminen. Tukialus-hankkeen työ on tarkoitettu kaikille sitä tarvitseville ilman kriteerejä, mikä näyttäytyy erona muihin palveluihin nähden. Sosiaalityön instituutioilla esiintyy usein keskinäistä ongelmatyönjakoa siitä, mikä taho hoitaa mitäkin asioita ja tilanteita. Samalla käydään keskustelua siitä, mikä on kunkin asiakkaan keskeinen ongelma. Pahimmillaan eri tahot voivat kiistellä keskenään, kenen vastuulle asiakas kuuluu ja, jota kukaan ei lopulta halua asiakkaakseen. (Juhila 2013, 226-227.)

Päihderiippuvuus ja psykiatriset häiriöt esiintyvät usein rinnakkain. Taustalla selittäviä tekijöitä ovat geneettisen alttiuden ja aivojen rakenteiden lisäksi muun muassa ympäristötekijät, kuten stressi- ja traumakokemukset, esimerkiksi seksuaalinen hyväksikäyttö, sekä varhain alkaneen päihteiden käytön ja psykiatristen oireiden altistaminen toisilleen (Hussein Rassool 2011, 220). Myös opinnäytetyön tulosten mukaan Tukialus-

hankkeen asiakkaat kärsivät päihderiippuvuuden lisäksi monista mielenterveyden häiriöistä. Suurin osa asiakkaista kuvaili kokevansa muun muassa erilaisia ahdistuneisuus- ja paniikkioireita. Työntekijät puolestaan kertoivat asiakkaiden kokeneen paljon traumaattisia tilanteita, kuten väkivaltaa ja hyväksikäyttöä, joita he eivät pääse käsittelemään. Nämä taas saattavat ylläpitää päihteiden käyttöä. Työntekijöiden mukaan päihteiden käyttäjät eivät saaneet riittävästi apua psyykkisiin ongelmiinsa nykyisestä palvelujärjestelmästä. Myös asiakkaat toivat esiin keskusteluavun tarpeen.

Palveluiden ulkopuolelle jäämistä on tutkittu Suomessa vähän. Muutamat tehdyt tutkimukset osoittavat opinnäytetyön lailla vastaavanlaisia tuloksia palvelujärjestelmän tarpeisiin vastaamattomuudesta. Palvelujärjestelmä sulkee ulkopuolelle ja aiheuttaa asiakkaille kohtuuttomia tilanteita. Asiakas ei osaa, kykene tai halua hakea tukea, vaikka olisi siihen oikeutettu. Seurauksena asiakas kokee jäävänsä ilman apua ja tukea, mikä heikentää luottamusta yhteiskuntaan. Tilanteet kertovat sosiaalipalvelujärjestelmän monimutkaisuudesta sekä sosiaaliturvaohjauksen ja -neuvonnan puutteellisuudesta. Kohtuuttomia tilanteita aiheuttaa myös se, että työntekijä ei toimi, vaikka voisi, tai säädökset ja kriteerit eivät sovi asiakkaan tilanteeseen. Pahimmillaan kohtuuttomat tilanteet ovat johtaneet asiakkailla vakaviin taloudellisiin ja henkisiin seurauksiin. Tilanteen korjaaminen edellyttää ulkopuolisen sosiaalipalvelujen työntekijän asiaan puuttumista, tukea ja apua. (Metteri 2012.) Palvelujärjestelmä sisältää poiskäännyttämisen kynnyksiä, joihin luetaan yleispätevät, etuuskohtaiset kriteerit, asiakkaan ja työntekijän väliltä puuttuva vuorovaikutus, toimisto- ja sektorikohtaiset säädökset sekä järjestelmän pirstaloituneisuus sisältäen toisistaan erillään olevia toimijoita. Ensisijainen tukimuoto ei ole useinkaan riittävä, jolloin sitä joudutaan täydentämään perusturvan heikosta tasosta johtuen. Asiakkaan tilannetta käsitellään monesti useissa eri paikoissa eri ammattikuntien toimesta. (Määttä 2012.)

Myös opinnäytetyön aineistonkeruuvaiheessa kävi ilmi, että asiakkaiden asettuminen tiettyihin etukäteisvaatimukseen oli haastavaa ja aiheutti heille kynnyksiä. Esimerkiksi haastatteluajkojen sopiminen päihteitä käyttävien ihmisten kanssa tuotti vaikeuksia eikä aikojen varaaminen etukäteen lopulta toiminutkaan. Näin ollen haastattelujen toteutumiseksi mentiinkin asiakkaiden luo sinne, missä he ovat. Opinnäytetyön toteutuksessa esiin tullut huomio tuki osaltaan opinnäytetyön tuloksia etsivän ja jalkautuvan työn tarpeellisuudesta sekä palvelujärjestelmän edellyttämien kriteerien ja käytänteiden aiheuttamista haas-

teista. Viidestä haastattelusta yksi toteutui useampien yhteydenottojen jälkeen ennalta sovitusti. Loput neljä asiakkaiden haastattelua toteutuivat kahden jalkautumiskerran yhteydessä muutaman tunnin sisällä suoraan kentällä.

Opinnäytetyön tulosten mukaan päihteiden käyttäjillä oli vaikeuksia asioidensa hoidossa. Tukea tarvittiin erilaisiin tilanteisiin sosiaali- ja terveydenhuollon kentällä. Keskeisimpänä näkyivät haasteet asumistilanteen edistämisessä, korvaushoidon arvioissa ja aloituksessa, toimeentulotuen hakemisessa sekä Kelassa ja sosiaaliviranomaisen kanssa asioimisessa. Lisäksi monille oli muodostunut kynnyks hakeutua terveydenhuollon piiriin, kuten sairaalan päivystykseen. Opinnäytetyön tulokset osoittavat palvelujärjestelmän synnyttävän itsessään eriarvoisuutta ja tarpeen etsivälle ja jalkautuvalle työlle. Vaikuttaa siltä, että etsivää työtä toteuttavien työntekijöiden älykkyyttä ja osaamista tarvittiin enemmän palvelujärjestelmän koukeroiden kuin asiakkaiden elämäntilanteiden selvittämiseen. Ammatillisen harkintavallan kaventaminen julkishallinnossa on johtanut taloudelliseen tehottomuuteen ja asiakkaiden poiskäännyttämiseen osallisuuden sijasta. (Närhi ym. 2014, 242.) Vaikuttaa siltä, että palvelujärjestelmä kohdistaa etsivään päihdetyöhön painetta ratkoa niitä ongelmia, joita järjestelmä itsessään tuottaa. Tehokkaampaa olisi pyrkiä vaikuttamaan niihin rakenteisiin, jotka aiheuttavat ulkopuolelle jäämistä, kuin saattaa asiakkaita takaisin järjestelmään, joka ei vastaa heidän tarpeitaan.

Nykyinen sosiaalihuoltolaki on tullut kokonaisuudessaan voimaan 1.4.2015 (L1301/2014). Sen tarkoitus ei kuitenkaan näytä toteutuvan nykyisessä palvelujärjestelmässä. Toikko (2012, 28) kritisoikin sosiaalipalveluiden järjestelmäkeskeisyyttä. Kansalaiset osaavat itse tunnistaa, mikä heille on parasta, jolloin tulisi keskittyä enemmän siihen, mitä he tarvitsevat, kuin siihen, mitä sosiaalipalvelut tuottavat. Näyttäytyisivätkö Tukialuksen asiakkaiden ajatukset palvelujärjestelmästä toisenlaisina, jos he saisivat olla itse valitsemassa tarvitsemaansa palvelua sen sijaan, että yrittävät nyt mukautua sosiaalipalveluiden asettamaan muottiin? Asiakkaiden valinnanvapaus ei tällä hetkellä toteudu, vaan asiakkaat ovat vain toimenpiteiden kohteina, kun palvelut suunnitellaan ja toteutetaan ilman itse palvelun käyttäjää (Toikko 2012, 69-70). Sosiaalipalvelujen uudistamiselle on siis selkeä tarve. Uudistamisessa tulisi erityisesti keskittyä kansalaisten mahdollisuuksiin olla mukana oman kuntansa palvelujen suunnittelussa ja toteutuksessa. (Matties 2017, 152.)

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelmassa (Valtioneuvosto, Marinin hallitus 2019) todetaan eriarvoisuuden vähentämisen olevan yksi sen keskeisimmistä tavoitteista, mihin oleellisesti liittyy sosiaali- ja terveystalouden kehittäminen. Sote-uudistuksen ollessa edelleen ajankohtainen, tietoa kansalaisten tarpeista ja toiveista on saatavilla runsain mitoin uudistuksen onnistuneeksi toteuttamiseksi. Yhtenä esimerkkinä voidaan pitää muun muassa tämän opinnäytetyön tuloksena tuotettua tietoa. Opinnäytetyön tuloksissa asiakkaat muun muassa kuvailivat, että eivät tiedä olemassa olevista palveluista tai mihin palveluihin he ovat oikeutettuja. He kertoivat lisäksi myöhästytävänsä usein heille varatuilta ajoilta, ja näin ollen asioiden hoito on viivästynyt tai jäänyt kokonaan kesken. Asiakkaat myös kokivat, että omista asioista puhuminen oli helpompaa esimerkiksi puistossa kuin toimistotiloissa. Lisäksi asiakkaat korostivat, että ihmisten elämää koskevia päätöksiä tulisi tehdä heidän kohdallaan, eikä tietokoneruutujen takana tai ilman asiakkaan tapaamista. Tulosten perusteella vaikuttaa siis siltä, että sosiaalihuoltolain mukaiset vaatimukset sosiaalipalvelujen saatavuudesta ja saavutettavuudesta sekä palvelutarpeen arvioinnista ja asiakassuunnitelmien laatimisesta yhdessä asiakkaan kanssa eivät toteudu.

Haittoja vähentävään työhön liittyen päihteitä käyttävillä ihmisillä oli opinnäytetyön tulosten perusteella tarve terveysneuvontapisteiden aukiolojen laajentamiselle sekä terveysneuvontapisteiden lisäämiselle. Perälän (2012) tutkimuksen mukaan terveysneuvontapisteen ovat muodostuneet keskeiseksi osaksi päihteiden käyttäjien arkea. Käyttäjät saavat niistä sellaista tukea ja apua, jota ei välttämättä saa mistään muualta. Haittoja vähentävää työtä suunniteltaessa tulisi ottaa huomioon, että terveysneuvontapisteiden tekemän kansanterveystyön lisäksi niillä on myös tärkeä sosiaalinen ulottuvuus. Päihteiden käyttäjät asioivat terveysneuvontapisteissä ilman leimatuksi tulemisen tai toimenpiteiden kohteeksi joutumisen pelkoa, ja pisteet toimivat monelle käyttäjälle kiinnekohtana monimutkaisessa palvelujärjestelmässä. (Perälä 2012.) Tukialus-hanke tavoittaa runsaasti aktiivisia päihteiden käyttäjiä Helsingissä ja toteuttaa tarpeellista haittoja vähentävää päihdetyötä kaduilla. Tukialus tekee kuitenkin työtään pääsääntöisesti arkisin päiväsaikaan, mikä voi johtaa joidenkin päihteiden käyttäjien tavoittamatta jäämiseen. Opinnäytetyön aineistonkeruun aikana esimerkiksi nuoria kohdattiin muita ikäryhmiä vähemmän, mikä voi johtua siitä, että nuoret liikkuvat enemmän iltaisin ja viikonloppuisin. Tukialuksen kaltaisen työn rinnalle tarvittaisiinkin yhteiskunnan panostusta haittoja vähentävän toiminnan kehittämiseen.

Lisäksi haittoja vähentävään työhön liittyen kaivattiin myös lisää tietoa esimerkiksi C-hepatiitista, turvallisesta pistämisestä ja päihdehoitovaihtoehdoista sekä muista palveluista. Hussein Rassool (2011, 239) tuo esille tiedon lisäämisestä ja jakamisesta käytettävän termiä sosiaalinen markkinointi (“social marketing”). Tällä terveyttä edistävällä mainonnalla voidaan herättää päihderiippuvaisen kiinnostus terveellisempään elämäntapaan ja muihin asianmukaisiin vaihtoehtoihin. Sosiaalisessa markkinoinnissa materiaalia pyritään luomaan yksilöiden tarpeita ja haluja vastaavaksi heitä kuunnellen, mikä poikkeaa kaupallisesta markkinoinnista, jossa tietoa välitetään ylhäältä alaspäin. Sosiaalinen markkinointi ei tavoittele markkinoijan saamaa hyötyä, vaan kohderyhmän hyötyä. Opinnäytetyön tulosten mukaan asiakkaat kaipaavat esimerkiksi infotilaisuuksia erilaisista teemoista terveyttä edistävän tiedon saamiseksi. Myös Tukialus-hankkeen työn tunnettavuuden toivottiin lisääntyvän, jotta muutkin päihteiden käyttäjät saisivat tietoonsa kyseisen auttavan tahon olemassaolon.

Yksittäiset projektit ja hankkeet tulevat aina päätöksensä, mutta parhaimmillaan niiden hyväksi todetut käytännöt jäävät pysyviksi ja kehittyvät edelleen. Onnistuneidenkin projektien päättyminen näyttäytyy kuitenkin huolestuttavana, jos se tarkoittaa samalla projektin myötä syntyneen tuen ja avun loppumista. Ongelmallista onkin, jos muu palvelutuotanto ei kykene paikkaamaan palvelujärjestelmään syntynyttä aukkoa. Näin on esimerkiksi silloin, kun projektin avulla yritetään auttaa ihmisiä, joilla menee huonosti. (Alasuutari & Lampinen 2007, 70.) Tukialus-hankkeella on rahoitus vuoden 2021 loppuun saakka. Opinnäytetyön tulosten mukaan sekä työntekijät että asiakkaat olivat huolissaan toiminnan jatkosta, vaikka selkeä tarve työlle oli heidän mukaansa olemassa. Työlle kaivattiin myös lisää resursseja.

8.2 Opinnäytetyön eettisyys

Opinnäytetyössä toimittiin vastuullisesti ja hyvän tieteellisen käytännön edellyttämällä tavalla koko opinnäytetyöprosessin ajan. Tällä tarkoitetaan muun muassa rehellisyyttä ja objektiivisuutta, tieteellisten ja eettisesti kestävien menetelmien käyttöä, tutkimuksen läpinäkyvyyttä sekä muiden tutkijoiden kunnioittamista lähdeviitteiden oikeellisuudella (Kananen 2017, 190). Opinnäytetyön toteuttamista varten haettiin ja saatiin tutkimuslupa

Helsingin Diakonissalaitokselta ennen varsinaisen tutkimuksen aloittamista. Tutkimuksen kohteena olivat Tukialus-hankkeen työntekijät sekä asiakkaat, jotka olivat kaduilla aikaansa viettäviä, päihteitä käyttäviä ihmisiä. Asiakkaat kuuluivat haavoittuvaan ja yhteiskunnan marginaalissa elävään kohderyhmään, jonka toimintakyky niin fyysisesti kuin psyykkisestikin saattoi tutkimustilanteissa olla heikkoa. Asiakkaiden erityisyyden vuoksi haastattelu- ja havainnointitilanteisiin liittyi useita eettisyyteen liittyviä riskitekijöitä, joita oli syytä pohtia etukäteen ja jotka huomioitiin kaikissa opinnäytetyöprosessin vaiheissa. Ihmistieteisiin liittyvässä tutkimuksessa tuleekin kiinnittää huomiota tutkittavien ihmisarvoon ja itsemääräämisoikeuteen (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019).

Tutkimuksen eettisyyden kannalta on tärkeää, että tutkittavat tietävät olevansa osa tutkimusta ja että he ovat antaneet siihen suostumuksensa (Kumar 2014, 285; Kananen 2017, 191). Opinnäytetyön aineiston keruuseen valmistauduttiin laatimalla haastatteluista ja havainnoinnista suostumus- ja tutkimustiedotelomakkeet (ks. LIITE 3, 4, 5 & 6). Tutkimuksen kohderyhmä huomioitiin suostumuslomakkeiden sekä tiedotteiden kieliasussa ja tekstin ymmärrettävyydessä niin, että ne olivat tiiviitä, selkeitä ja helppolukuisia. Tutkimusluvan myöntäjän kriteereiden mukaisesti tehdyt alkuperäiset tutkimustiedotteet todettiin hyvin pian jalkautumisten alkaessa kuitenkin liian pitkiksi, jolloin kadulle otettiin mukaan myös yksinkertaisempi versio tiedotteesta (ks. LIITE 5).

Vaikka opinnäytetyön kohderyhmänä olevat asiakkaat kertoivat luottamisen vaikeuksistaan viranomaisia ja vieraita ihmisiä kohtaan, ei heillä kuitenkaan ilmennyt tutkimustilanteissa epäluuloista suhtautumista opinnäytetyön tekijöitä kohtaan. Luottamuksen syntyy vaikuttivat arvion mukaan opinnäytetyön tekijöiden kulkeminen asiakkaille jo ennestään tuttuja ja jo luottamuksen saavuttaneiden Tukialuksen työntekijöiden mukana. Myös opinnäytetyön tekijöiden arvostavalla ja empaattisella kohtaamistavalla nähtiin olevan vaikutus luottamuksen saavuttamisessa. Myös opinnäytetyön tulokset osoittivat näiden tekijöiden olevan merkityksellisiä asiakasryhmän kanssa asioitaessa ja luottamuksen synnyssä. Haastateltavien asiakkaiden rekrytoinnissa ja haastattelu- sekä havainnointitilanteissa varmistettiin asiakkaiden sen hetkinen tila niin, että asiakkaat ymmärsivät, mihin he osallistuivat ja antoivat suostumuksensa, ja vuorovaikutus heidän kanssaan oli sujuvaa ja selkeää. Osa asiakkaista oli tutkimustilanteissa päihtyneitä, jolloin arvioitiin,

mikä on riittävä asiointikunto, jotta heitä voitaisiin haastatella ja heidän vastauksiaan voitaisiin pitää luotettavina. Eduksi asiointikunnan arvioinnissa koettiin opinnäytetyön tekijöiden pitkä kokemus päihderiippuvaisten ja päihteiden käyttäjien parissa työskentelystä.

Ennen haastattelutilanteiden alkua haastateltaville kerrottiin, että haastattelut voidaan keskeyttää milloin tahansa ja, että tarkentavia kysymyksiä voi esittää koska vain. Lisäksi korostettiin haastatteluun osallistumisen olevan vapaaehtoista. Asiakkaille kerrottiin, että osallistuminen ei vaikuta Tukialuksen työntekijöiden kanssa asiointiin eli asiakkuuteen, ja työntekijöille taas, että osallistuminen ei vaikuta työsuhteeseen. Kaikki haastatellut antoivat kirjallisen suostumuksensa haastatteluun ja haastattelut saatiin suoritettua tarkoituksenmukaisella tavalla loppuun asti. Haastattelutilanteissa pyrittiin luomaan tunnelma, jossa haastateltavat kokivat olonsa rennoiksi ja mukaviksi. Aineistonkeruumenetelmänä puolistrukturoitu teemahaastattelu antoi tähän hyvät mahdollisuudet. Haastateltavat asiakkaat puhuivat haastattelun yhteydessä paljon myös sellaisista asioista, jotka eivät kuuluneet varsinaisiin tutkimuksen teemoihin. Ammattilaisina opinnäytetyön tekijät antoivat asiakkaille kuitenkin tilaa kertoa itsestään, omasta elämästään ja omista kokemuksistaan vapaasti, palauttaen keskustelun aina sopivassa kohdassa haastatteluteemoihin. Haastattelutilanteissa ja jalkautumisen yhteydessä käydyt keskustelut vaikuttivat olevan asiakkaille tärkeitä ja näyttäytyivät haastattelijoiden näkökulmasta psykososiaalisen tuen antamisena itse tutkimustehtävän suorittamisen ohella. Kunnioittava ja arvostava ilmapiiri tutkimustilanteissa onkin tärkeää. Tämä vaikuttaa yleensä positiivisesti haastateltavaan ja lisää tunnetta siitä, että hänestä ja hänen kokemuksistaan ollaan aidosti kiinnostuneita. (Kananen 2017, 91.)

Osallistuvaa havainnointia tutkimusmenetelmänä käyttävän tutkijan on koko ajan tiedostettava, että hän vaikuttaa tutkimuskohteensa elämään. Tutkijan on myös tiedostettava, millaisia seurauksia tutkimuskohteelle on tutkimuksen tekemisellä ja valmiilla tutkimuksella tuloksineen. (Vilkkä 2006, 57.) Opinnäytetyössä pyrittiin minimoimaan tekijöiden läsnäolon vaikutukset havainnointien yhteydessä muun muassa kiinnittämällä huomioita pukeutumiseen, puhetyyliin, kielenkäyttöön ja muuhun ulosantiin. Asiakkaiden haastatteluissa vältettiin vaikeasti ymmärrettävien termien ja ammattisanaston käyttöä. Haastattelu- ja havainnointikerroille valittiin rennot, mutta asialliset ja ulkoilmatyöskentelyyn sopivat vaatteet, kuten farkut, tennarit ja ulkoilutakki. Osallistuvan havainnoinnin mukai-

sesti tilanteissa oltiin passiivisessa roolissa niin, että asiakkaat eivät kiinnittäneet havainnoitsijoihin liikaa huomiota. Näin pyrittiin minimoimaan asiakkaiden ja työntekijöiden väliseen vuorovaikutukseen tai käyttäytymiseen vaikuttaminen. Tarvittaessa tilanteisiin eläydyttiin ja keskusteluun osallistuttiin sopivalla tavalla. Tiedottaminen opinnäytetyön tekemisestä havainnoimalla tapahtui yleensä kohtaamisten aikana tai viimeistään kohtaamisten päättymisen yhteydessä, mikä tuntui luontevalta ja häiritsi havainnointitilanteita mahdollisimman vähän.

Hyvän tieteellisen käytännön mukaisesti myöskään havainnoinnin avulla saatavaa tutkimusaineistoa ei tulisi kerätä ilman havainnoitavan suostumusta, sillä se rikkoisi ihmisen yksityisyydensuojaa (Vilkkä 2006, 57). Aineistoa kerättäessä jalkauduttiin Tukialus-hankkeen mukana Helsingin kaduille ja julkisille paikoille, jossa kohdattiin tutkimuskohteena olevia päihteitä käyttäviä ihmisiä. Tilanteet kentällä olivat nopeasti vaihtuvia ja ihmisiä kohdattiin monesti isoissa ryhmissä. Kirjallisen suostumuksen pyytäminen kaikilta kaduilla kohdatuilta ihmisiltä havainnointia varten ei olisi ollut mahdollista eikä tarkoituksenmukaista aineistonkeruun ja tutkimuksen kohteena olevan työn luonteen kannalta. Tässä kohtaa tehtiin ratkaisu, josta keskusteltiin etukäteen ja johon saatiin hyväksyntä opinnäytetyön ohjaavilta opettajilta sekä Helsingin Diakonissalaitoksen tutkimusluvan myöntäjiltä. Havainnointien yhteydessä tutkimuskohteelta ei pyydetty suostumusta havainnointiin kirjallisesti, vaan riittäväksi nähtiin tutkimuskohteen tiedottaminen havainnoinnista sekä mahdollisuudesta kieltäytyä havainnoinnin kohteena olemisesta suullisesti.

Tiedottaminen havainnoinnista tutkimusta varten tapahtui opinnäytetyön tekijöiden lisäksi tutkimuksen avainhenkilöiden eli Tukialus-hankkeen työntekijöiden toimesta suullisesti, kirjallisia tutkimustiedotteita jakamalla sekä hankkeen sosiaalisen median kanavilla tiedottamalla (Facebook ja Twitter). Lisäksi opinnäytetyön tekijöillä oli jalkautumisen yhteydessä nimikyltit, joista kävi ilmi, että he ovat Tukialus-hankkeen mukana Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijoina. Mikäli havainnoinnin kohteena oleva ei olisi halunnut olla osana tutkimustilannetta, olisi tutkimustilanteessa siirrytty sivuun eikä havaintoja kyseisestä hetkestä olisi kirjattu kenttäpäiväkirjoihin. Havainnointi keskeytettiin ja sivummalle siirryttiin myös silloin, kun opinnäytetyön tekijöiden siviilitöistä tutuksi

tulleita asiakkaita asioi hankkeen työntekijöiden kanssa, sillä tämä olisi saattanut vaikuttaa tutkimustulosten luotettavuuteen. Näin kävi havainnointien aikana kahdesti. Keskeytykset kestivät kuitenkin vain lyhyitä hetkiä.

Tutkija ei saa koskaan rikkoa tutkimuksen kohteelle antamaansa vaitiololupausta ja salassapitovelvollisuutta. Lisäksi tutkijan pitää erottaa, mitkä tiedot hän on saanut yksityishenkilönä ja mitkä tutkimusmenetelmää käyttämällä, sillä yksityishenkilönä annettua tietoa ei tulisi käyttää tutkimuksessa. (Vilkkä 2006, 113-116.) Tällaista tietoa ei opinnäytetyön aikana hankkeen kohderyhmältä tai työntekijöiltä kuitenkaan saatu. Kohderyhmän anonymiteetti oli ensiarvoisen tärkeää tutkimuksen eettisyyden näkökulmasta. Myös opinnäytetyön työelämätaho eli Tukialus-hanke korosti anonymiteettiä. Vaikka Tukialus-hankkeen työntekijät auttoivat haastateltavien asiakkaiden rekrytoinnissa vihjaamalla havainnointien ja jalkautumisten yhteydessä haastatteluihin sopivista henkilöistä, sovittiin haastattelut kuitenkin opinnäytetyön tekijöiden toimesta suoraan haastateltavien kanssa ilman Tukialuksen työntekijöiden läsnäoloa. Käytännössä tutkimusta varten oli hankittu prepaid-puhelinliittymä, jolla pystyttiin soittamaan ja viestittelemään haastattelusta kiinnostuneiden henkilöiden kanssa. Haastateltavia asiakkaita saatiin ensimmäisten kahden aineistonkeruukuukauden aikana tällä menetelmällä yksi henkilö, minkä jälkeen haastateltavien rekrytointitapaa muutettiin. Loput neljä haastateltua asiakasta rekrytoitiin suoraan jalkautumisten yhteydessä kadulta, mutta kuitenkin niin, että Tukialus-hankkeen työntekijät eivät olleet tietoisia, keitä tutkimusta varten loppujen lopuksi haastateltiin. Myös opinnäytetyön tekijöiden siviilitöistä tuttuja asiakkaita ei luonnollisestikaan haastateltu, jotta tutkijan ja tiedonantajan tuttavuus ei vaikuttanut tutkimustilanteeseen tai tutkimustulosten luotettavuuteen. Haastattelupaikoiksi valittiin tapaamispaikkojen lähellä oleva rauhallinen paikka, jossa ulkopuolisia ei ollut kuuloetäisyydellä ja haastateltavien yksityisyys säilyi.

Kirjoittamistavassa tulee tutkijoina huomioida muun muassa ilmaisutyylit, jotta ei esimerkiksi leimaa tutkittavaa ryhmää tai, että tutkittavan asian kuvaus ei saata tutkimuskohteena olevia halveksunnan, vihan tai pilan kohteeksi. Myös tutkimustekstissä tärkeää on ihmisarvon kunnioittaminen, jonka vuoksi olennaista on, miten tutkija kirjoittaa tutkittavistaan ja mistä asioista hän kirjoittaa tunnistettavasti. (Vilkkä 2006, 113-116.) Eettisyys huomioitiin opinnäytetyön kieliasussa kiinnittämällä huomiota siihen, mistä kirjoitettiin, miten kirjoitettiin ja missä muodossa tulokset julkistettiin. Tuloksiin sisällytetyistä

lainauksista poistettiin esimerkiksi ylimääräisiä tehostesanoja, kuten kirosanoja. Opinnäytetyön oltua sen valmistuttua julkinen, pidettiin erityisesti huolta siitä, että siihen osallistuneet eivät olleet tunnistettavissa. Tunnistettavuuden välttämiseksi tulososion lainaukset työntekijöiden ja asiakkaiden haastatteluista sekä kenttäpäiväkirjoista valittiin huolellisesti ja harkiten.

Tutkimusaineiston keräämisessä, säilyttämisessä sekä avaamisessa tulee käyttää luotettavia ja tietoturvallisia palveluja koko tutkimusprosessin ajan (Tutkimuseettinen neuvottelukunta 2019). Haastattelut nauhoitettiin älypuhelinien nauhureilla opinnäytetyön tekijöiden puhelimiin niin, että asetukset eivät sallineet nauhoitusten siirtymistä "pilvipalveluihin". Havainnoinnin pohjalta kirjoitetut kenttäpäiväkirjat, nauhoitetut ja litteroidut haastatteluaineistot sekä haastattelujen yhteydessä saadut tunnistetiedot säilytettiin huolellisesti niin, että tutkimusaineisto oli vain opinnäytetyön tekijöiden saatavilla ja se tuhottiin heti opinnäytetyön valmistumisen jälkeen.

8.3 Opinnäytetyön luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa ei ole yhteneväisiä kriteerejä. Kokonaisuudessaan luotettavan tutkimuksen luo johdonmukainen kokonaisuus. Luotettavuuteen ja johdonmukaisuuteen tulee siis kiinnittää huomiota tutkimuksen kaikissa vaiheissa alkaen tutkimuksen kohteen ja tarkoituksen määrittelemisestä. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163.) Luotettavuudella tarkoitetaan saatujen tulosten oikeellisuutta, jota voidaan tarkastella validiteetin ja reliabiliteetin avulla. Validiteetilla tarkoitetaan oikeiden asioiden tutkimista ja reliabiliteetilla tutkimustulosten pysyvyyttä. Kokonaisuudessaan luotettavuustarkastelu tarkoittaa tutkimusprosessin eri vaiheissa tehtyjä oikeita ratkaisuja ja ratkaisujen perusteltavuutta. (Kananen 2015, 343.) Myös tutkimuksen kesto, aineiston analysointi eli tuloksiin ja johtopäätöksiin tuleminen sekä tutkimuksen raportointi täytyy kuvata tutkimuksessa tarkasti. Tutkimuksessa täytyy myös arvioida, miksi tutkimusraportti on luotettava ja tutkimus eettisesti korkeatasoinen. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164.)

Luotettavuuskysymysten huomioimisella heti tutkimusprosessin alussa pyritään varmistamaan se, että kaikki tehdään tutkimusprosessin aikana oikein tutkimustulosten luotetta-

vuuden varmistamiseksi (Kananen 2015, 342-343). Opinnäytetyön tarve ja ajankohtaisuus muodostuivat Tukialus-hankkeen työntekijöiden ja opinnäytetyön tekijöiden yhteisen keskustelun pohjalta. Etsivästä ja jalkautuvasta päihdetyöstä ei ole Suomessa juuri-kaan aiempaa tutkimustietoa ja vain vähän kansainvälistäkään tutkimustietoa. Opinnäytetyön alussa tutkimuskysymykset määriteltiin tarkasti ja selvitettiin perusteellisesti, mitä kokemuksen tutkiminen tarkoittaa, koska se oli tutkimuksen kohteena. Kokemuksen tutkimista varten valittiin tutkimusmetodikirjallisuuden perusteella siihen parhaiten sopivat aineistonkeruu- ja analysointimenetelmät. Laadullisen tutkimuksen luotettavuutta voidaan tarkentaa triangulaation avulla. Triangulaatiolla tarkoitetaan yksinkertaistetusti erilaisten metodien, tutkijoiden, tiedonlähteiden tai teorioiden yhdistämistä tutkimuksessa. Tällöin tutkija ei voi sitoutua vain yhteen näkökulmaan tutkimuksessaan, vaan jopa keskenään ristiriitaiset tutkimustulokset voivat olla yhtä aikaa voimassa ja tulla triangulaation avulla näkyviksi. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 167.)

Opinnäytetyössä triangulaation avulla saatiin laajuutta ja syvyyttä käyttämällä teema-haastattelujen lisäksi aineistonkeruumenetelmänä osallistuvaa havainnointia sekä keräämällä tietoa monelta eri tiedonantajaryhmältä, eli Tukialus-hankkeen työntekijöiltä sekä asiakkailta. Aineistosta muodostuikin triangulaation myötä hyvin laaja. Tutkimuskysymyksissä tapahtui myös tarkennuksia aineiston analysointivaiheen yhteydessä, jotta kysymykset vastasivat paremmin aineistosta esille tulleita moninaisia seikkoja. Opinnäytetyön toteutuksen kuvauksessa tuotiin esiin tutkimuskysymyksissä tapahtuneet muutokset perusteluineen, jotta opinnäytetyö saattoi edetä johdonmukaisesti tutkimuksen tuloksiin. Myös opinnäytetyön tekijöihin liittyi triangulaatio, sillä kaikissa havainnointi- ja haastattelutilanteissa oli läsnä kaksi henkilöä, jolloin esimerkiksi havainnointien jälkeen kirjoitettuja kenttäpäiväkirjoja oli analysoitavana kaksi. Aineiston analysoinnissa ei kuitenkaan käytetty triangulaatiota, sillä aineisto haluttiin analysoida yhdessä keskustellen ajankäytöllisistä sekä laadun varmistamiseen ja tekniikan opettelemiseen liittyvistä syistä. Tutkimuksessa ei triangulaation myötä esiintynyt keskenään ristiriitaisia tuloksia, vaan se vahvisti ja täydensi lopullisia tuloksia ja näin lisäsi niiden luotettavuutta.

Tutkijan on pohdittava omaa suhdettaan ja kokemuspohjaansa tutkimuksen kohteena oleviin. Fenomenologinen tutkimus ei voi alkaa tyhjästä, vaan tutkijalla on taustallaan teoreettisia lähtökohtia liittyen esimerkiksi ihmiskäsitykseen. (Laine 2018, 37.) Tutkijan tulee tarkastella myös omia sitoumuksiaan tutkimuksessa tutkijana, kuten mitä hän on

olettanut tutkimusta aloittaessa, ja ovatko ajatukset tutkimusta tehdessä muuttuneet (Tuomi & Sarajärvi 2018, 163). Opinnäytetyön aihe valikoitui opinnäytetyön tekijöiden kiinnostuksen ja aiempien työelämätahtokontaktien pohjalta. Opinnäytetyön kohde ja tarkoitus määriteltiin niiden ajankohtaisuuden ja vähäisen aiemman tutkimustiedon perusteella. Tukialus-hanke oli aloittanut etsivän ja jalkautuvan päihdetyön Helsingissä vuoden 2017 lopulla, eikä aiheesta tai työmuodosta ole aiemmin tehty tutkimusta. Opinnäytetyön suunnittelu alkoi syksyllä 2018 ja varsinainen tutkimus aloitettiin keväällä 2019. Opinnäytetyö valmistui vuoden 2020 alussa ja oli täten kestoaltaan kohtuullinen tutkimuksen luotettavuuden näkökulmasta. Opinnäytetyön tekijät olivat oman työnsä kautta lähellä tutkittavaa asiakasryhmää, minkä lisäksi Tukialus-hankkeen työ oli heille työnsä puolesta ennestään jonkin verran tuttua. Myös pähteisiin ja päihdetyöhön liittyvä teoretieto oli opinnäytetyön tekijöille ennestään tuttua. Koko opinnäytetyöprosessin ajan pyrittiin kuitenkin säilyttämään objektiivisuus sekä luopumaan ennako-oletuksista opinnäytetyön aihetta ja tutkimuskohdetta kohtaan, jotta tekijöiden aiemmat käsitykset tutkittavasta aiheesta ja kohderyhmästä eivät vaikuttaneet opinnäytetyön tuloksiin. Etsivä ja jalkautuva työ ammatillisena työmenetelmänä oli tekijöille vieraampi aihe, mistä syystä tutkimusaihe oli hyödyllinen opinnäytetyön tekijöiden ammatillisen osaamisen kehittymisen kannalta.

Aineiston keruun luotettavuuteen vaikuttavia näkökulmia ovat muun muassa, miten keruu on tapahtunut menetelmänä ja tekniikkana, aineiston keruuseen liittyvät erityispiirteet, kuten yksin tai kaksin haastattelemisen, yksilö- tai ryhmähaastattelun valinta ja vaikutus sekä mahdolliset ongelmat aineiston keruussa ja muut merkitykselliset seikat (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164). Haastatteluaineiston tallenteisiin ja litterointiin liittyvien ongelmien vaikutusten lisäksi luotettavuuteen liittyy tutkittavien maailman mahdollisimman hyvä kuvaaminen sekä luokittelun dokumentoinnin ja perustelemisen toteuttaminen uskottavasti. Luotettavuuteen vaikuttaa myös se, miten tutkija on käyttänyt käytössä olevaa aineistoa sekä tutkimuksessa käytetyt lähteet. (Hirsjärvi & Hurme 2008, 184-190.) Jotta saatiin vastauksia tutkimusongelmiin, tuli myös arvioida, onko kysytyt oleellisia kysymyksiä ja sitä, miten kysymykset on ymmärretty. Täten jo ennalta tehdyt valmistelut, kuten testihaastattelu ja sen pohjalta muodostetut teemahaastattelun apukysymykset lisäsivät tutkimuksen validiteettia. Opinnäytetyössä viitattiin myös lukuisiin lähteisiin ja aiempaan tutkittuun tietoon Suomesta ja kansainvälisesti, jota opinnäytetyön aiheeseen liittyen oli saatavilla.

Opinnäytetyön aineistonkeruumenetelmät ja niihin liittyvät erityispiirteet sekä aineiston analyysimenetelmän kuvaaminen ja perustelut tuotiin esiin opinnäytetyön toteutus –osiossa perusteellisesti. Aineistonkeruumenetelminä teemahaastattelut ja osallistuva havainnointi tuntuivat onnistuvan hyvin, vaikka haastateltavien asiakkaiden rekrytoinnissa oli aluksi haasteita ja aineiston keräämiseen kului oletettua pidempi aika. Haastattelujen teemoista keskusteltiin etukäteen ja sovittiin, kumpi opinnäytetyön tekijöistä on vastuussa haastattelemisesta ja kumpi ottaa tarkkailijan, muistiinpanojen kirjoittamisen ja lisäkysymysten esittäjän roolin. Rooleja vaihdeltiin, jotta tekijät saivat kokemuksia molemmista tavoista. Haastattelutilanteissa kiinnitettiin huomiota kieleen ja puhetapaan, jotta haastateltavat ymmärsivät, mitä heiltä kysyttiin, eikä mahdollisuuksia väärinymmärryksille päässyt näin muodostumaan. Haastattelupaikat valittiin niin, että ne olisivat mahdollisimman rauhallisia ja neutraaleja. Joitakin keskeytyksiä haastattelujen aikana kuitenkin esiintyi, ja ne saattoivat vaikuttaa tutkimuksen luotettavuuteen siten, että haastattelijan tai haastateltavan ajatus keskusteltavasta aiheesta katkesi.

Nauhoituksissa ei ilmennyt teknisiä ongelmia ja kaikki haastateltavat antoivat myös suostumuksensa nauhoittamiseen, joten haastatteluja ei tarvinnut kirjoittaa käsin. Opinnäytetyön tekijät olivat kuitenkin varautuneet tähän ottamalla haastattelutilanteisiin mukaan paperia ja kyniä. Litterointivaiheessa haasteeksi muodostui asiakkaiden haastattelunauhujen taustamelu, mikä edellytti tarkkuutta ja nauhojen takaisin kelausta moneen kertaan litteroinnin aikana. Litteroinnit jaettiin niin, että toinen tekijöistä litteroi kaikki asiakkaiden haastattelut, ja toinen työntekijöiden ryhmähaastattelun. Tämä koettiin sopivaksi jaksoksi, jotta molemmille opinnäytetyöntekijöille tuli nauhojen pituuden puolesta saman verran litteroitavaa.

Havainnointitilanteissa kaduilla tutkijoiden läsnäolo voi vaikuttaa kohderyhmän käyttäytymiseen ja toimintaan niin, että se heikentää tulosten luotettavuutta. Tutkijan ja tutkittavan vuorovaikutus liittyykin keskeisesti osallistuvaan havainnointiin. Tutkija siis vaikuttaa tutkittavan kokemukseen. Vuorovaikutukseen kuuluvat myös tunteet, joten niitä ei tule sulkea pois, kun arvioidaan tutkimustulosten luotettavuutta. Siksi tunteiden vaikutusta havaintoihin ja tuloksiin on hyvä kuvata. (Vilkkä 2006, 109.) Osallistuvassa havainnoinnissa säilytettiin Tukialus-hankkeen työntekijöihin sopiva fyysinen etäisyys ja

havainnoinnin aikana vältettiin tarpeetonta vuorovaikutustilanteisiin puuttumista keskittymällä vain kuuntelemiseen ja sivusta seuraamiseen. Tilanteissa pyrittiin kuitenkin olemaan hyvän kuulo- ja näköetäisyyden päässä tarkkojen havaintojen varmistamiseksi. Havainnointitilanteissa suurin osa kohdatuista asiakkaista suhtautui opinnäytetyön tekijöihin neutraalisti tai kiinnostuneesti. Kukaan ei kyseenalaistanut opinnäytetyön tekijöiden läsnäoloa. Osallistuvan havainnoinnin aikana vaikuttikin siltä, että tekijöiden läsnäolo ei vaikuttanut hankkeen asiakkaiden tai työntekijöiden toimintaan. Jos asiakkaat ottivat opinnäytetyön tekijöihin kontaktia, olivat he lähinnä mielissään siitä, että aiheesta tehdään tutkimusta. Opinnäytetyön aikana tekijöissä heräsi monenlaisia tunteita ilon ja onnistumisen hetkistä surun ja ärtymyksenkin tunteisiin. Näitä refleктоitiin yhdessä tekijöiden kesken ja myös Tukialus-hankkeen työntekijöiden kanssa. Tämän vuoksi niiden ei arvioitu vaikuttavan opinnäytetyön luotettavuuteen.

Havainnoinnin luotettavuuteen vaikuttaa sen kesto. Mitä pidempi se on, sitä vähemmän tutkija muuttaa kohderyhmän todellisuutta ja sitä tarkemman kuvan saa kohderyhmän toiminta- ja ajattelutavoista. (Vilka 2006, 97-98.) Osallistuvaan havainnointiin käytetty 14 tuntia viitenä eri kertana vaikutti riittävältä ajalta tarkan kuvan saamiseksi. Havainnointien pohjalta kirjoitettujen kenttäpäiväkirjojen luotettavuutta aineistona vahvisti se, että ne kirjoitettiin mahdollisimman pian havainnointikertojen jälkeen, jotta havainnot olivat tuoreessa muistissa. Havainnointien aikana oli myös mahdollista kirjata lyhyitä muistiinpanoja ja muistisanoja puhelimeen kenttäpäiväkirjojen kirjoittamista varten. Kenttäpäiväkirjat kerättiin useilla eri havainnointikerroilla ja eri puolilta Helsinkiä, jolloin niiden voitiin katsoa olevan kattava otos tutkittavasta aiheesta. Hyysalo (2009, 124) tuokin esiin, miten eri havainnointikertojen ja -kohteiden tuloksia on hyvä vertailla toisiinsa. Tämä täydentää ja myös kyseenalaistaa tuloksia, jolloin päästään rikkaampaan ja luotettavampaan tutkimustulokseen. Eri menetelmillä saatujen vastausten perusteella opinnäytetyön tuloksissa ei kuitenkaan ilmennyt eroavaisuuksia tai ristiriitoja. Havainnoinnin avulla tuloksia saatiin tosin rikastettua, sillä jalkautuessa kohdattiin ja keskusteltiin myös hankkeen kohderyhmään kuulumattomien ihmisten kanssa, joita ei pelkästään haastatteleamalla olisi tavoitettu.

Haastattelujen ja havainnointien aikana alkoi ilmetä nopeasti saturointia. Saturatiolla eli kylläntymisellä tarkoitetaan tutkimustulosten toistumista eri lähteistä ja sen katsotaan

myös vaikuttavan tulosten luotettavuuteen (Kananen 2017, 179). Asiakkaiden haastattelussa toimittiin joustavasti tarkkaa haastateltavien määrää etukäteen määrittelemättä seuraten, missä vaiheessa vastaukset alkoivat toistua, jolloin tehtiin päätös riittävästä määrästä. Haastatteluja toteutettiin viisi. Opinnäytetyöhön osallistuneet haastatellut asiakkaat olivat arvion mukaan riittävä ja sopiva tiedonantajaryhmä sekä laadullisesti että määrällisesti.

Tutkimuksen tiedonantajiin liittyy kysymyksiä, kuten millä perusteella heidät valittiin tutkimukseen, miten heihin otettiin yhteyttä ja kuinka paljon heitä tutkimuksessa kaikkiaan oli sekä tutkijan ja tiedonantajien suhde. Tiedonantajat saattavat esimerkiksi lukea tulokset ennen niiden julkaisua ja kommentoida niitä, jolloin tulosten muuttaminen tulee perustella tutkimuksessa. (Tuomi & Sarajärvi 2018, 164.) Tutkimustulosten luotettavuuden vahvistamiseksi heitä voidaan käyttää uskottavuuden määrittämisessä, jolla osoitetaan tutkijan tulkintojen ja tutkittavien tulkintojen välinen vastaavuus (Hirsjärvi & Hurme 2008, 189). Haastatellut asiakkaat valikoituivat tiedonantajaryhmäksi sattumanvaraisesti jalkautumistilanteissa ja he koostuivat eri sukupuolten edustajista. Haastatellut työntekijät taas koostuivat Tukialus-hankkeen työryhmän jäsenistä, jotka olivat opinnäytetyön työelämätaho ja tutkimuskysymysten toinen kohde. Aineistosta esille tulleet vastaukset eivät jättäneet tutkijoille analyysin luotettavuutta heikentävää tulkinnan varaa. Tähän vaikutti se, että asiakkaiden ja työntekijöiden tapa puhua ja ilmaista asioita sekä heidän käyttämänsä slangisanat olivat opinnäytetyön tekijöille tuttuja heidän työkokemuksensa puolesta. Haastatelluilta asiakkailta saatiin kuitenkin yhteystiedot, mikäli tutkimuksen analysointivaiheessa olisi tarvinnut palata joihinkin haastattelun kohtiin. Myös työntekijöille oli mahdollista lähettää tarkentavia kysymyksiä, mutta niin kutsutun osallistujatarkistuksen tekemiselle ei koettu tarvetta.

Analysointivaiheessa validiteettia vahvasti aineiston analysointi ja sen aikana ilmenneiden tulkintojen ääneen pohtiminen ja valintojen perusteleminen opinnäytetyön tekijöiden kesken. Analysoinnin luotettavuuden haasteena nähtiin aineiston runsaus ja monipuolisuus, joka haastoi analyysin loppuun saattamista ja keskeisiin tuloksiin pääsemistä. Luotettavuutta heikentävänä tekijänä ilmeni myös opinnäytetyön tekijöiden aiempi vähäinen kokemus tutkimuksen tekemisestä ja tutkimusmetodologioista. Toisaalta tämä myös lisäsi luotettavuutta, sillä tutkimuksen tekemiseen paneuduttiin prosessin edetessä huolel-

lisesti ja tehtyjä valintoja tarkasteltiin prosessin aikana jatkuvasti. Tästä syystä opinnäytetyön tekijöiden tutkintoon valmistuminen myös siirtyi kahdella kuukaudella. Toisaalta opinnäytetyöprosessiin käytetyn ajan ja panoksen ansiosta tekijöiden osaaminen ja tietotaito tutkittavaa aihetta ja tutkimusprosessia kohtaan lisääntyi merkittävästi.

Aineistoon palattiin jatkuvasti tutkimuksen viimeistelyyn saakka. Luotettavuuden näkökulmasta tämän voitiin katsoa tukevan analysoinnin ja tulosten muodostamisen onnistumista. Tulosten luotettavuutta lisäsivät ja syvensivät myös niihin sisällytetyt lainaukset, jotka kuvaavat autenttina tutkimuksen kohderyhmän sekä opinnäytetyön tekijöiden kokemuksia ja näkemyksiä tutkimuksen aiheesta. Lainaukset ovat haastattelusitaatteja tai otteita kenttäpäiväkirjoista. Tutkimus jää kuitenkin kesken, jos se pysähtyy pelkkiin analyttisiin johtopäätöksiin. Tutkimus näyttäytyy eri tavalla, kun tulokset yhdistetään teoreettisiin näkökulmiin ja ajankohtaisiin käytännön ongelmiin. Analyysin päättyessä tutkimuskohde saa uuden, tuoreen lähestymistavan, joka houkuttelee muita tutkijoita edelleen jatkamaan tutkimuksesta esille noussutta dialogia. (Ruusuvuori ym. 2010, 29.)

Analysoinnin jälkeen tuloksia vertailtiin muun muassa aikaisempiin tutkimuksiin samankaltaisista aiheista sekä rakennettiin ja muokattiin opinnäytetyön teoriaosuutta tulosten pohjalta. Opinnäytetyön tulosten perusteellinen pohtiminen lisäsi opinnäytetyön luotettavuutta. Pohdinnan perusteella tulosten voidaan katsoa olevan joiltakin osin yleistettävissä, sillä tulosten tueksi löytyy aiempaa tietoa esimerkiksi palvelujärjestelmän toimimattomuudesta ja asiakkaiden kohtaamisen merkityksellisyydestä. Vaikka tutkimuksen kohteena olivat ainoastaan Helsingin Tukialus-hankkeen työntekijöiden ja asiakkaiden kokemukset, palvelujärjestelmä sekä etsivän ja jalkautuvan päihdetyön menetelmät ovat kuitenkin pääasiassa samanlaisia koko Suomessa. Näin ollen tulosten voidaan katsoa olevan yleistettävissä päihteiden käyttäjien sekä etsivään ja jalkautuvaa päihdetyötä tekevien työntekijöiden kokemuksiin laajemminkin. Opinnäytetyön tulosten arvioidaan kuitenkin tuovan myös uutta tietoa päihteiden käyttäjien tarpeista sekä etsivästä ja jalkautuvasta päihdetyöstä ammatillisena työmenetelmänä sosiaali- ja terveysalan monipuoliselle palvelukentälle ja sen kehittämiseksi. Opinnäytetyön tuloksien voidaan katsoa olevan myös totuudellisia ja toistettavissa opinnäytetyöprosessin ja siihen sisältyvien valintojen tarkan kuvaamisen ja perustelemisen vuoksi.

Opinnäytetyön kohde ja sen tuloksiin liittyvät aiheet olivat opinnäytetyön tekohetkellä esillä mediassa sekä yhteiskunnallisessa ja poliittisessa keskustelussa, joten aiheen tutkiminen oli perusteltua ja ajankohtaista. Opinnäytetyöllä oli tärkeä merkitys sen työelämätaholle eli Tukialus-hankkeelle, joka osoitti koko tutkimusprosessin ajan vahvaa kiinnostusta ja kiitollisuutta työn tekemistä ja sen onnistumista kohtaan. Yhteistyö työelämätahon kanssa oli sujuvaa, mikä oli tärkeää myös opinnäytetyön tekijöille opinnäytetyön toteutumisen kannalta. Myös tutkimuksen kohteena olevat asiakkaat pitivät opinnäytetyön aihetta tärkeänä, ja jokainen haastateltu asiakas toivoi saavansa valmiin opinnäytetyön luettavakseen.

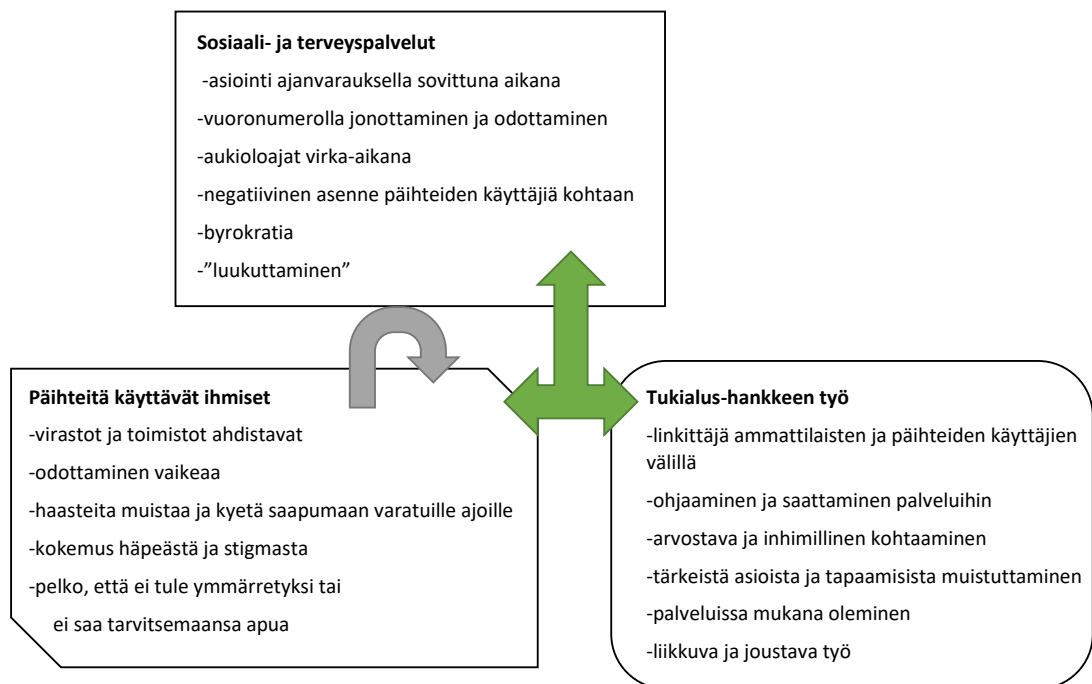
Opinnäytetyö oli merkityksellinen myös sen tekijöille. Opinnäytetyö vahvisti tekijöiden ammatillista osaamista päihteiden käyttäjien parissa työskennellessä. Opinnäytetyö lisäsi tietoisuutta päihteiden käyttäjien tarpeista ja antoi valmiuksia ohjata työskentelyä tulevaisuudessa enemmän asiakkaiden tarpeita vastaaviksi. Opinnäytetyö lisäsi myös ymmärrystä palvelujärjestelmän rakenteista ja rohkaisi kehittämään sekä omaa työtä että haastamaan perinteisiä toimintatapoja. Opinnäytetyö antoi kannustusta toimimaan aktiivisesti eri verkostoissa asiakkaiden osallisuuden edistämiseksi sekä huumeiden käyttöön liittyvän stigman ja häpeän poistamiseksi.

9 JOHTOPÄÄTÖKSET JA JATKOTUTKIMUSAIHEET

Osiossa kuvataan opinnäytetyön keskeisiä johtopäätöksiä. Osioon on myös sisällytetty ehdotelmia jatkotutkimuksen aiheiksi.

Palvelujärjestelmän kehittäminen

Opinnäytetyön keskeisenä johtopäätöksenä voidaan todeta, että nykyinen sosiaali- ja terveyspalvelujärjestelmä ei tavoita kaduilla kaikkein heikoimmassa asemassa olevia päihde- ja mielenterveysongelmaisista ihmisistä eikä näin ollen pysty vastaamaan heidän tarpeisiinsa. Palvelujärjestelmä on toimimaton, sillä nämä ihmiset eivät osaa asioida palveluissa tai palveluiden rakenteet sulkevat heidät palveluiden ulkopuolelle. Opinnäytetyön teoreettisessa viitekehyksessä perusteltiin etsivän työn tarvetta juuri sillä, että palvelut eivät ole kaikkien saatavilla ja niihin liittyvät kriteerit ja toimintatavat poissulkevat ihmisiä avun ja tuen piiristä. Byrokratia ja joustamattomuus estävät myös inhimillistä kohtaamista, joka oli opinnäytetyön tulosten perusteella päihde- ja mielenterveysongelmaisille ihmisille tärkeää. Kuviossa 4 esitetään malli palvelujärjestelmän toiminnasta, päihteiden käyttäjien haasteista sekä etsivän ja jalkautuvan päihdetyön roolista päihteiden käyttäjien tukena palvelujärjestelmään pääsemisessä.

KUVIO 4. Tukialus-hanke päihteiden käyttäjien tukena palvelujärjestelmässä

Sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmässä ihmisten yksilölliset tarpeet tulisi huomioida paremmin. Yleispätevät kriteerit eivät sovi päihteiden käyttäjien haastaviin elämäntilanteisiin. Talvelujärjestelmä vaatisi selkeämpää työnjakoa eri talveluiden välillä tai tahon, jolla olisi kokonaisvastuu asiakkaan tilanteesta, koska päihteiden käyttäjät tarvitsevat usein useita eri talveluja samanaikaisesti. Tällainen taho voisi olla esimerkiksi ammatillinen tukihenkilö tai vertainen, joka voisi työskennellä asiakkaan kanssa haittoja vähentävän tai kuntouttavan työotteen viitekehuksesta asiakkaan tilanteesta ja motivaatiosta riippuen. Opinnäytetyön tulosten perusteella tarvittaisiin enemmän myös kaduille jalkautuvia sosiaali- ja päihdetyön sekä etuusjärjestelmän ammattilaisia, jotka kykenisivät tekemään läheteitä ja etuuksia koskevia päätöksiä kaduilta käsin.

Talvelujärjestelmässä vaikuttaa olevan lisäksi puutteita haittoja vähentävän työn näkökulmasta. Opinnäytetyön tulosten perusteella päihteiden käyttäjät tarvitsevat terveysneuvontapisteitä vuorokauden ajasta ja paikasta riippumatta laajemmin kuin mitä esimerkiksi Helsingissä on nyt saatavilla. Haittoja vähentävällä työllä on tunnetusti laajoja kansanterveydellisiä ja -taloudellisia vaikutuksia, joten sen tulisi nykyistä paremmin vastata päihteiden käyttäjien tarpeisiin. Tällä on merkitystä päihteiden käyttäjien tavoittamisen lisäksi yhteiskunnan kustannustehokkuuden näkökulmasta.

Etsivän päihdetyön tarpeellisuus

Keskeisenä johtopäätöksenä voidaan myös havaita etsivän päihdetyön tarpeen syntyvän talvelujärjestelmän puutteista. Etsivän päihdetyön vakiinnuttamista osaksi sosiaali- ja terveystalvelujärjestelmää olisi perusteltua selvittää tarkemmin. Esimerkiksi ihmisen subjektiivinen oikeus etsivään päihdetyöhön vähentäisi eriarvoisuutta. Etsivän päihdetyön vakiinnuttaminen vaikuttaisi myös positiivisesti talvelujärjestelmän toimintaan siten, että sen rakenteet eivät enää aiheuttaisi nykyisenlaista ulossulkemista. Kokemukset Tukialus-hankkeen tuottamasta etsivästä päihdetyöstä olivat pelkästään positiivisia ja työ vastasi monilta osin päihteiden käyttäjien tarpeisiin. Talvelujärjestelmän toimimattomuuden perusteella päihteiden käyttäjät eivät ole välttämättä ainoa väestöryhmä, joka hyötyisi etsivän työn pysyväisluontoisuudesta. Tätä olisi hyödyllistä tutkia tarkemmin etsivän työn yhä näkyvämmäksi tekemisen ja tarpeellisuuden osoittamisen lisäämiseksi muunkin kuin lakisääteisenä talveluna olevan etsivän nuorisotyön kohdalla.

Tukialus-hankkeen työhön on alusta alkaen sisältynyt vertaistyöntekijöiden perehdyttäminen ja mukaan ottaminen etsivään ja jalkautuvaan työhön. Vertaisten kokemusten tutkiminen rajattiin kuitenkin opinnäytetyön ulkopuolelle, jotta työstä ei olisi tullut liian laaja. Jatkotutkimusaiheena olisikin perusteltua selvittää, miten esimerkiksi vertaistyöntekijät ja kokemusasiantuntijat vaikuttavat palveluihin integroitumiseen ja luottamuksen rakentumiseen.

Asennemuutos ja osaamisen lisääminen

Opinnäytetyön tulosten perusteella havaittiin kehittämistarvetta itse palvelujärjestelmän lisäksi siellä olevissa asenteissa ja tavassa kohdata päihteitä käyttäviä ihmisiä. Päihteiden käyttöön liittyvän stigma ja leimaamisen kokemukset toistuivat tuloksissa. Päihteiden käyttäjät tulisi kohdata ihmisinä siinä, missä muutkin. Palvelujärjestelmässä vallitseva ymmärtämättömyys sekä tietämättömyys päihdesairautta ja päihdekulttuuria kohtaan vaikuttaakin olevan yksi tekijä, joka vaikeuttaa päihteiden käyttäjien asioiden etenemistä ja johtaa ulossulkevaan toimintaan. Ammattilaisilta vaadittaisiin inhimillisempää työtettä sekä osaamisen ja koulutuksen lisäämistä päihteiden käyttöön liittyviin ilmiöihin ja alakulttuureihin. Tarpeellista olisi myös osaamisen kehittäminen päihteiden käytön ja riippuvuuskäyttäytymisen yksilöllisiin taustoihin ja vaikutuksiin liittyen.

Toimiva käytäntö

Positiivisten kokemusten ja hyötyjen perusteella Tukialus-hankkeen toteuttamaa työtä voidaan pitää malliesimerkkinä etsivän päihdetyön hyvästä käytännöstä Suomessa. Tukialuksen työntekijät parantavat merkittäväällä tavalla päihteiden käyttäjien yhteiskunnallista asemaa sekä konkreettisesti että tuoden näkyväksi ja kuulluksi heidän tarpeitaan ja olemassaoloaan, kun palvelujärjestelmä ei vastaa. Tukialus-hankkeen työtä voisi sellaisenaan mallintaa käytettäväksi päihteiden käyttäjien keskuudessa missä tahansa.

LÄHTEET

- Aalto, M. (2018). Huumeet ja mielenterveys. Teoksessa Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (toim.), *Huume- ja lääkeriippuvuudet*. (s. 199-204). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- A 543/2008. Valtioneuvoston asetus huumaussaineina pidettävistä aineista, valmisteista ja kasveista. Saatavilla 26.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080543>
- A-klinikkasäätiö. Haittoja vähentävän työn opas. Völjy-kehittämishankkeessa koetut hyvät käytännöt. Saatavilla 25.1.2020 https://a-klinikkasaaatio.fi/sites/default/files/quickuploads/file/haittoja_vahentavan_tyon_opas_voljy.pdf
- Alasuutari, P. & Lampinen, M. (2007). OECD ja suomalaisen projektiyhteiskunnan synty. Teoksessa K. Rantala & P. Sulkunen (toim.), *Projektiyhteiskunnan käänköpuolia* (2. painos), (s. 56-70). Tampere: Tammer-Paino.
- Andersson, B. (2013). Finding ways to the hard to reach – considerations on the content and concept of outreach work. *European journal of social work*, 16:2, 171-186. Saatavilla 31.1.2020 <https://www-tandfonline-com.anna diak.fi/doi/pdf/10.1080/13691457.2011.618118?needAccess=true>
- Annala, T., Saarelainen, R., Stengård, E. & Vuori-Kemilä, A. (2007). *Mielenterveys- ja päihdetyö: yhteistyötä ja kumppanuutta*. (4.uud.p.). Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Diakonissalaitos. Jalkautuvaa päihdetyötä – Tukialus-hanke 2019-2021. (22.3.2019). Saatavilla 25.1.2020 <https://www.hdl.fi/blog/2019/03/22/tukialushanke/>
- EMCDDA. Euroopan huumeraportti 2019. Saatavilla http://www.emcdda.europa.eu/system/files/publications/11364/20191724_TDAT19001FIN_PDF.pdf
- Eskola, J. & Suoranta, J. (2008). *Johdatus laadulliseen tutkimukseen*. (8.painos). Tampere: Vastapaino.
- Flick, U. (2009). *An introduction to qualitative research*. (4. uud. p.). London: SAGE Publications Ltd.

- Gunnar, T. & Vuori, E. (2017). Huumausaineet Suomessa - jäteveden rooli käytön osoittajana. Saatavilla <https://www.terveysportti.fi/xmedia/duo/duo13805.pdf>
- Hakkarainen, P. & Tammi, T. (13.2.2018). Huumeiden käytön rangaistavuudesta tulisi luopua. THL-blogi. Saatavilla 25.1.2020 <https://blogi.thl.fi/huumeiden-kayton-rangaistavuudesta-tulisi-luopua/>
- Heinonen, J. (2012). Miesten kokemuksia köyhyydestä ja asiakkuudesta. Teoksessa Forssen, K., Roivainen, I., Ylinen, S. & Heinonen, J. (toim.), *Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011* (s. 197-222). EU: Unipress.
- Hiltunen, K. (2014). Työntekijöiden kokemustieto asiakkaiden hyvinvoinnin edistämisessä. Teoksessa A. Nieminen, A. Tarkiainen & E. Vuorio (toim.), *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus* (s. 107-118). (Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177). Tampere: Suomen Yliopistopaino -Juvenes Print Oy.
- Hirsjärvi, S. & Hurme, H. (2008). *Tutkimushaastattelu. Teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Helsinki: Yliopistopaino.
- Hjort, H. (1995). *Etsivän työn psykologia*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Holmberg, J. (2010). *Päihderiippuvuudesta elämönhallintaan*. (1.p.). Helsinki: Edita Prima Oy.
- Holopainen, A. & Surakka, V-M. (31.3.2019). Lääkkeiden väärinkäyttö. Saatavilla 25.1.2020 <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/laakkeet/laakkeiden-vaarinkaytto>
- Hussein Rassool, G. (2011). *Understanding Addiction Behaviours. Theoretical and Clinical Practice in Health and Social Care*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Huttunen, J. (2013). Alkoholi terveysriskinä. Teoksessa T. Peltoniemi (toim.), *Pääasiana alkoholi. Käyttö, haitat, hoito, politiikka nyt ja 2040* (s. 11-16). Helsinki: Lönnberg Painot Oy.
- Hyysalo, S. (2009). *Käyttäjä tuotekehityksessä. Tieto, tutkimus, menetelmät*. (Taideteollisen korkeakoulun julkaisu B 97). Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy.
- Juhila, K. (2013). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. (5. painos). Vantaa: Hansaprint Oy.

- Juhila, K. (2018). *Aika, paikka ja sosiaalityö*. Tampere: Kustannusosakeyhtiö Vastapaino Oy.
- Juvonen, T. (2005). Osallisuuden kytkennät etsivään työhön -katunuoret. Teoksessa T. Kopomaa & T. Meltti (toim.), *Kaupunkisosiaalityötä paikantamassa* (s. 37-54). Helsinki: Yliopistopaino.
- Juvonen, T. (2010). Etsivä työ nuorten tukimuotona. Teoksessa T. Laine, S. Hyväri & P. Vuokila-Oikkonen (toim.), *Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla* (s. 67-84). Helsinki: Tammi.
- Kaartinen-Koutaniemi, J. (2012). *Etsivässä työssä. Kauan sä aiot olla siinä*. Helsinki: LK-kirjat.
- Kainulainen, H. (9.8.2016). Huumeet ja laki. Päihdelinkki. Saatavilla 25.1.2020 <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/paihteet-ja-yhteiskunta/huumeet-ja-laki>
- Kananen, J. (2013). *Case-tutkimus opinnäytetyönä*. (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 143). Jyväskylä: Suomen Yliopistopaino Oy.
- Kananen, J. (2015). *Opinnäytetyön kirjoittajan opas. Näin kirjoitan opinnäytetyön tai pro gradun alusta loppuun*. (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 202). Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Kananen, J. (2017). *Laadullinen tutkimus pro graduna ja opinnäytetyönä*. (Jyväskylän ammattikorkeakoulun julkaisuja 234). Jyväskylä: Jyväskylän ammattikorkeakoulu.
- Karjalainen, P., Metteri, A. & Strömberg-Jakka, M. (16.5.2019). Tiekartta 2030. Aikuisien parissa tehtävän sosiaalityön tulevaisuus selvitys. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2019:41. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161612/R41_19_Tiekartta_2030.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kaskela, T. (2019). *Suomen huumeitilanne tutkimustiedon valossa*. Haaste 4/2019, 30-31.
- Kaukonen, O. (2019). Päihdehuollon kehitys ja sosiaaliset oikeudet. Teoksessa A. Pehkonen, T. Kekoni & K. Kuusisto (toim.), *Oikeus päihdehuoltoon* (s. 83-113). Tampere: Vastapaino.
- Kaukonen, O. (27.1.2020). Päihdehuolto määrän sukupolven jälkeen? Saatavilla 30.1.2020 https://tietopuu.a-klinikkasaatio.fi/blogi/olavi_kauko-

nen_paihdehuolto_maran_sukupolven_jalkeen?&utm_source=twitter&utm_medium=social-media&utm_campaign=addtoany&utm_campaign=unspecified&utm_content=unspecified&utm_medium=email&utm_source=apsis-anp-3

- Keskusrikospoliisi (27.4.2018). Tiedote. Huumausainerikosten määrä jatkaa kasvuaan – nettikaupasta tullut tärkeä välityskanava. Saatavilla https://www.poliisi.fi/instancedata/prime_product_julkaisu/intermin/embeds/polisenax-wwwwstructure/69911_Tilannekatsaus_huumaus- ja_dopingainerikollisuudesta.pdf?ac228b2877abd588
- Kivelä, P. (2018). Huumeiden aiheuttamat elimelliset terveyshaitat. Teoksessa Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (toim.), *Huume- ja lääkeriippuvuudet* (s. 205-213). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Kloppenburger, R. & Hendriks, P. (2013). Outreach approaches in the private domain: An international study. *European Journal of Social Work* 16(5), 605-619. Saatavilla <https://www.tandfonline.com/anna diak/doi/pdf/10.1080/13691457.2012.732930?needAccess=true>
- Kotovirta, E. & Tuukka, T. (2018). Huumeiden käytön aiheuttamien haittojen vähentäminen ja ehkäisy. Teoksessa Aalto, M., Alho, H. & Niemelä, S. (toim.), *Huume- ja lääkeriippuvuudet* (s. 187-197). Helsinki: Kustannus Oy Duodecim.
- Kukkola, J. (2018). Kokemuksen tutkimuksen metatiede: kokemuksen käsitteen käytön ja kokemuksen ehtojen tutkimus. Teoksessa J. Toikkanen & I.A. Virtanen (toim.), *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö* (s. 41-63). Rovaniemi: Lapland University Press. Saatavilla https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/63420/Kokemuksen_tutkimus_VI_Toikkanen_Virtanen_pdf.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kumar, R. (2014). *Research methodology. A step-by-step guide for beginners*. (4. edition). SAGE Publications Ltd.
- Kuusisto, K. & Kalliomaa-Puha, L. (2019.) Päihdeongelmaisen asiakkaan asema ja oikeudet - mitä sosiaalihuoltolain uudet välineet tarkoittavat päihdehuollossa? Teoksessa A. Pehkonen, T. Kekoni & K. Kuusisto (toim.), *Oikeus päihdehuoltoon* (s. 83-113). Tampere: Vastapaino.

- Kuussaari, K. (2006). *Näkemyksen kirjo, sirpaloitunut tieto. Terveysthuollon, sosiaali-toimen ja nuorisotoimen työntekijöiden käsityksiä huumeiden käyttäjien hoitopalvelujärjestelmästä*. Stakes. Tutkimuksia 155. Vaajakoski: Gummerus Kirjapaino Oy. (Väitöskirja, Turun yliopisto).
- Kylmänen, P. (15.7.2016). Vieroitusoireiden hoito. Saatavilla 25.1.2020 <https://paihde-linkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/alkoholi/vieroitusoireiden-hoito>
- L 1062/1989. Erikoissairaanhoidolaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1989/19891062>
- L 1102/2017. Alkoholilaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2017/20171102#Pidp445995328>
- L 1116/1990. Mielenterveyslaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/smur/1990/19901116>
- L 1285/2016. Nuorisolaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2016/20161285#Pidp447542416>
- L 1301/2014. Sosiaalihuoltolaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2014/20141301>
- L 1999/731. Suomen perustuslaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1999/19990731>
- L 373/2008. Huumausainelaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/alkup/2008/20080373>
- L 41/1986. Päihdehuoltolaki. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1986/19860041>
- Laine, T. (2018). Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa R. Valli (toim.), *Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Näkökulmia aloittelevalle tutkijalle tutkimuksen teoreettisiin lähtökohtiin ja analyysimenetelmiin* (s. 29-50). (5. uudistettu painos). Jyväskylä: PS-kustannus.
- Lappalainen-Lehto, R., Romu, M-L. & Taskinen, M. (2008). *Haasteena päihdeet. Ammatillisen päihdetyön perusteita*. (1.p.). Helsinki: WSOY Oppimateriaalit Oy.
- Lune, H. & Berg, B.L. (2017). *Qualitative Research Methods for the Social Sciences*. (9. uud. p.). Edinburgh: Pearson.
- Lydén, H. (26.5.2009). Päihdeet ja aggressiivisuus. Saatavilla 25.1.2020 <https://paihde-linkki.fi/fi/tietopankki/tietoiskut/aggressiivisuus-ja-vakivalta/paihdeet-ja-aggressiivisuus>

- Lääkäriliitto. Potilaan päihdeongelma. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.laakari-liitto.fi/laakarinetiikka/mielenterveys-ja-paihdepotilaat/potilaan-paihdeongelma/>
- Matthies, A-L. (2017). Osallistumisen lupaus ja petos hyvinvointivaltiossa. *Sosiologia* (2/2017), 149–165. Saatavilla https://www.uef.fi/documents/364780/1847612/Matthies_Osallistumisen_lupaus_ja_petos.pdf/1b66bd1b-e017-4f75-af69-846345a35698
- Metteri, A. (2012). *Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset*. Tampere: Tampereen yliopisto. (Väitöskirja, Tampereen yliopisto). Saatavilla <https://trepo.tuni.fi/bitstream/handle/10024/66973/978-951-44-8956-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- Mielenterveystalo. F10-19 Päihdeiden käyttöön liittyvät häiriöt. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.mielenterveystalo.fi/aikuiset/Tietopankki/Diagnoosi-tietohaku/F10-19/Pages/default.aspx>
- Mikkonen, M., Kauppinen, J., Huovinen, M. & Aalto, E. (2007). Etsivä työ Euroopan syrjäytyneiden väestönosien parissa. Suuntaviivoja yhdenmukaisiin etsivän työn palveluihin. Amsterdam: Correlation Network.
- Muunto-hanke. (21.1.2020). Kadulta labraan. Saatavilla 2.2.2020 <https://muunto-hanke.fi/kadultalabraan>
- Määttä, A. (2012). *Perusturva ja poiskäännyttäminen*. (Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja. A Tutkimuksia 1455-9919; 36). Helsinki: Diakonia-ammattikorkeakoulu. (Väitöskirja, Tampereen yliopisto). Saatavilla https://www.theseus.fi/bitstream/handle/10024/140360/A_36_ISBN%209789524931762.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Mönkkönen, K. (2002). Dialogisuus kommunikaationa ja suhteena. Vastaamisen, vallan ja vastuun merkitys sosiaalialan asiakastyön vuorovaikutuksessa. Kuopio: Kuopion yliopisto. (Väitöskirja, Kuopion yliopisto).
- Mönkkönen, K. (2018). Vuorovaikutus asiakastyössä. Asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla. Helsinki: Gaudeamus Oy.
- Niemi, P. (2014). Hyvä, paha valta. Teoksessa M. Laitinen & A. Niskala (toim.), *Asiakkaat toimijoina sosiaalityössä* (s. 31-54). (2. painos). Vantaa: Hansaprint Oy.

- Nieminen, A. (2014). Kokemustiedon määritelmä ja muodot –Kohti uutta kokemuksen politiikkaa. Teoksessa A. Nieminen, A. Tarkiainen & E. Vuorio (toim.), *Kokemustieto, hyvinvointi ja paikallisuus* (s. 14-30). (Turun ammattikorkeakoulun raportteja 177). Tampere: Suomen Yliopistopaino -Juvenes Print Oy.
- Nikander, J., Juntunen, E., Holmberg, A. & Tuominen-Thuesen, M. (2017). *Aikuisten parissa tehtävän sosiaalialan työn osaamistarpeet*. Opetushallitus. Raportit ja selvitykset 2017:13.
- Närhi, K., Kokkonen, T. & Matthies, A-L. (2014). Asiakkaiden osallisuus ja työntekijöiden harkintavalta palvelujärjestelmässä. *Janus* (22/3) 2017, 227–244. Saatavilla 25.1.2020 <https://journal.fi/janus/article/view/51212/15670>
- Pehkonen, A., Kekoni, T. & Kuusisto, K. (2019). On aika puhua päihdeongelmaisten asiakkaiden oikeudesta päihdehuoltoon. Teoksessa A. Pehkonen, T. Kekoni & K. Kuusisto (toim.), *Oikeus päihdehuoltoon* (s. 83-113). Tampere: Vastapaino.
- Perttula, J. (2011). Kokemus ja kokemuksen tutkimus: Fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa J. Perttula & T. Latomaa (toim.), *Kokemuksen tutkimus. Merkitys – Tulkinta - Ymmärtäminen* (s. 115-162). (4. painos). Tampere: Juvenes Print.
- Perälä, J. (2011). ”Miksi lehmät pitää tappaa?” *Etnografinen tutkimus 2000-luvun alun huumemarkkinoista Helsingissä*. (THL tutkimuksia 56). Helsinki: Yliopistopaino. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). Saatavilla 25.1.2020 https://www.academia.edu/9609014/Miksi_lehm%C3%A4t_pit%C3%A4_tappaa_-_Etnografinen_tutkimus_2000-luvun_alun_huumemarkkinoista_Helsingiss%C3%A4_-_Ethnographical_study_of_the_drug_market_in_Helsinki_in_the_early_2000s
- Perälä, R. (2012). Haittojen vähentäminen suomalaisessa huumehoidossa. Etnografinen tutkimus huumeongelman yhteiskunnallisesta hallinnasta 2000-luvun Suomessa. (Sosiaalitieteiden laitoksen julkaisuja 2012:6). Helsinki: Unigrafia. (Väitöskirja, Helsingin yliopisto). Saatavilla <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/30102/haittoje.pdf?sequence=1&isAllowed=y>

- Perälä, R. (16.10.2019). "Enemmähän mä olen apina kuin ihminen." -Poistaisiko uusi Marraskuun liike huumeriippuvaisten kokemaa häpeää? Yle-verkkouutiset. Saatavilla 25.1.2020 <https://yle.fi/uutiset/3-11022689>
- Pitkänen, T. & Levola, J. (2016). Päihde- ja mielenterveysongelmat kuormittavat toimintakykyä. Saatavilla https://tiedostot.a-klinikkasaatio.fi/tutkitua/Tiimi_516.pdf
- Poikonen, H. (2018). Peruspalveluiden saavutettavuus ja oikeusturva päihdehuollossa. Ehkäisevä päihdetyö EHYT ry. 1.painos. Saatavilla http://www.ehyt.fi/sites/default/files/tiedostot/peruspalveluiden_saavutettavuus_verkkoon.pdf
- Poliisi. Rikokset. Rikosilmiöitä. Huumausainerikokset. Huumausainerikollisuuden tilannekatsaus 2014-2015. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.poliisi.fi/rikokset/rikosilmioita/huumausainerikokset>
- Päihdelinkki. Tietopankki. Alkoholi. Saatavilla 25.1.2020 <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/pikatieto/alkoholi>
- Päihdelinkki. Tietopankki. Perustietoa huumausaineista. Saatavilla 25.1.2020 <https://paihdelinkki.fi/sgn/tietopankki/tietoiskut/perustietoa-huumausaineista>
- Rhodes, T. (1996). Outreach work with drug users: Principles and practise. Council of Europe. Saatavilla <https://books.google.fi/books?id=8TdgVB-biLrcC&printsec=frontcover&hl=fi#v=onepage&q&f=false>
- Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (2010). Haastattelun analyysin vaiheet. Teoksessa Ruusuvuori, J., Nikander, P. & Hyvärinen, M. (toim.), *Haastattelun analyysi* (s. 9-36). Tampere: Vastapaino.
- Sand, A. (2011). Working with Young People at Risk – A Practical Manual. Amsterdam: The Correlation network. Saatavilla <https://eurotox.org/wp/wp-content/uploads/Working-with-young-people-at-risk.pdf>
- Svensson, N. P., Horner-Knight, S., Husebye, T., Muerwald, S. & Schaffranek, J. (2003). Outreach work with young people, young drug users and young people at risk. Emphasis on secondary prevention. Saatavilla 1.2.2020 <https://rm.coe.int/1680745fdc>
- Särkelä, A. (2001). Välittäminen ammattina. -Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Osuuskunta Vastapaino.

- Särkelä, M. (11.9.2009). Päihteiden käyttö ja yhteiskunnallisen osallisuuden ongelmat. Saatavilla 25.1.2020 <https://paihdelinkki.fi/fi/tietopankki/tietois-kut/paihteet-ja-yhteiskunta/paihteidenkaytto-ja-yhteiskunnallisen-osallisuuden>
- Tammi, T. (2007). Medicalising Prohibition. Harm Reduction in Finnish and International Drug Policy. STAKES.
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Alkoholi. Näin Suomi juo. Saatavilla 2.2.2020 <https://thl.fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/alkoholi/nain-suomi-juo>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. Keskeiset käsitteet. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/ehkaiseva-paihdeyto/mita-ehkaiseva-paihdeyto-on/keskeiset-kasitteet>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Alkoholi, tupakka ja riippuvuudet. Päihdehaitat käyttäjälle, läheisille ja yhteiskunnalle. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdehaitat-kayttajalle-laheisille-ja-yhteiskunnalle>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Huumeet. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/huumeet#Huumeekuolemat>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. (2015). Huumetilanne Suomessa 2014. Saatavilla http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/125568/THL_RAPO1_2015_web%20%281%29.pdf?sequence=1&isAllowed=y#%5B%7B%22num%22%3A352%2C%22gen%22%3A0%7D%2C%7B%22name%22%3A%22Fit%22%7D%5
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Hyvinvointi- ja terveyserot. Eriarvoisuus. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Kansantaudit. Yleistietoa kansantaudeista. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/web/kansantaudit/yleistietoa-kansantaudeista>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päihdehoito. Alkoholi- ja huumaussaineongelmien varhainen tunnistaminen. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/paihdeongelmaisten-palvelut/alkoholi-ja-huumaussaineongelmien-varhainen-tunnistaminen>

- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Päihdehoito. Palvelujärjestelmän tutkimus. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/web/alkoholi-tupakka-ja-riippuvuudet/paihdehoito/palvelujarjestelman-tutkimus>
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Suomalaisten huumeiden käyttö ja huumeasenteet 2018. Saatavilla 25.1.2020 http://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/137660/Suomalaisten_huumeiden_k%C3%A4ytt%C3%B6_ja_huumeasenteet_2018_tilastoraportti.pdf?sequence=3&isAllowed=y
- Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Tutkimus ja kehittäminen. Jätevesitutkimus. Saatavilla 25.1.2020 <https://thl.fi/fi/tutkimus-ja-kehittaminen/tutkimukset-ja-hankkeet/jatevesitutkimus>
- Terveyskirjasto. Päihde- ja huumeriippuvuus. Saatavilla 25.1.2020 https://www.terveyskirjasto.fi/terveyskirjasto/tk.koti?p_artikkeli=dlk00414
- Tilastokeskus. Tilastot. Kuolemansyyt. 2018. Huumeisiin ja alkoholiin kuolleita aiempaa enemmän. Saatavilla 25.1.2020 http://tilastokeskus.fi/til/ksyyt/2018/ksyyt_2018_2019-12-16_tie_001_fi.html
- Toikko, T. (2012). *Sosiaalipalveluiden kehityssuunnat*. Tampere: Tampereen Yliopistopaino Oy – Juvenes Print.
- Tuomi, J. & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta. (2019). Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa. Saatavilla https://www.tenk.fi/sites/tenk.fi/files/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2019.pdf
- Törmä, S., Huotari, K. & Pitkänen, S. (2007). *Kaupunkipäihdetyön haasteet ja toimintamallit Helsingissä*. Helsinki: Helsingin kaupungin tietokeskus.
- Valtioneuvosto. Marinin hallitus. Hallitusohjelma. Osallistava ja osaava Suomi –sosiaalisesti, taloudellisesti ja ekologisesti kestävä yhteiskunta. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/161931/VN_2019_31.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Vilka, H. (2006). *Tutki ja havainnoi*. Helsinki: Tammi.
- Vinkki.info. Haittojen vähentäminen. Saatavilla 25.1.2020 <https://www.vinkki.info/haittojen-vahentaminen>

Wahlbeck, K., Hietala, O., Kuosmanen, L., McDaid, D., Mikkonen, J., Parkkonen, J., Reini, K., Salo-vuori, S. & Tourunen, J. (7.2.2018). Toimivat mielenterveys- ja päihdepalvelut. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 89/2018. Saatavilla http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/160554/89-2017-YhdessaMielin_valmis.pdf

West, R. (2006). *Theory of Addiction*. Oxford: Blackwell Publishing Ltd.

LIITE 1. Teemahaastattelurunko Tukialus-hankkeen asiakkaille

Minkälaisia kokemuksia ihmisillä on Tukialus-hankkeen työstä

Miten ja missä yhteydessä ensimmäinen kohtaaminen Tukialus-hankkeen työntekijöiden kanssa tapahtui

Miltä kohtaamiset työntekijöiden kanssa ovat tuntuneet

Mitä asiakkaat ajattelevat jalkautuvasta ja etsivästä haittoja vähentävästä työstä sekä sosiaalisesta huolenpidosta kaduilla ja julkisilla paikoilla

Minkälaisia kokemuksia asiakkailla on hankkeen työntekijöiden kanssa asioimisesta

Mitä asiakkaat ajattelevat siitä, että huumeiden käyttäjille on tarjolla tällaista apua

Ovatko asiakkaat saaneet Tukialus-hankkeen työntekijöiltä apua

Kokevatko asiakkaat olevansa Tukialus-hankkeen asiakkaita

Mitä asiakkaat ajattelevat työntekijöiden repun sisällöstä

Onko asiakkailla huonoja kokemuksia Tukialus-hankkeesta

Minkälaisia tarpeita päihteitä käyttävillä ihmisillä on Tukialus-hankkeen työlle

Minkälaisiin asioihin asiakkaat ovat pyytäneet ja/tai saaneet apua Tukialus-hankkeen työntekijöiltä

Minkälaisia tarpeita asiakkaat kokevat kadulla olevilla päihteiden käyttäjillä olevan

Mihin asioihin asiakkaat toivoisivat saavansa apua tai tukea

Miten päihteitä käyttävät ihmiset kokevat, että Tukialus-hankkeen työtä voisi kehittää

Onko jotain, mitä asiakkaat kaipaisivat Tukialuksen työhön vielä lisää

Mitä Tukialus-hankkeen työssä voisi asiakkaiden mielestä kehittää

Minkälaisia toiveita asiakkailla on hankkeelle jatkossa

Minkälaista apua kaduilla liikkuvat päihteiden käyttäjät tarvitsevat asiakkaiden mielestä tulevaisuudessa

Tuleeko asiakkailla vielä mieleen kokemuksia, tarpeita tai kehittämisideoita omasta tai muiden päihteiden käyttäjien näkökulmasta Tukialus-hankkeelle

LIITE 2. Teemahaastattelurunko Tukialus-hankkeen työntekijöille

Miten Tukialus-hankkeen työntekijät kokevat työnsä

Minkälaisia kokemuksia Tukialus-hankkeen työntekijöillä on etsivästä ja jalkautuvasta haittoja vähentävästä työstä ja sosiaalisesta huolenpidosta kaduilla

Miltä hankkeen työntekijöistä on tuntunut kohdata päihteitä käyttäviä ihmisiä Tukialus-hankkeessa

Miten työntekijät kokevat hankkeen kohderyhmän kanssa työskentelyn

Minkälaisia tarpeita hankkeen kohtaamilla ihmisillä on

Minkälaisissa asioissa työntekijät ovat auttaneet asiakkaita

Miten Tukialus-hankkeessa tehtävää työtä voisi työntekijöiden mielestä kehittää

LIITE 3. Suostumuslomake asiakkaille

Arvoisa Tukialuksen työntekijöitä kadulla tavannut,

Olemme kaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijaa ja teemme parhaillaan loppu-työtämme. Tutkimme Tukialuksen työntekijöitä tavanneiden (eli sinun) kokemuksia siitä, mitä mieltä he ovat Tukialuksessa tehtävästä työstä. Tarkoituksena on myös kehittää Tukialuksen toimintaa. Tutkimus toteutetaan haastattelujen ja havainnoinnin avulla. Pyydämme haastateltavilta suostumuksen haastattelujen toteuttamiseksi.

Tulemme käsittelemään kaiken saamamme tiedon luottamuksellisena ja siten, ettei kukaan haastateltava ole tunnistettavissa missään vaiheessa työtämme. Haastatteluista saatua tietoa käytetään ainoastaan lopputyössämme.

Haastatteluun osallistuminen on vapaaehtoista ja luvan voi perua koska tahansa ilman perusteluja. Haastattelun voi myös keskeyttää koska tahansa ilman perusteluja. Haastattelusta kieltäytymisellä tai haastattelun keskeyttämisellä ei ole vaikutusta avun tai tuen saamiseen Tukialuksen työntekijöiltä. Osallistuminen on täysin maksutonta.

Kokemuksesi on meille tärkeä. Kiitos osallistumisesta!

Suostun siihen, että minua haastatellaan. Annan myös luvan nauhoittaa haastattelut. Nauhat tuhotaan heti niiden purkamisen jälkeen.

Päiväys _____

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 4. Suostumuslomake työntekijöille

Arvoisa Tukialuksen työntekijä,

Opiskelemme sosiaali-alan ylempää amk-tutkintoa Diakonia-ammattikorkeakoulussa. Opinnäytetyössämme tutkimme Tukialuksen asiakkaiden kokemusten lisäksi työntekijöiden kokemuksia Tukialuksessa tehtävästä työstä. Tarkoituksena on myös kehittää Tukialuksen toimintaa. Tutkimusaineiston keruu toteutetaan työntekijöiden osalta ryhmähaastatteluna sekä havainnointina. Pyydämme työntekijöiltä suostumuksen haastattelujen ja havainnoinnin toteuttamiseksi.

Käsitlemme kaiken saamamme tiedon luottamuksellisena ja siten, että kukaan haastateltava tai havainnoinnin kohteena oleva ei ole tunnistettavissa missään vaiheessa työtämme. Haastatteluista ja havainnoinnista saatua tietoa käytetään ainoastaan opinnäytetyössämme.

Haastatteluun ja havainnointiin osallistuminen on vapaaehtoista ja luvan voi perua koska tahansa ilman perusteluja. Tämä ei vaikuta millään tavalla työsuhteeseen.

Asiantuntemuksesi ja kokemuksesi on meille tärkeä. Kiitos osallistumisesta!

Suostun siihen, että minua haastatellaan ja havainnoidaan. Annan luvan myös nauhoittaa haastattelut. Nauhat tuhotaan heti niiden purkamisen jälkeen.

Päiväys _____

Haastateltavan allekirjoitus ja nimenselvennys

LIITE 5. Tiedote haastattelusta

Arvoisa Tukialuksen työntekijöitä kadulla tavannut,

Etsimme haastateltavaksi juuri sinua, joka olet kohdannut kadulla tai esimerkiksi kaupakeskuksessa Tukialuksen työntekijöitä. Haluaisimme haastattelujen avulla kuulla sinun kokemuksiasi Tukialuksen työntekijöiden työstä. Saadun tiedon avulla Tukialuksessa tehtävää työtä voitaisiin kehittää.

Opiskelemme parhaillaan Diakonia-ammattikorkeakoulussa sosiaalialan ylempää ammattikorkeakoulututkintoa ja haastattelut ovat osa lopputyötämme. Lopputyömme on laadullinen tutkimus, jossa tietoa kerätään siis haastattelujen avulla.

Tutkimukseen ja haastatteluun osallistuminen on sinulle täysin vapaaehtoista ja maksutonta eikä kieltäytyminen vaikuta millään tavalla Tukialuksen työntekijöiltä saamaasi tukeen tai apuun. Haastattelut toteutetaan sopivassa ja rauhallisessa paikassa, jonka me järjestämme niin, ettei sinun tarvitse matkustaa tai, ettei siitä aiheudu sinulle kustannuksia. Haastattelujen ajankohta tarkentuu huhti-toukokuussa 2019. Haastattelu vie sinulta aikaa noin tunnin ja sen voi myös keskeyttää milloin tahansa ilman perusteluja. Haastattelut nauhoitetaan ja nauhat tuhotaan heti niiden purkamisen jälkeen. Kerättyä haastatteluaineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömästi eikä sinua voi tunnistaa lopputyöstämme. Haastattelumateriaalia käsittelee ainoastaan me kaksi lopputyön tekijää eikä tietoa tulla käyttämään missään muualla kuin lopputyössämme.

Jos olet kiinnostunut osallistumaan haastatteluun, kerro siitä Tukialuksen työntekijöille, jotka välittävät tiedon meille. Kiitos jo etukäteen!

Vastaamme mielellämme kysymyksiin ja kerromme lisää lopputyöstämme.

Ystävällisin terveisin,

Laura Neilick & Ninja Setälä

Puh 044 939 2301

LIITE 6. Tiedote havainnoinnista

Arvoisa Tukialuksen työntekijöitä kadulla kohtaava,

Olemme kaksi Diakonia-ammattikorkeakoulun opiskelijaa ja teemme parhaillaan lopputyötämme. Tutkimme Tukialuksen työntekijöitä kohdanneiden (eli sinun) kokemuksia siitä, mitä mieltä he ovat Tukialuksessa tehtävästä työstä. Tarkoituksena on myös kehittää Tukialuksen toimintaa. Yksi tapa saada tarvittavaa tietoa on havainnointi. Olemme Tukialuksen työntekijöiden mukana kaduilla ja kauppakeskuksissa havainnoimassa tilanteita, joissa työntekijät kohtaavat eri ihmisiä, esimerkiksi sinua. Tämä tapahtuu huhtitoukokuun aikana 2019.

Havainnointitilanteet eivät vaadi sinulta mitään. Havainnointitilanteet ovat sinulle täysin vapaaehtoisia eikä niistä kieltäytyminen vaikuta millään tavalla Tukialuksen työntekijöiltä saamaasi tukeen tai apuun. Kerättyä havainnointiaineistoa käsitellään luottamuksellisesti ja nimettömästi eikä sinua voi tunnistaa lopputyöstämme. Havainnointimateriaalia käsittelee ainoastaan me kaksi lopputyön tekijää eikä tietoa tulla käyttämään missään muualla kuin lopputyössämme.

Vastaamme mielellämme kysymyksiin ja kerromme lisää lopputyöstämme ja havainnoinnista.

Ystävällisin terveisin,

Laura Neilick & Ninja Setälä

puh 044 939 2301

LIITE 7. Tiivistetty tiedote tutkimuksesta

TIEDOTE TUTKIMUKSESTA

Hei!

Teemme lopputyönämme tutkimusta Tukialus-hankkeesta. Tutkimme hankkeen työntekijöiden ja kohderyhmän kokemuksia hankkeessa tehtävästä työstä havainnoimalla ja haastattelemalla. Tutkimuksesta ei paljastu kenenkään henkilöllisyys ja tutkimusaineisto tuhoetaan tutkimuksen valmistuttua. Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista.

Mikäli haluat kysyä jotakin tutkimukseemme liittyen, voit lähestyä meitä suoraan tai ottaa yhteyttä puhelimitse tai sähköpostitse.

Mikäli haluat tulla kertomaan kokemuksiasi haastattelun muodossa, voit lähestyä meitä kasvotusten, tekstiviestillä tai sähköpostitse.

Laura & Ninja, Diakonia-ammattikorkeakoulu

laura.neilick@student.diak.fi

ninja.setala@student.diak.fi

puh 044 939 2301